
بتل: ارزشت ءروایت
(پولکاری وانشت)

نازل مولا بخش

بلوچی اکیڈمی

عدالت روڈ، کوئٹہ

www.balochiacademy.org

(c) All rights are reserved.

اے کتاب ۽ درائیں حق گوں بلوچی اکیڈمی ۽ انت۔
بیدء اکیڈمی ۽ رضا ۽ کس ایشی ۽ مواداں چھاپ گت نہ کنت۔

بتل: ارزشت ۽ روایت
(پولکاری)

نازل مولا بخش

2024

ISBN # 978-969-680-199-3

نہاد:- =/200

بلوچی اکیڈمی ۽ اے کتاب ذکی پرنٹنگ پریس کراچی ۽ چھاپ کنائینگ ۽ شنگ کتگ

نامدات

منی پت حد امرزی نیں

رئیس مولا بخشء

نامء

لٹ

1	.....	سری لہنز
3	.....	اولی در
3	.....	بلوچی بتل ء آئی بُن دپتر
51	.....	دومی در
51	.....	بلوچی بتل ء آئی ء تہر
88	.....	سیسی در
88	.....	بلوچی بتل ء ایندگہ تہر
123	.....	چاڑمی در
123	.....	بتل ماں بلوچی شاعری ء

178	پنجھی دَر
178	بتل ۽ باروا نبشتگیں کتاب
179	بتل ۽ بابت ۽ پولکاری
187	ششمی دَر
187	آسر
194	رہشونی کتاب
199	اُردو کتابیات
201	تاک ۽ تاکبند

سری لبز

بتل لبزانک ءیک بزاه داریں ء کو نہیں تھرے۔ اے ہما تھر انت کہ
چریشی ءیک زبانی ء بزاه ء شاہیگانی ء مزن دامنی کچ بوت کنت۔ ایشی ء رُوم
چہ ہما و ہد ء بوتگ کہ زبان ء جند جوڑ بوتگ۔ بتل لبزانک ء بن حشت زانگ بیت ء
چہ بندات ء زبان ء ہمراہ انت۔ بتل ماں ردانک ء شاعری ہر دُک تھر اں دست
کپیت۔

بتل کدی جوڑ بوتگ ء اے کئے ء جوڑ لتگ انت؟ کس نہ زانت۔ بلے
گُمان کن انت کہ ایشی ء بندات ہما دُور ء بوتگ کہ انسان یک جاگے ء جہہ منند نہ
بوتگ، ماں گیابان ء جنگلاں سرگردان بوتگ۔ بتل چہ یک نسلے ء دومی نسل ء
روان ء پیدا ک انت۔ بتلانی جوڑ بوتگ یک رہو کیں ء تچو کیں عملے کہ ہر دُور ء
باریگ ء جاری انت۔

بتل ماں بلوچی لبزانک ء یک اہمیں تھرے، بلے ایشی ء ازمی پہناتانی
درچنگ ء آہانی سرا نگد کنگ ء بارواد لسریں کار نہ بوتگ۔ منی اے بن گپ ء
بابت ء پولکاری ء مستریں مول ء مُراد بلوچی بتل ء آئی ء تک ء پہناتانی پد کنگ ء
دیما آرگ انت۔

اے پولکاری کتاب ء دُرستی شش دُر آنت۔ اولی دُر ”بتل ء آئی بن
دپتر“ ء بتل چی ء؟ بتل کدی بندات بوتگ ء چہ کجام زبان ء اتلگ۔ بتلانی پڑدر
ء باروا گپ ء تزان بوتگ۔ ایشی ء ابیدہمے دُر ء بتل ء بستار ء ارزشت ء باروا

تران کتگ ء زانکار ء کو اسانی حیا ل ء لیکہانی دیما آرگ ء جہد کتگ۔
 دومی دَر کہ من ایشی ء را ”بتل ء آئی تہر“ ء نام داتگ، بتل ء بازیں
 تہرانی بابت ء گپ ء تران بوتگ۔ پہ درور دزوگ ء راستی بتل، بزاں کہ کسے ء
 دزوگ بستگ یاراست گوشنگ گڑا تچک ء تچک وتی بتلاں کارمرز کتگ ء گوشنگ
 انت۔ ہے وڑا مہر ء دوستی ء بتل کہ مہر ء دوستی ء سراجوانیں بتل پر بستگ ء رواج
 گپتگ انت۔ لُج ء میاری بتل ہم پر بستگ، ذات ء زریاتی بتل چو کہ کم ذات ء
 شتر ذات ء سرا بتل بستگ۔ ہے دَر ء جنینانی باروا بتلانی پول کنگ ء دیما آرگ ء
 جہد کتگ۔

کتاب ء سیمی دَر ”بلوچی بتل ء ایندگہ تہر“ ء بتل ء ابید چاچ ء گوشتن ء
 باروا پولکاری کتگ۔ بلوچاں وتی شعراں چاچ چوں کارمرز کتگ انت ء بتل ء
 گوشتنانی چاگرد ء گوں سیادی پدَر کنگ ء جہد کتگ۔

چارمی دَر ”بتل ماں بلوچی شاعری“ ء بلوچی شاعری ء بتلانی کارمرزی ء
 بابت ء پولکاری جہدے کنگ۔ اے دَر ء بلوچی ء ہما کو نہیں شعراںاں درگیتگ
 کہ آہاں بتل کارمرز کنگ بوتگ۔

گڈی دَر ء من ہما کتاب ء نبشتانک کہ بتل ء ازم ء تہرانی رد ء چھاپ ء
 شگ بوتگ انت سرپدی داتگ کہ مئے وانوک بہ زان انت کہ پہ بتلانی پہازگ ء
 راج ء سرکنگ ء بلوچاں چینچو جہد کتگ۔

نازل مولا بخش

اولی دَر

بلوچی بتلء آئی بِن دپتر

بتل چي ۽

بتل ۽ لبزى معنائال انت ۽ چہ عربى ۽ مثل ۽ دراتلگ۔ ماں عربى ۽ گپ جنگ ۽ وهد ۽ 'ث' ۽ رات' ۽ وڑا گوش انت۔ بزاں بتل اصل ۽ عربى ۽ مثل انت کہ رندا پزشتگ ۽ مثل ۽ پدا بتل جوڑ بيتگ۔ بلوچاں چہ عرباں مثل اش گنگ کہ چرائى ۽ بتل جوڑ بيتگ۔ بلوچستان ۽ بازيں هندان انگت ۽ بتل ۽ مثل گوش انت۔ هماسر گوشت ۽ تجربتاں کہ چہ آئى ۽ کسے پنت ۽ سو بے زرت به کنت، بتل ۽ گوش انت۔

بتل يا مثل ۽ انگريزى زبان ۽ Proverb، عربى ۽ مثل، فارسى ۽ اردو زبان ۽ ضرب المثل ۽ پشتو ۽ مثل گوش انت۔ انگريزى ۽ Proverb چہ بئن ۽ لاطينى زبان ۽ لبزى Proverbio ۽ زورگ بوتگ۔
انگريزى ۽ بتل ۽ توصيف ۽ چوش کن انت؛

A short pithy saying which embodies a general truth. It is related in form and content to the maxim and the aphorism.

(A Dictionary of Literary Terms and literary theory: edited by J.A Cuddon)

” چوش کہ زبان وت انسانانی یک هوریں برزء مزن ستائیں راجانی
تخلیق

‘communal aothorship’ ءے کہ بنی آدم ء مشترکہ ء هوریں
جهد ء کوشستانی سرا رُستہ ء مزن پیتگ ء روج پہ روج چاگردی، مالی،
دودمانی ء راجمانی گردانی مطابق ء پڑاہ بوبان ء وڈان ء شتگ۔ کس
چوش گوشت نہ کنت کہ اے زبان فلانی ء ٹاہینتگ ء نئیکہ زبان یک
مردم ء ٹاہینگ ء وسی کارے۔ پیشکار زبان ء گوں هور گیدی لبزانک کہ
شاعری بہ بیت یا بتل ء گوشتن بہ بیت یا کسہ ء بند بہ بیت، گیشتر انسانی
مشترکیں ء هوریں سوچ ء حیلانی برورد ء حاصل انت کہ آمروچی
گیدی لبزانک ء نام ء پچہ آرگ ء زانگ بنت۔ ایثانی سرا کسی سہ ء
سہرے گندگ نہ بیت ء نئیکہ بوت کنت“ (1)

بتل ہماگپ ء حبر انت کہ پہ درور (مثال) کارمرز بنت۔ اے
زبان ء یک بہرے انت۔ زبان ہماوہد ء جوڑ بوتگ بتل ء گوشتگ ہماوہداں
کارمرز بوبان انت۔ پروفیسر زینت ثناوتی کتاب ”بلوچی ادب میں تنقید نگاری“
ء نبشتہ کنت:

” زبان کوئی بھی ہو، اس کا حسن اس کے مروجہ محاورے اور زبان زد
عوام ضرب الامثال ہوا کرتی ہیں۔ یہ وہ زیور ہیں جنہیں پہنائے بغیر
زبان کا حسن نکھر نہیں سکتا۔ بلوچی محاورے اور ضرب الامثال یا
کہاوتیں اور پہیلیاں اپنی معاشرے کی حقیقی نمائندگی کرتی ہیں۔ ان میں
وہ تجربات بیان کیے جاتے رہے ہیں جن سے مختلف ادوار میں انسانوں کو
واسطہ پڑتا رہا ہے۔ ان ضرب الامثال میں یا محاوروں میں اپنے وقت کی

حکمت اور دانائی کی باتیں ملتی ہیں جن سے آنے والی نسلوں نے استفادہ کیا ہے۔“ (2)

سید ظہور شاہ ہاشمی وتی کتاب ”بلوچی زبان و ادب کی تاریخ (ایک جائزہ)“ء نبشتہ کنت:

”بلوچی کے ضرب المثل جن کو بلوچی میں بتل کہتے ہیں نثری ادب کا ایک انتہائی مجمل و مختصر لیکن جامع ذخیرہ ہیں۔ بلوچی زبان میں کوئی ضرب المثل ایسا نہیں ہے جو اپنی پشت میں ایک پورے اور مکمل واقعے کی نشاندہی نہ کرتا ہو۔ ان میں وہ ضرب المثل بھی شامل ہیں جو پندرھویں صدی سے پہلے کے واقعات کو اپنے دامن میں لیے ہوئے ہیں۔ بلوچی زبان کے ہر ایک ضرب المثل میں ایک پورے کا پورا واقعہ مضمر ہے اگر ان ضرب المثل کو جمع کرنے کے بعد ان میں مضمر تمام واقعات کو تفصیل کے ساتھ تحریر کیا جائے تو یہ بلوچی ادب کا بہترین سرمایہ بن سکتے ہیں۔“ (3)

بتل ہمک زبان ء است انت ء اے سینگ پہ سینگ اتلگ ء مارا سر بوتگ انت۔ بتل چی ءے؟ اے درگت ء گلزار خان مری وتی کتاب ”گوشتن“ ء گوشیت؛

”بلوچی مثل ء گالوارشہ کرنانی کرن کوہن تر آنت۔ بلوچی مثل انسانی زند ء ہماں دؤر ء باری آل دے مئے آگہہ کار انت کہ انسان لوچ آت ماں غاراں نشت۔ انسان ء کہ مال داری ء کاشری لائی کتہ ہے دؤر ء بتل شہ حد ء زیات انت۔ انسانی معاشرہ ہر کہ شتہ ردوم کنان ء بلوچی مثل ء

گالوار شتغال دیم ء سُران ء زند ء جنان ء بڑ زبی آل مروشی یں دؤر ء
باری ء سر بیتخ انت۔“ (4)

بتل کسانیں گال انت، بزاں ذرا جیں سر حالاں کسانیں لبزانی تہامعنا
دار کنگ ء گوشگ ء نام بتل انت۔ چوشکہ بتل ء بُندی معنامثال دیگ انت ہے
درگت ء رمضان بامری کتاب ”گنجیں گوہر“ ء وتی حیال ء لیکہ ء اے رنگ ء
درشان کنت؛

”بتل ء لبز ”مثل“ ء در کپتگ۔ وهد ء زمانگ ء پجی ء زیدانی (جغرافیہ)
ء اثر ء سبب ء مثل ء لبز ء وتی دروشم بدل کتگ، بتل جوڑ بوتگ بزاں
کہ ’م‘، ’ب‘ ء ’ث‘ گوں ’ت‘ ء بدل بوتگ۔ بازیں دمگاں
بتل ”مثل“ ہم گوشگ بیت۔“ (5)

ڈاکٹر رمضان بامری وتی کتاب ء اے جبر ء دیما کاریت کہ بتل چہ مثال
ء جوڑ بیت۔ اے راج ء قوم ء ڈیہانی ثقافت ء بُن حشت انت۔ اے اولسی مڈی ء
میراث انت کہ ایشانی رد ء بند زورگ ء صداں سال گوشگ۔
یک نبشتانکے ء بامری بتل ء بابت ء چوش گوشیت؛

”بتل کدی ء چہ کجام وهد ء کنیا بچگ کتگ انت اے باروا کس پہ لہی ء
گوشت نہ کنت پرچا کہ بتل علم زبان ء کار مرز بیت کہ ناں اے شاعری
ء بہر انت ء ناں کہ ردانک ء بہر انت۔ بتل ء باروا ہے زانگ بیت کہ
اے ”ادبیات عامہ“ بزاں لس لبزانک ء تعلق داریت۔ ہر یک
مردمے کہ آواند ہے بہ بیت یاناواند ہے، ادیب ء شاعرے بہ بیت یا
شپانک ء پہوالے، اگاں کسے زبان ء سر امسلط داریت گڑ ازاں کہ بتلاں

وتی زبان ء کارمرز کنت پرچا کہ بتل لس مہلوک ء زبان انت۔ شہر بہ
بنت یا بازار ء ہلک یا کہ کوچک، بتل بہ جوانی ء کارمرز بنت۔“ (6)

اے لیکہ ء مٹوک قدیر لقمان وتی کتاب ”بتل ر بیدگ ء بزنہ“ ء اے
رنگ ء درشان کنت؛

”بتل چہ مثال“ ء، مثل ء پدا بتل جوڑ بوتگ۔ اے لبز چہ عربی ء
”مثل“ ء دراتلگ کہ چہ بازیں پزشت ء پروش ء اولی بدلی ء پدماں بلوچی
ء بتل بوتگ۔ عربی، فارسی ء اردو ء ”ضرب المثل“ بلوچی ء بتل ء ہم
معنانت۔ زبان زانتاں ”بتل“ ء توصیف چوش کنگ کہ بازرد (جملہ)
لہنتیں خاصیں ناقتی و نیل (Accident) ء سرگوستانی سراگوشگ بنت
ء بازیں کارمرز ء پد مردمانی دل ء زبان ء سرانند آنت۔ اے وٹیں رد
بتل یا کسہ یا گوشتن گوشگ بنت۔“ (7)

عبدالطیف عادل بتل ء توصیف ء درگت ء یک دگہ لیکھے اے وڑا دیما
کاریت کہ؛

”بتل ء نام بنیاد ء چہ بوتگ؟ بتل ء چند ء معنہ بزانت چہ انت ء
اے کنیا ء کدی ایرکنگ؟ اے انچیں جُست انت کہ ایشانی بارواپہ دل
جہی چیزے گوشگ بوت نہ کنت۔ البت چو بوت کنت کہ بتل بُن ء باز
تل، یا ’تل ماں تل‘ بوتگ چیا کہ بتل ء بازتل ء بزاگ یا معنا
انت۔ بوت کنت کہ ’بازتل، گڈی ء بتل بوتگ۔“ (8)

بتل مز نہیں گپانی گوٹڈی ء پُر معنائی ء بیان کنگ ء نام انت کہ چریشی ء زبان تام دار ء بزاہ دار بیت۔ بلوچی بتل ء بابت ء حاجی عبدالغفار ندیم وتی کتاب ”کنزی“ ء نبشتہ کنت؛

”بتل چونہا کسان کسانیں زیبائیں ء شیر کنیں گوشتن کہ آچہ لہتیں لوزء پہناں جڑتنگ انت۔ اے بازیں راجی ء لبز انکی خوبی ء واہند انت۔ اے یک نیمگے ء زبان ء سیر ء شاہیگان ء پزاہ دامن جوڑ کن انت تہ دومی نیمگ ء راجی لوٹ ء احتیاجاں پیلوی کن انت ء راجی تب ء پکر ء شوندار انت۔ اے کسان کسانیں گوشتن چہ بازو شیں اولسی زبانی ء بزاہدار ء نمادار انت ء مزن مز نہیں ء دراجیں معناء گپاں گوٹڈیں بیان کنت کہ چشی ء گپ ء تزان تامدار بیت۔ چشی بازوخت نہ لگیت ء یکیں جملہ ء رد ء گوشگ ء گوں آہانی ذہن ء خیال ہما دمان ء ہما مز نہیں ء بڑزیں معناء پدی کاروا کہاں پوہ بیت۔ اے ہما بتل ء چہ جوانیں معناء خیال ء چکاریں گال ء گوشتن انت بزاں اے ہموچی زند ء مند ء باروا عا میں گو اچن (Generalisation) انت کہ ما پھکیں، شیر کیں، وٹ زیکلیں ء گیشتر ہم زیلیں اولسی زبان ء درانگا ز کنگ بوتگ انت۔“ (9)

بتل دنیا ء کلئیں زبانی تہا است انت ء اے بنی آدم ء تجربت ء سرگوست، احساسانی مجگ ء شیرگ انت۔ اے درگت ء واجہ غلام فاروق وتی کتاب ”بتل گنج“ ء گوشتیت؛

”بتل یک زبانی ء الہی ء اہم ترین بہر ایت۔ اے ہما کیلو انت کہ چریشی ء یک زبانی ء کوہن ء قدیمی، پزاہ ء شاہیگانی ء مزن دامن کی کچ بوت کنت ء ہما آدینک انت کہ ماں ایشی ء قوم ء راجے ء تاریخ ء دود ء ربیدگ،

رسم و رواج، قدر و پست و تب و نفسیات ظاہر و پدربیت۔ دنیا و چوشیں
 زبانی نیست کہ آئی و دامن چہ بتل و ہالیک بہ بیت و اگاں چوشیں
 زبانی بہ بیت تہ آئی و از زبان گوشگ ردانت۔ نوں یک زبانی و تہا
 چینچو بتل است و آچے حد و جلوناک، ڈولدار، معنادار، بامقصد و ہما
 زبان و گوشوکانی تب و نفسیات و تاریخ و شوندار انت چریشی و ہما زبان و
 مزن شانی و ثبوت رسیت۔“ (10)

بتلاں دانش و حکمت و گپ و یک حدے و بتل کہ ہما چاگرد و جوڑ بنت،
 آچاگرد و جہگیری و کن انت۔ آئی و سونج و پگر و ہمرائی و تجربہ و کتہ کاریاں دیما
 کار انت۔

عبدالغفار ندیم کتاب ”کنزی“ و نبشتہ کنت؛

”بلوچی زبان و بتل یک جتائیں و پدماں پدیں انسانی تجربت و نفسیات و
 چکاس و ہمراہ انت۔ بنی آدم وتی ہمروچی زند و توکا باز انجیں حقیقت و
 گواچن گندیت کہ مدام دیما کاینت۔ اے ڈولیں گواچن مدام راست
 سہراہنت۔ ہمے ڈولیں حقیقتانی بیان بتل و جاگ و پوشیت۔ چوشگہ بنی
 آدم مدام گندیت کہ بزاسی و سیال گندی یک خوبی شے وے۔ بہ مال و زر
 و جائیداد نہ انت ہمیشا بلوچ دی گوش انت کہ زر مہ دے و زوال کہ زر
 دا نگیں بزات نہ بنت۔ چیزے و بتل ہمے روچی تجربت، تہمیات و
 چکاس و شون دار انت۔“ (11)

ہمے وڑا عبدالطیف عادل وتی نبشتانک و بتل و جوڑ بونگ و وڑ و پیما و
 چوش گوشیت کہ؛

”بتل ۽ جوڙ بوتگ ۽ سٽ ۽ وڙ ۽ پيم انت۔ اولي مزنيں ۽ نامداريں شاعراڻي شعراني گال ۽ گيتار ۽ بند ۽ ڪڙي ڪه مخلوق ۽ يات ڪنگ انت، رندا بتل جوڙ بوتگ انت۔ دومي ڪو اس ۽ زانو گريں مردمانی گپ ۽ گوشتن۔ سيمي راست ۽ پڙڪاين يا حيال ڪسه ۽ داستاناڻي بنياد ۽ جوڙ بو و کيس بتل۔“ (12)

ڏاڪٽر علي دوست يڪ چمشانڪي نبشتانڪي ۽ لطيف عادل ۽ گپاڻ چوش
گيشينيت؛

”مروچي هرج بتل ۽ گالوار ڪه ماں بلوچي لبز انڪ ۽ آست انت آهما انت ڪه چه سالاني سالان مهلوڪاں ماں وتي دلاں يات گپتنگ انت ۽ چه پڻشاں په ماسر بوتگ انت۔ اے بتل سٽ ڪسماني تها بهر بٽ ڪن انت: يڪي ڪه ما ڪه مٽ بزرگ ۽ دانائين مردماں په وتي چڪ ۽ نماسگ ۽ آو کيس نسلاني نصيحت ۽ سر ۽ سوج ۽ استا گوشتنگ انت، دومي هما انت ڪه چه شاعراني شعران زورگ بوتگ انت ۽ گوشتنگ بوتگ انت ۽ ايشاني تها هما سرگوشتنگين واقعہ ياکسه ۽ وسيله ۽ زندمان ۽ ڏراهيں تڪ ۽ پهنا تاني بابت ۽ شتر ۽ حراب يا جوان ۽ گندگ ۽ فرق ۽ تفاوت وڻ ۽ جوانيں تزان ۽ فلسفي گپاڻي صورت ۽ گوشتنگ بوتگ انت۔“ (13)

برزادا تگيں جبراں پڏر بيت ڪه بتل هما زانڪاراڻي گپ ۽ گوشتن انت ڪه آهاں وتي ديوان ۽ مجلس ۽ گوشتنگ انت۔ بلوچ چاگر دء هر تڪ ۽ پهنا تاني سرا بتل گوشتنگ بوتگ۔ هه ليڪه ۽ ديما بران ۽ واجه غلام فاروق وتي بتلاني ڪتاب ”بتل گنج“ ۽ نبشته ڪنت؛

”بتل چیا گوش انت؟ ایٹیء باروانویس کاراں بازیر جبر نویستگ انت۔
 بلے سادہء آسانیں زبانء ماگوشنت کنیں کہ بتل یک نتیجہء آسرایت
 کہ بازیر دؤرء زمانگانئی تجربتاں پد جوڑ پیٹگ۔ قومء راجء سراوڑ وڑیں
 دؤرء زمانگ کایننت۔ جنگء جیرٹہ، آسء توپان، سندء ڈکال، سوبء
 وٹشیء انقلاب، وت ماں وتی جیرٹہء ناتپاکیء دگہ بازیر چیز گندیتء
 ماریت۔ ہے گندگء مارگانئی آسرء چیزے جبر گوشگ بنت کہ آہانی
 بنیاد راستی، تجربت، قومی تاریخء راجی قدرء نفسیاتء سراہنت۔ ہے
 جبریا آسر بتل گوشگ بنت۔“ (14)

ایشاں ابید بازیر نویس کاراں بتلء معناء مطلب گیشینتگ انت۔ یک
 اندازےء پدا بتلء بابتء صدء گیش معناء گوشگ بوتگ۔ دومی اے معناہاں
 گوں وہدء گوزگء بدلی سدلی ہم اتلگ۔ بازیر گالبند کہ ساریء بتل گوشگ
 بوتگ انت رندا آچہ بتلء رمء کشگ بوتگ انت۔

ڈاکٹر فضل خالق کتاب ”اُلَس دَر“ء بتلء توصیفء چوش کنت؛

”بتل (بتل) داناء زانکارانی گوشنتگیں گپ انت کہ ما ہمک روچی زند
 ء وستا دودء رہندی گوشیں۔ (ایش) مئے گپانی تام دار کنوک
 انت۔“ (15)

بتلء معناکنگء میاں استمانی رنگء چوشیں دلجمیں توصیفے
 نیست کہ آئیء سراڈرہیں زانکارء کو اس تپاک بہ بنت۔ البت دُراہیں معناہانی
 بُنی لیکہء مقصد تاحدےء یک وڑء یک پیم انت۔ بتلء جوڑ بوتگء بازیر راہء
 راہبند انت بلے ایشانی جوڑ بوتگء بابتء پدڑیں صورتء گوشگ بوت نہ
 کنت۔ البت اے زانگ بیت کہ بتلانی جوڑ بوتگء مستریں وسیلہ زانکارء

کو اس میں مردمانی قول ء گوشتن انت یا کہ شاعر ء قلم کارانی گوشتن کہ بتلانی دروشم ء چہ یک نسل ء دومی نسل ء سر بوتگ انت۔ مثال ء جبر ء کنفیو شس، ارسطو، افلاطون، سید ہاشمی ء دگہ بازیں زانکارانی قول ء جبر رند اہل جوڑ بوتگ انت۔

”بتل یک راجے ء تب ء میلانی یا آئی ء نفسیات ء یہ جوانی ء شونہ اتی ء کنت ء بازیں سر حالاں گونڈ گونڈ ء پُر معنائیں رنگے ء بیان کنت۔ بتل چہ پُر معنا ء شیر کنیں لبز اں جوڑ بیتگیں کسانیں گوشتن انت کہ گوں سادگیں لس مہلوک ء عام زبان ء جوڑ بیتگ انت بلے آہانی سر بری معنا ء بزانت ء ابید آہانی تہایک مز نیں مقصد ء پنتے چیر انت کہ راجی لوٹ ء مقصد اں یہ جوانی پور وگرت کنت۔“ (16)

بازیں مردمانی گوشگ انت کہ بتل کو ہن ء قدیمیں زمانگ ء پیدائنت انت ء ہما دورانی بتل روچ مروچی آہان انت۔ اے لیکہ راست نہ انت۔ اے جبر و راست انت کہ بتلانی یک مز نیں بہرے قدیم دوراں رواج گپتگ ء نسل تانسلس آہان انت بلے بتلانی رواج گرگ یک رؤکیں ء تجوکیں عملے کہ ہر دور ء بارگ ء جاری انت۔ چو کہ انگریزی ء بتلانی بابت ء گوشگ بیت کہ کساس 1400 بتل اچھین انت کہ بیستمی کرن ء رواج گپتگ انت۔ چہ بازیں بتلانی رنگ ء دروشم ء لبزانی کار مرزی ء اے جبر ظاہر بیت کہ اے بتل نوک جوڑ بوتگ انت۔ بنداتی جوڑ بوتگ ء یک بنیادی جبرے الیش انت کہ آکجام نہ کجام دور، کجام نہ کجام مردم ء وسیلہ ء جوڑ بوتگ انت۔ اے جبر ء پدر کنگ الہی انت کہ بتل یک اوشتوکیں یا یک دور یا زمانگے ء گوں پر پختگیں چیزے نہ انت بلکیں اے یک زندگیں ء رہوکیں چیزے۔ گوں و ہدے گوژگ ء نہ ایوکا دیما روان بیت بلکیں بدل

بوہان ۽ نوک بوہان بیت۔ چو کہ کوہنیں بتل در آہان بنت ۽ نوکیں آہان بنت۔
ہے وڑا وہدے راجے ۽ علم ۽ ہنر گیشتر بیت ۽ آئی ۽ مردم دگہ راجانی زبان ۽
لسز انکاں وان انت ۽ پیلوکن انت۔

بتل ۽ پڙدر

بتل بنی آدم ۽ تجربت، کرد ۽ سائیکي ۽ شون ۽ دینت که چه یک نسل ۽
دومی نسل ۽ سفر کن انت۔ بتل راجانی یا مردمانی زند، مذہب، دود ۽ ربیدگ ۽
سائیکي ۽ پڙدر کن انت۔ انسان ۽ شرمی ۽ حرابی ۽ لیکه، احسان ۽ بد اہپالی ۽ کردار،
نگ ۽ غیرت ۽ معیار، آزاتی ۽ غلامی ۽ لیکہانی در شانی ۽ کن انت کہ چریشاں راج ۽
آؤ کیں نسلانی مردم سبق بہ زور انت یا عبرت بہ۔ گر انت۔

بلوچی بتلانی پشدر ۽ یک نہ یک پیسے کسہ ۽ داستان آست انت۔ یک
گونڈیں بتلے ۽ پشت ۽ یک مزین واقعہ یا کسہے بیت۔ باز کسہ سک دزاج ۽
مزن انت ۽ بازیں سک کسان انت۔ ایشانی مقصد ۽ آسر چو بتل ۽ پیا رواج
دیگ بوگ انت۔

غنی پہوال نبشتانک ”بتل گنج“ ۽ نبشتہ کنت؛

”درانگازی ۽ ازم ۽ تہا خاصیں تراکيب، گالوار، چانچ ۽ چہر ۽ شیناں ابید
بتل ہم زبانے ۽ زگریں مزاجے ۽ زندگ دارگ ۽ مزین لبزانی
بستارے دار انت۔ بلوچی بتل نئے ایوکامے زبان ۽ زگریں مزاج ۽ پڙ
نمائیں گواجاہ انت بلکن ۽ فکر ۽ حکمت ۽ راجی فلسفہ ۽ آدینک انت۔“

زائیکارانی گۆشگ انت کہ اے وڑیں کسہ ء داستان دو رنگ ء
 انت۔ اولی ہما کہ مردم ء اے گمان بیت کہ اے کسہ ء داستان راستین انت بزاں
 کہ ایشی ء توکا بچ وڑیں دزوگ مان نیست۔ اے انسانی زندگی ء الم ء گوستگ انت
 ء ایشانی تجربہ بوتگ ء دیما ء اے وڑ بوت کنت۔ اے ڈولیں داستان ء کسہ کو اس
 ء زانوگراں چہ وتی جند ء دگہ انسانی تجربہاں وت ٹہینتگ ء رواج داتگ
 انت۔ دومی ہما داستان ء کسہ انت کہ چٹ وت گڑ انت کہ آہانی راست بوتگ ء
 بچ گمانے ہم بوت نہ کنت۔

عبد الغفار ندیم کتاب ”کنزی“ ء بتلانی پڑدر ء بابت ء چوش گوشیت؛

”بلوچی ء گیشتر بتلانی پُشتہ یک نہ یک پیسے ء کسہ ء داستان دی است انت۔
 باز کسہ سک دراج انت ء باز سک کسان انت۔ ایشانی مقصد ء آسر ء
 سبقان ء بتل ء پیما رواج دیگ بوت۔ اے ڈولیں کسہ ء داستان دو تہر نیگ
 انت۔ اولی ہما مردم ء گمان بیت کہ اے داستان ء کسہ راستین انت۔
 بزاں اے انسانی زند ء الم ء گوستگ انت۔ انسان ء ایشانی تجربہ بوتگ
 ء آسندہ دی اے ڈول بوت کنت کہ اے ڈولیں داستاناں کو اس ء
 زانوگراں چہ وتی یا نکہ دگہ انسانی تجربہاں وت ٹہینتگ ء رواج داتگ
 انت۔ بلے دومی تہر ء داستان ء کسہ چٹ وت گڑ انت کہ آہاں راست
 بوتگ ء بچ گمانے ہم بوت نہ کنت۔“ (18)

اے لیکہ ء دیما بران ء شے رگام کتاب ”بتل، گوشتن ء گالبد“ ء

سر لہز ء نبشتہ کنت؛

”بتل یا گالبد ء پُشتہ یک داستان ء کسہ ہم گزنج یا عقل ء پہم ء پکرے
 گون انت۔ ہمیشا چوشیں بتل، گوشتن ء گالبد دیوان ء براہ انت ء

مردمان ء کو نہیں دود ء ر بیدگ ء حالتاں گیر ء کار آنت۔ بتلانی زبان
 آسان انت ء ہر کس ایثی ء پوہ بیت کہ اے بتل ء پُشتہ چہ معنی ء مطلبے
 است۔ بلے ادا ہر بتل، گوشتن ء گالوارے ء پُشتہ کتہ ء داستاںے کہ
 آست، آ نشان دیگ نہ بو تگ انت۔ ایثی ء مسترین سبب ایث انت کہ
 ہر چو شیں بتل یا گوشتن ء کردار یا آئی ء پُشتہ بلوچانی پڑا ء شاہیگانیں
 ڈیہہ ء دمگاں جتا جتا انت۔“ (19)

بتلانی پڑور ء بابت ء مہر اللہ مہرو تی کتاب ”مڈی“ ء گوشتیت؛

”ہمک بتل ء وتی یک پڑورے بیت، بلے آپڑور یک و ہد ء یک نوبتے ء
 ناں، بلکیناں کرنانی کرن وتی راستی ء بر جاہ دار آنت۔ بازیں بتلاں
 خاصیں کردارانی نام گون انت۔ کردار مروچگیں دؤر ء اول سیاسی
 سروک، میر ء کہدہ، مژور ء زمبل کش، شریک ء شباہینگ، کار مستر ء
 ہزمت کار ء شکل ء آست انت۔ ایوکانا ء جند، جاہ ء ساہ پرک انت۔
 زیکیں یارک، شنبو، میرو ء جعفر مرچیک ء اول ہمک چاگرد ء آست ء
 پیداور انت۔ اگاں یک بتلے ء اپڑورے کئی بوت گڑا آئی ء وتی
 بزانت ء محکمیں اثرے بیت۔ اے رنگ ء بتل سک بازانت، کہ سادگ
 ء تحکیں جبر آنت ء بلے پہ زمانگ سکیں، اُمیت، شرمی ء زانت ء چنگ
 آنت۔“ (20)

بلوچی زبان ء بتل یک ء دو گونڈیں بند آنت بلے ایثانی پڑور مزن ء

دراج بنت۔ پہ درور سیل کن ات؛

بے وپاکوہ ء سورگیں پیش انت

مردم ء نیمراہ ء مدا م دزوہیت

پژدر: بلوچ راج ۽ چاگرد ۽ اڪس ڪسے وٽي همراه، شريدار ۽ سنگت ۽ راڻيم
 راه ۽ دزوگ، يله ڪنگ يار دديگ جرم ۽ شڪاني ڪارے ۽ عيب ۽ زانگ بيت۔
 اے بتل ۽ بے وپائين مردے ۽ راڻيون ڪوہ ۽ سورگيس پيش ۽ ہم درور
 اے واستا ليکگ بوتگ که ڪوہ ۽ سورگيس پيش ۽ را آپ مان نيست، زيات دير نہ
 جنت۔ چرپيشي جوڙ بوتگيس چيلک نيم راه ۽ سديت، مردم ۽ دزوہيت ۽ سک جنجال
 ڪنت۔ ہے وڙاسالاني سال پيسر ۽ وڙامروچي ہم نيم راه ۽ يله ديوک، دزوہوک ۽ ر
 ديوکيس بے وفاء واستا اے بتل ڪار مرز بيت۔ سورگيس پيش ۽ سواس ہم ہے وڙا
 مردم ۽ آئي ۽ منزل ۽ سر ڪنگ ۽ ساري دزوہيت۔

رشيد خان وٽي ڪتاب ”بتل گوشتن، پژدانک، گھنٹ“ ۽ گوشيت؛

”حمل پھراں ڪپنگ، پرنگاں دزگير ڪنگ

پژدر: حمل ۽ جنگ گون پرنگاں، حمل همازنگيس بلوچ، حمل ۽ گوشنگ
 من ۽ ساہ مان، من دزگير نہ باں۔ پھرے ڪنگ، حمل پھراں ڪت دزگير
 ڪنگ پيگ۔ تاں پرنگاں حمل ۽ ڪلات ۽ سرا اُرش ڪنگ، حمل گون
 همراہاں جنگ ۽ جنگ بوتگ۔ گوشاں انچو چے راست چے دزوگ،
 ڪلات پرنگاني رنگ ۽ پيگ۔ سے شپ ۽ سے روج ۽ حمل وٽي تپنگ انچو
 دست ۽ پيگ که ديم ۽ مردماں ہے ديسنگ که اے مرد ۽ تير ڪمک
 انت، لوہيت، کس نزيڪ ۽ بيت مني يک تيرے ہم رد نہ بيت، تراس ۽
 کس ديمائے شت نہ پيگ۔ پرنگاں چے وٽي برزي حاڪماں حال ۽ احوال
 ڪنگ، ڪلات انگريز ۽ انت بلے حمل وٽي تپنگ دست ۽ انت۔ سے شپ ۽
 سے روج انت۔ نون همراہاں برزي حاڪم زرتگ ۽ شنگ انت۔ نشنگيس
 کمانداراں همراہاں ڪشنگ ۽ زندگ نہ انت۔ مرنگ بہ روا ۽ بہ چار
 ات ۽۔ پرنگاں چارات راستي ۽ مرنگ بلے دست ۽ تپنگ اش پچ

گپت۔ انچوش گوشاں کہ حمل ۽ لٹکاں پہ زحم گڈ آنت ۽ تپنگ ۽ چہ
دست ۽ پچ گرا آنت۔ سے روچ انت مُرتگ بلے تپنگ ۽ نہ دنت۔ گرا
پرنگ گوش انت حمل ۽ بہ گرات واد ۽ آپ بہ کن ات پرنگی جنیناں بہ
دی ات۔ پرنگی جنین حمل ۽ وڑیں پچ بیار آنت۔“ (21)

اے بتل ۽ بہ چارات؛

دیوان وش انت وتی پت ۽ بزات ۽

ہر وڑا نندے گندگے مان نیست

پژدر: اے بتل اے وڑا انت کہ وتی بزات، پت ۽ نا کو بزاں گوں وتی

محرّم ۽ کساں نندگ ۽ مجلس یا دیوان کنگ ۽ عیب دار نہ بیت۔ کس آئی ۽ سرانہ

کندیت بلے گوں در آمد اں نند ۽ نیاد کنگ ۽ ایدگہ مردم کند آنت ۽ وڑ وڑیں جبر

گوش انت۔ اے بتل خاص جنین آدم ۽ وستا گوشگ بوتگ۔ جنین ایشی ۽ ماں وتی

محرماں نندگ ۽ پاد آہگ ۽ وہد ۽ گوش انت۔ اگاں یک جنینے کہ نام محرّم ۽ کرا بہ

نندیت ۽ پاد بنیت تہ آئی ۽ گوشاں جنگ ۽ وستا اے بتل ۽ گوش انت۔

اسحاق رحیم وتی کتاب ”بلوچی بتل“ ۽ یک بتلے ۽ پژدر ۽ چوش نبشتہ

کنت؛

” او کوہ ۽ سر ۽ مرد، من ۽ بہ گند ۽ بر گرد

بزانت: کسے کہ دو میگ ۽ وتی جنجال ۽ سر پد کنان ۽ پہ اشارت بہ گوشت

کہ منی حال ۽ بہ چار ۽ رند ۽ ہے کار ۽ بہ کن۔

پژدر: گوش انت کہ یک رندے دو مرد راہ ۽ روگ ۽ بنت۔ دُڑ آہاں

گر آنت ۽ بندیک کن انت۔ چہ ہے دوئیں ہماہاں یکے تجیت ۽ کوہے ۽

سراسر کپیت۔ آ مرد جہل ۽ ایر نہ کپیت ۽ کوہ ۽ سر کپگ پہ دُڑاں

گزان بیت۔ دُز چہ تتلگیں مردء زہرء ہے داشتگیں مردء سک جن
 انت کہ تاں تئی ہمراہ جہل ء نئیت ماترا مام ہے پیم پہ لٹ جنیں۔ گرا
 مردوتی ہمراہ ء ہے پیم گوانک جنت: او کوہ ء سرء مرد، من ء بہ گندء
 برگرد۔“ (22)

بتل: پس پکیرء، نام میرء

پژدر: یک رندے مال دارے ء گورا مہمانے اتک۔ ہے مال داروتی
 نوکر ء گریں ہمساہگ ء لوگ ء دیم دنت کہ بہ روپس ءے پچ بہ گر ء بیار۔ نوکر ء
 شت پس آؤرت، کشت ء گزاست۔ وہدے ورگ تیار بیت انت ء پہ مہمان ء
 آرگ بیت کہ مال دار ء مرد ء وتی شان ء مزنی ء پیش دارگ ء نوکر ہکل گت کہ
 ”گریں ہمساہگ ء خیال ء بہ دار ات گوں، آئی ء واستا کمئیں آپیشک بہ بر ات“۔
 نوکر ء مال دار ء اے بٹاک اش گت، نر نڈان ء گوشت ”پس پکیرء، نام میرء۔“

بتل: حلوہ جن ءے روگن ء مہ ترس

پژدر: حلوہ جنگ ء روگن باز کار مرز کنگ لوٹیت۔ اگاں کسے حلوہ ء
 جنگ ء وہداں روگن ء گیش کار مرزی ء بہ ترسیت گرا آئی ء حلوہ ء تام وش نہ
 بیت۔ ہما کہ پاندگ کنگ لوٹیت بلے حرج ء واری کٹنگ ء دست ء گاماں بہ
 داریت، آئی ء واستا اے بتل گوں اے نصیت ء سوچ کار مرز کنگ بیت کہ آباد
 دل بہ کنت، توکل بہ کنت ء شتریں کارے ء سرجم کنگ ء تاوان ء چک ء پدمہ
 بیت۔ داں کہ ہما مقصد پیلو کنگ بہ بیت۔ اے بتل ہمک شتریں کار ء کنگ ء
 وہداں پہ ہما مردم ء ہیل ء بدل کنگ ء کار مرز بیت۔

رشید خان وتی کتاب ”بتل، گوشتن، پژدانک ء گھنٹ“ ء نبشتہ کنت؛

”زندگاں جو داں مراں کبرءِ محرماں

پژدري کسہ: کجام وڑیں جن ءے بیت، ہماوڑیں جن ءے جو دے، بلے جن
 ءے جو دنا کوئی یا تروئی ءے چک ءے ابید چہ جن ءے جو دی ءے حونی رشتہ ءے ہوار
 انت۔ شریعت ءے ہم اجازت دنت۔ حُدا نگہداری جن مُرت یا جن ءے
 ایندگہ مردم ساڑی نہ انت، کبرء ایردیگ ءے واستا گڑا ہے جو دزندگ
 بیت، جو دے پیتگ مُرتگ جو دی ءے شتنگ، کورء محرم انت۔ کبرء ءے
 ایردنت کہ وارس انت ءے۔“ (23)

بزات ءے شُد یگیں لاپ سیر بیت
 گوہار ءے سُنکگیں مگون ذراہ نہ بیت

پژدر: بزات ءے گوہار ءے دوستی ءے کسہ باز نامدار انت۔ لار کیں
 گوہاراں پہ وتی بزاتاں شتگ ءے کولیگ کتگ بلے دگنیا ءے انچیں گوہار ہم است انت
 کہ آہاں پہ بزاتاں نان ہم شات نہ بوتگ۔ اے بتل انچو شیں گوہارے ءے بابت ءے
 ءے گو شتگ بوتگ۔

کسہ چو اے وڑا انت کہ یک ملکہ ءے دُکال ءے وردن سک کم ات۔ ملک ءے
 مردم تنگ حال ات انت۔ بزات ءے گوہار ءے گندک ءے آئی ءے لوگ ءے شت۔
 گوہار ءے لوگ ءے تا پکے پر ات ءے نان ماں تا پگ ءے ات۔ گوہار ءے پکر کت کہ آگس من
 نان ءے بزات ءے بہ دیاں چک شُد یگ بنت پیشکا آئی ءے گشادی ءے ایر کت بلے نان ءے
 چیردیگ ءے و ہدے نہ رس ات۔ نان ءے چیر ءے کت ءے سر ءے نشت داں بزات ءے پشت
 مان دات ءے شت۔ نان سک گرم ات پیشکا گوہار ءے مگون سُنک۔ چیزے و ہد ءے پد
 ملک پدا آباد بوت، مردوش حال بوت انت ءے ہر کس لاپ سیری ءے کپت بلے ہر

وہدے کہ دوئیں دوچار کپت انت، بزات ۽ ہماجر گیر اتک ۽ گوشت ئے ’ بزات ۽ شدگیں لاپ سیر بیت بلے گوہار ۽ سُنٹلگیں لگون دُراہ نہ بیت۔

فقیر شادوتی یک نبشتانک ”سواسانی داروک انت“ ۽ بتل ۽ آئی ۽ پُشدر ۽

بابت ۽ گوشتیت کہ

”گور کوپانی سروک انت سواسانی داروک انت“ اے بارواساری ۽ مردماں چو گوشتگ کہ پیش ۽ زمانگ ۽ گور کوپ ۽ مردم نابود بوتگ انت۔ گور کوپانی ساری ۽ مردمانی بارواگوشتگ بوتگ کہ اگاں گوسکے ۽ سروہدے ہبے ۽ توکاگٹینگ گڑا آہاں ہُنب ۽ پروشگ ۽ بدل ۽ گوسک ۽ سُر بُرتینگ یا کہ مردے اگاں مجھے ۽ سراگٹینگ گڑا آئی ۽ ایرگیجگ ۽ بدل ۽ سادے مان کنگ ۽ مرد ہر ژپینگ ۽ دور داتگ۔ اے بتل ۽ پشت ۽ کتہ چوش انت کہ گور کوپی اگاں کجام یک جاگے ۽ شینگ انت ۽ مہمان بوتگ انت گڑا آدرستاں وتی لٹر (سواس) کٹینگ، یک سادے ۽ کمانگ ۽ کماش ۽ راپہ دارگ داتگ انت۔ باز مردم گوشتیت کہ کماش ۽ گورار یس داتگ انت۔ اے ڈول ۽ گور کوپانی سروک چہ دگہ مردماں نک ۽ نشان بوتگ انت پیشکا آہاں اے بتل جتگ۔“ (24)

اسحاق رحیم وتی کتاب ”بلوچی بتل“ ۽ گوشتیت:

”کیا بد قول کہ توئے

کائے ۽ پیدا کہ نہ بے

بزانت: وہدے چہ باہو ۽ اتلگیں کلمتی نک ۽ کیا پہ بیلو ۽ شر ر نکیں کاڑ

صدو ۽ شیدا بیت گڑا آپہ صدو ۽ وتی جبر ۽ دیم دنت ۽ زامات بیت۔ چہ

زاماتی ۽ پد کیا پد وتی ملک باہو ۽ واتر بیت۔ صدوتاں مز نیں مُدّتے ۽ ودار

کنت بلے چہ بازیں سالانی گوزگ ء پد ہم کیا دو بروا تر نہ بیت۔ گڑا صدو
 ء مردم چہ بازیں ودار ء پد دل یکیم بنت ء پد صدو ء دگہ زاماتے زیر
 انت۔ زامات ء زیرگ ء صدو پد کیا ء ہمے کلوه ء دیم دنت کہ صدو ء پیگام
 سر بنت آہمے شپ ء چہ باہو ء در کیت ء بیلو ء کیت، ادا گندیت تاں
 صدو ء سیر ء تیاری پیگ۔ آ شپ ء صدو ء زیریت ء باہو ء کیت۔“

(25)

و پتگیں مرد ء میش نر کاریت

پژدر: اے بتل چوش انت کہ یک جان دُز ء سُستیں مردے بیت۔ آ
 وتی ر مگ ء پد چارینگ ء بارت ء وت یک دز چکے ء ساہگ ء چادر ء پردنت،
 دپسیت ء واب کپیت۔ ہمے درگت ء آئی زنگی نیں میش زاہیت ء مادگیں
 گورگے کاریت۔ دگہ یک شپانکے چہ ہمے راہ ء گوزگ ء بیت کہ آئی ء میش ء ہم
 ہمے دمان ء زاتگ ء نریں گورگے آورتگ۔ آ مردوتی بڈ ء نریں گورگ ء و پتگیں
 مرد ء میش ء چیر ء یل دنت ء آئی ء مادگیں گورگ ء بڈ ء جنت ء وتی لوگ ء
 بارت۔ و پتگیں مرد ء واب ء سبب ء ہچ سمانہ بیت ہمیشا بلوچ گو شیت کہ بازیں
 و پسو کیں مردے دست ء ہر چیز گار ء بیگواہ بیت۔

جنگ کہ لچ کنت قیمت ء لکھ ایت

بچک کہ لچ کنت قیمت ء کک ایت

پژدر: جنگ کہ میار ء لچ کنت عزت دار بیت، بلے بچک کہ میار کنت
 عیب دار بیت۔ بزاں کہ جنگ باند کہ گزان ء سنگین بہ بیت بلے بچک ء ماں
 دیوان ء دراں بے مڑاہ بے وسک بونگ لوٹیت۔ اگس مردیں چک لچو ء بے حبر بہ
 بیت آئی ء بارواپہ عیب اے بتل گوشگ بیت۔

رشید خان وتی بتلانی کتاب ” بلوچی بتل، گوشتن، پڑوانک ۽ گھنٹ “ ۽
اے رنگ ۽ درشانی کنت:

”پیل آگس لاغر ۽ لیٹ ۽ پوسٹ ۽ اشتری بارے
پڑدر کنتہ: جنگی قد ۽ بالاد ۽ لاغریں کوتاہیں مردے ات۔ باز برزنہ ات
، سک پنگت نہ ات۔ میان ۽ قد ۽ واجہ ات، چم ۽ نظر ۽ نینک بلے واجہ
میر بہرام خان ۽ چک ۽ پنج ات۔ اے بازار ۽ کہ جنگی تشنگ ات دہ ۽
بیست لوگ ۽ واجہ ات۔ راج ۽ قوم ۽ ایندگہ دگ ۽ ہلکان اتاں، راجی
واجہ شوم ۽ شانزده جاڑو گوں جنگی ۽ اڑیت، داوا بیت۔ جاڑو ۽ لشکر چہ جنگی
۽ زیات ات۔ جنگی جنگ بوت۔ جاڑو ۽ جنگی جت ۽ بے عزت کت۔ جنگی
پیل ۽ لاغریں پوسٹے اشتری بارے۔ جاڑو ۽ جنگی ۽ زور ۽ سمانیت ات۔
نہ زانت ۽، جنگی ۽ راج ۽ حال رس ات۔ جنگی جتہ جاڑو ۽، جنگی ۽ عوض ۽
جاڑو ۽ چتوبہ کناں۔ جنگی ۽ راجی لشکر جاڑو ۽ راگوں چاریں بز اتاں گپیت
۽ بندیک کنت۔ جاڑو ۽ راج ۽ قوم یک جاہ بیت، روت پہ جنگی ۽ لوگ ۽
پتریت۔ واجہ ماگوں جاڑو ۽ نہ ایں۔ جاڑو گوں چاریں بز اتاں شاکپتہ
بندیک انت۔ شمنہ دست ۽ انت کُش ات ۽ نہ کُش ات ۽ ماگوں نہ
ایں گوں۔“ (26)

چو کہ میر و ۽ گوں لڑ ۽ گندیں
بالکتر گورانی چراگ جاہ انت

پڑدر: میر و مکران ۽ تاریخی قدیمیں ۽ سر سبز ۽ آباد ہند بالکتر ۽ حاکم
ات۔ بالکتر ۽ وتی سر سبز ۽ شادابی، کشت ۽ کشاری ۽ وشالی ۽ سک نام کشیتگ

آت، بلے سیر ۽ سکلیں بے پروا ہیں مردے آت۔ آئی ۽ وتی ملک ۽ گہتر ۽ وشحالی ۽ نیمگ ۽ ہچ وڑیں دگوشے گور نہ کت۔ ہے دؤر ۽ یک کو اس ۽ زانکاریں مردے ۽ ماریت کہ میر و گوں وتی شکار ۽ عیش تاں انچو مشکول انت کہ بالکتر ۽ آئی سر سبز ۽ شاداب ۽ مہلوک ۽ راجھ وڑیں دل گوشے دیگ ۽ نہ انت۔ آئی ۽ ماریت کہ بالکتر ۽ سر سبز ۽ شادابی، انسانی زند، جاہ ۽ شہر زوت انجیں جنگل ۽ بیابان جوڑ بنت کہ ایو کا گور آسکانی منند جاہ ۽ چراگ جاہ جوڑ بنت۔

تاریخی جاوراں ہے گالوار راست شوندا ۽ تاں روج ۽ مروچی بالکتر آسک ۽ گورانی لیب جاہ ۽ شکار جاہ انت۔

یکے ۽ پتر ۽ گوات بارت

پژدر: مردے بیت کہ آئی ۽ تگردے گون بیت۔ آتگرد ۽ چچ کنگ لوٹیت، مردیک سر ۽ تچک کنت دومی سر لیٹ وراں بیت۔ دومی سرا دست جنت، اولی سر ۽ لیٹ وارت۔ گواتے کہ نیلیت گڑا آ پاد کیت ۽ سنگے چنت ۽ کاریت کہ سنگے پرے دسین گوات تگردے چند ۽ بارت۔ ہمیشا گوشتگ اش کہ یک مردے ۽ پتر ۽ گوات بارت۔

بوہیر کلانچی وتی نبشتانک ۽ گوشتیت؛

”آپ ماں دپ ۽، کودک زیر ۽ پا

اے ہم بلوچی زبان ۽ وشتام ۽ پر معنائیں بتلاں چہ یک ایت۔ ایشی ۽ کسہ ہم سک ڈولدار ۽ شیر کن انت۔ اے بتل ۽ واقعہ اے ڈول انت کہ یک جنین آدمے ۽ وتی چک بڈ ۽ آت ۽ کور ۽ مان دیگ ۽ آت کہ کور ۽ آپ کت۔ وہدے کہ آپ آئی ۽ دل بند ۽ سر بیت تہ چک ۽ کوپگ ۽ کت،

وہدے کہ آپ آئی ء کو پگ ء رس ات، چک ء سر ء گت۔ بلے
 وہدے کہ آپ تا آئی ء دپ ء سر بیت گڑا آئی ء چارات دگہ راہ نیست
 ، مجبوری ء چک ء زرت ء پادانی چیرا گت ء آپ ء گوازینت۔ رندا
 دیست ء کہ چک مُرتگ، تہ گوشت ء آپ ماں دپ ء، کودک زیر ء
 پا۔ (27)

بچ ء بدل کیت، برات ء بدل نیت

پژدر: اے جو انیس راستیں واقعاتانی بتل ءے کہ پت ء چھٹی، مرد ء جنی
 ء بڑاتی ء است انت۔ بلے ایشی ء پژدر اے رنگ ء انت کہ مردے گوں وتی
 بزات ء جن ء چکاں بو جیگے ء سوار انت ء سفرے ء روگ ء انت۔ ایشانی بو جیگ
 شرتگ ء کپت، ناحدا ء بو جیگ ء رکینگ ء مز نیں دست ء پادے جت بلے
 توپان دُم پہ ساعت گزوناک تر بیان ات۔ ناحدا ء بے وسی ء مردم ہکل گت
 انت۔ ہر کس ء وتی اُرد ء سامان دریا ء دور دات انت بلے پدا ہم بو جیگ زیر آپ
 بو نگ ء ات۔ ناحدا ء گوشت کہ دگہ بچ راہ نیست، چہ بو جیگ ء یک مردے دریا
 ء دور بدی ات۔ جنین ء گوشت دور دینگی انت گڑا وتی بزات ء دور بہ دے۔ مرد
 ء جنین ء جبر گوش نہ داشت ء آئی ء ترا تزدیں تیلانکے دات کہ جنین چک ء را
 موجانی میار گت۔ دمانے پدا توپان ایر موش بوت ء بو جیگ سلامتی ء وتی منزل ء
 ربادگ بوت۔

ڈاکٹر عبد الممالک وتی نبشنانکے ء یک بتلے ء بارواچوش گوشت کہ؛

”شریداریء دیگ نہ گزدیت

انچو گوش انت کہ دوکس ء تپاک گرت کہ وتی گوشت ء یک دیگے ء
گزدانت۔ بلے چوشکہ آہان ء یک دگرے سرا بھیسہ نیست ات، ہر
کس ء پہ چیر وکائی دیگ ء دپ ء پچ گرت ء چارات۔ ہر دوکاں پہ دُزی
دیگ ء رامصالہ مان گرت، دیگ ورگ ء کار ء نیاتک۔

ایشی ء مطلب ایش نہ انت کہ انسان شریداری مہ کنت بلکن ء ایشی ء
مقصد ایش انت کہ شریداری گوں بھیسہ ء اعتبار ء بہ بیت۔ ہر کارے
کہ بے ایمانی ء سرا بیت تپاک ء سٹ پز شیت۔ دز کمکی ء بڑاہندگی نہ
بیت، پرچاکہ انسان ہماوہد ء دگرے سرا اعتبار گرت کنت کہ آئی ء را
وتی ایمانداری ء سرا بھیسہ بہ بیت۔ انسان یک بر وت ایماندار بہ بیت
گرا گوں دگر اثریداری بہ کنت۔ (28)

”پیریناں چادر ء لمب ء بند“

پژدر: یک ہندے ء لہتیں ورننا پت ء
گروناک ات انت۔ ایشاں وتی مستر ء کماش پچ مان نیاورت انت۔ ایشانی ناپتاکی ء
در آمد اا اُرش گت، ایشاں وتی پیریں مردم ویل کت انت ء بوجیگے ء نشت منزل
جنان بوت انت۔ بوجیگ مان زر ء ات کہ اناگاہ ء یک مز نیں پیجگے دراتک ء آیانی
راہے داشت۔ دڑہیں ورننا حیران بوت انت ء بش بش اش وارت کہ پرچاوتی
کماش اش گوں وت نہ زرت انت۔ چمیشاں ورنائے ء گوشت کہ مناوتی پیریں
پت یلہ دیگ ء شات نہ بوتگ پمیشا من لچے ء چیر داتگ ء بوجیگ ء کنگ۔
ورناہاں شکر گپت ء پیر مرد اش چه لچ ء کش ات۔ ایشاں مرد ء جست گت کہ
اے پجگ چے ء؟ پیر مرد ء پجگ چارت ء وتی دو لنگک چست گت انت۔

ہے دمان ۽ پنجگ گار بُوت۔ بوجیگ ۽ ورناحیران بوت انت۔ پیر مرد ۽ ورنہانی
 نیمگ ۽ چارات ۽ گوں بچکندگے ۽ گوشت ” بچکاں اے پنجگ کہ سہرا بوتگ
 ایشی ۽ بزانت ایش انت کہ یک پنجگے ۽ پنچ لنگگ انت، و ہدے کہ یکجا بہ بنت گڑا
 مز نیں سکے جوڑ بیت۔ من دولنگگ پنجگ ۽ نیمگا چست کت منی اے دو نیں
 لنگکانی بزانت ایش انت کہ اگاں دولنگگ ہم ہور بہ بنت پدا ہم مز نیں سکے جوڑ
 بیت۔ پمیشا گوش انت کہ ” پیریناں چار در ۽ لب ۽ بند“

بوہیر کلانچی وتی نبشتانک ۽ نبشتہ کنت؛

” بار ہم نہ بوتگگ کک (Kakk) رُ مینتگ

اے سکس و شس بتلے کہ مئے پیریناں پہ جبر ۽ وشام کنگ ۽ کار مرز
 کنگ۔ ایشی ۽ واقعہ اے ڈول انت کہ ساربان ۽ ایش کنگ ات کہ پسنی
 ۽ کک سک باز انت ۽ شپ ۽ مردم ۽ کک واب ۽ نئیل انت۔ آئی ۽
 کک ۽ نام ایش کنگ ات، جندے نہ دیستگ ات۔ یک رندے ہے
 ساربان ۽ سر ماں پسنی ۽ کیت ۽ ماں نیاری ۽ وتی بار ۽ بوجگ ۽ بیت، شوم
 ۽ شانزدہ سیاہیں پٹی ۽ تراس گپتنگ ات پہ ہمانی ۽ نیمگ ۽ درکی ۽
 پیدا ک ات۔ ساربان ہے سر پد بیت کہ کک پکائی ۽ ہمیش انت کہ
 رُ مینتگ ۽ پیدا ک انت۔ آوار ۽ گیگ پُشتی ۽ لٹے پر گو شیت ۽ پٹی ہما
 جاہ ۽ یک زد بیت ۽ مریت۔ ساربان پٹی ۽ چاریت ۽ پہ پھر در ائینیت
 ” بار ہم نہ بوتگگ کک ۽ رُ مینتگ“

بزاں پہ ناسر پدی ردیں کارے کنگ ۽ پدا ہے لیگ کہ سکس شریں
 کارے کنگ۔“ (29)

بلوچی لہزنک ۽ بتل ۽ بارو اے مئیں کارکنگ بوتگ۔ بتلانی پشدر ۽ درگیجگ ۽ نویسگ بلاہیں کارے۔ بلوچی ۽ بازیں واقعاتی بتل ہم است انت کہ آہانی پشت ۽ واقعاتی کسہ بندوک انت۔ چریشاں لہتیں دزوگین انت بلے ایشی ۽ ابید ہم ایشاں مزنیں سوچ ۽ پنتے موجود انت۔ بتلانی ہمک پزدر یک سہقے دنت۔ بتل انسانی پگر ۽ جیڑگ ۽ درشانے، پمیشاماں ہر دؤر ۽ باریگ ۽ کجام ہم رنگیں کارمرزکنگ بیت۔

غنی پہوال یک چمشانکی نبشتانکے ۽ بتلانی پزدر ۽ بابت ۽ نبشتہ کنت؛

” بتل انسانی سماجی زندمان ۽ ہماسرگوست و تخر بہانی مجگ ۽ نام انت کہ انسانی عقل و فہم ۽ قرنانی ”ارتقا“ ۽ شون داری ۽ ہماہی ۽ مارا راجی، ربیدگی، نفسیاتی و فلسفیانہ حکمتانی شون دیان راجی تاریخ ۽ دزوشم ۽ زیریت بلے ایشی ۽ معنا، جبر اے نہ انت کہ بتل خاصیں عہد ۽ زمانگے ۽ سیم سراں قیدکنگ بہ بیت، چیا کہ ہر چند زندمان دیروئی کنت، عقل و فہم ۽ ارتقا ہم دیم تراجزیت ۽ اے درمیان ۽ انسان نوکیں تجربہ ۽ زانت دربارت، آہانی مجگ بتل ۽ دزوشم ۽ دیما آہان بنت ۽ اے رنگ ۽ بتل ۽ زندمان ۽ سیادی تاں قیامت ۽ مانیت۔“ (30)

بتل بازبر ۽ وتی پزدر ۽ چہ آرات بیت، ہر کس وتی حساب ۽ اشانی نوکیں پزدر ۽ معنا ۽ نبشتہ کنت۔ بتلانی کارمرزی ۽ بابت ۽ تجربت ہے پد کنت کہ ایشانی کارمرزی شہری دگ ۽ گیشتر کوچگ ۽ کوہی ہنداں زیات انت۔ چکانی درگت ۽ رستگیں مردمانی تھا بتل ۽ کارمرزی زیات انت ۽ مردینانی نسبت ۽ جنین زیات بتل کارمرزکن انت۔ ورنہانی بدل ۽ پیریں مردم بتل گیشتر کارمرزکن انت۔

بتل ۽ روايت

بلوچي لبرزانڪ ۽ بتل انچو ڪو هنن انت چوشڪه لبرزانڪ ۽ ايدگه تک ۽ پهناٽ بزاا سپت، هالو، موتڪ ۽ دگه بازيں تهر انت۔

بتل ۽ باروا گوش انت که عهدی لبرزانڪ ۽ بزاهداریں ۽ ڪو هنین بهرے ۽ زبان ۽ دوست ۽ همراه انت۔ بتل لهنتیں جڑیتگیں کسانیں، زیبا سیں ۽ شیر کنیں گال ۽ گوشتن انت۔

گوشتگیں دور ۽ زمانگانی زانیکار ۽ ڪواسیں مردمانی قول ۽ گوشتناں بتل ۽ دروشم گپتنگ۔ انچو زانگ بیت که بازيں مذهبانی ۽ پیغمبرانی قول ۽ نصیحت رندا بتل بوٽگ انت۔ هے پیمانیوشس، ارسطو، افلاطون ۽ دگه بازيں زانیکار ۽ ڪواسانی قول ۽ جبر رندا بتل ۽ دروشم ۽ رواج گپتنگ انت۔ بتلانی رواج گرگ ۽ بابت ۽ غلام فاروق وتی نشتانکے ۽ اے لیکه ۽ درشان کنت؛

”بتل هما صورت ۽ اولس ۽ نیام ۽ رواج گر انت ۽ تا کرن ۽ مدتاں پشت کپ انت که آوتی مقصد ۽ درانگاز انت۔ بتل وت ساج هم نه بیت، یک زبانه ۽ ازگار کنگ ۽ استاء هما زبان ۽ لبرزانکی شهراء ۽ وڌینگ ۽ آ زبان ۽ قلدکار ۽ دانشور چه وت بتل ثابت کت نه کنت۔ پهمیشا که هر بتل ۽ یک تاریخی ۽ لبرزانکی دزچه است۔ آوتی درنگازی ۽ مقصد ۽ گوں هما پس منظر هم درج کنگ ۽ ثابت کنت۔ بتل رواج روزینی بنی آدمی گپتار،

کردار ۽ عمل ۽ واقعات و تہینتگ انت۔ چہ بازیں مردمانی نیمگا
 اے جبر ۽ گوشگ و ہدی مردمانی دانائیں قول انت یا نصیحت، راست نہ
 انت۔ من مٹاں کہ باز انجییں بتل است کہ دانائیں مردماں گوشگ
 انت بلے ڈراہیں بتل نہ انت بلکیں چہ روج روزینی زند ۽ بازیں شریں
 عملانی نتیجہ ۽ جوڑ بوتگ انت۔“ (31)

شے رگام کتاب ”بتل، گوشتن ۽ گال بند“ ۽ سر لہز ۽ نبشتہ کنت کہ؛

”بتل باز و ڈارواج گپتگ انت۔ ایش دانا ۽ عقل مندیں مردمانی گوشتن
 انت کہ آہانی تجربہ ۽ زانت ۽ آسر شاعر ۽ زانکارانی شعرانی بند ۽ بہر
 انت کہ آعلم ۽ زانت ۽ تجربہ ۽ شون دینت۔ بازیں و ہد ۽ حالتانی پشت
 گرد ۽ رواج گپتگ انت۔ ایشانی شری ۽ گندگی ۽ شاہیم وت دود ۽
 ربیدگ ۽ ہما قوم ۽ تاریخ ۽ آئی ۽ وجود انت۔ قوم ۽ ہموچی زند، آئی ۽
 چاگرد، آئی ۽ زانت ۽ تجربہ ہم اے بتل ۽ گوشتنانی بنیاد جوڑ بنت۔ کسہ ۽
 داستانانی کردار یاہے کردارانی مزن مردی ۽ غیرت ہم بتل ۽ گوشتنانی
 بنیاد جوڑ بنت ۽ مردمان ۽ تاریخی فہمے دینت۔ شاعرانی گوشتگیں
 شعری بند کہ آگبر ۽ فہم ۽ شون دینت، مردم گوش انت ۽ مدال مدان ۽
 اے شعری بتلی شکلے زور انت ۽ ہر کسی دپ ۽ بنت ۽ دیوان ۽ مجلساں گیر
 آرگ بنت۔“ (32)

ہے بابت ۽ عبد الغفار ندیم وتی کتاب ”کنزی“ ۽ چوش گوشیت کہ؛

”باز بتل پہ زانت جوڑ بنت ۽ باز پہ نازنتی ۽، باز پہ زانت ۽ قصد راج ۽ تہا
 رواج دیگ بنت ۽ باز وت سراوت ابید اولس ۽ زانت ۽ زانگ ۽ رواج
 گر انت۔ بلوچی بتلانی سراچمشانکے ۽ رندا ماگوشنت کنوں کہ بلوچی بتل

بازیں پیسے ء رواج گپتنگ انت۔ بزاں آہانی جوڑ بوتگ ء رہند ء تہر باز
انت۔“ (33)

بُرز ء دائگیں سر شوناں چے اے پدّر بُوت کہ بلوچی بتل ء مزنیں
بہرے کو نہیں شعرانی بند ء کڑی انت۔ آوہد ء شعر سک مزن بوتگ انت۔
مخلوق ء یات نہ کنگ انت بلے شاعرانی شعرانی ہما بند کہ وش تر بوتگ انت ہمیش
یات کنگ انت ء دیوان ء مجلساں گپ ء حبرانی پیماتنگ انت۔ چوش کہ اے حبر
وش ء تامدار بوتگ انت ہمیشا ہے رنگ ء رواج گپتنگ انت۔
غلام فاروق بتلانی کتاب ”بتل گنج“ ء نبشتہ کنت کہ؛

”بلوچی بتلانی یک مزنیں بہرے کو نہیں شعرانی بند انت۔ اے دُراہیں
شعر مہلوک ء یات کت نہ کنگ انت بلے دل پسندی ء ٹہیتگیں بند ء
کڑیاں بند مہلوک ء یات کنگ ء ماں دیوان ء مجلساں پہ وتی گپانی تامدار
کنگ ء ایشان ء کارمرز کنگ۔ بلے اے باروامنی گوشگ ایش انت کہ
انجو بازیں شعرانی بند رندا بتل بوتگ۔ ہے وڑا بازیں بتل ماں وتی
شعراں کارمرز کنگ انت۔“ (34)

غلام فاروق ء دائکاں اے پدّر بیت کہ بازیں بتل نامداریں شاعرانی
شعر بوتگ انت ء رندا بتل جوڑ بوتگ انت۔ اے وشیں ء ہم تواریں بتل ہما انت
کہ نامداریں شعرانی گپتاراں زورگ بوتگ انت بلے انچیں بتل ہم آست انت کہ
ساری ء بتل ء رندا شاعران وتی شعراں کارمرز کنگ انت ء رواج گپتنگ انت۔
اے حبر ء رشید خان تپاک کنت ء وتی بتلانی کتاب ”بتل، گوشتن، پڑدانک،
گھنٹ“ ء گوشیت؛

”بازیں بتل تئی وھدی سر جمیں شعری بندء وڑا ظاہر انت ء کار مرز
 انت۔ اے جبر ء کس ردگت نہ کنت۔ کئی بساط ء واک ء نہ انت، کس
 انکارگت نہ کنت کہ بہ گوشت بتل شعری بند آنت۔ بتل واکى کو ہنیں
 شاعرانى دل دوستیں شعری بند انت، انچوش برزی مثالاں چہ زانگ
 بؤت۔ بتل بے واجہ ء بے حد اُند انت (اہید چہ لہتیں بتلاں، چوش کہ
 بالاچ گورگیچ، کس گبرے پہ گاری ء نیلیت، من وتی آرہیں پت ء
 بیراں چو بلاں دژمنیں مرداں، ملا فاضل، ہزارانى تورم ء سیاہ مار ساد
 بیت، عبداللہ قہار کو ہنگ ء اے کو ہنیں کلات کسى پت ء میراث نہ انت،
 ماگوں سگاراں گپتنگ انت)، کس گوشت نہ کنت بتلانى واجہ ء واہند ء
 نام کئے انت۔“ (35)

ہے وڑا کو ہنیں دؤر ء شعراں انچیں شعر است انت کہ آہانى لہتیں بند
 ء کڑی بتل ء وڑا رواج گپتنگ انت۔ ہے وڑا چاکر ء گوہرام ء شعراى بازى بند ء
 کڑی بتل ء رنگ ء گندگ بنت۔ پہ درور ء ”سنگ اگاں ریز آنت، ماں دیر بُنیں
 چاتاں کینگ چہ مردانى دل ء کنز آنت۔“

سنگ ریز آنت ماں دیر بُنیں چاتاں
 کینگ چہ مردانى دل ء کنز آنت

بلے سنگ ریز آنت نئے کینگ کزناں
 کینگ ماں مردانى دل ء جاہاں“ (36)

اے بابت ء قدیر لقمان وتی کتاب ”بتل ریدگ ء بُزہ“ ء گوشت؛

”شعر ۽ شاعری ۽ ڇو در پڙهائين بتل هم سک باز آنت۔ بازيں شاعراں
 وتي راج ۽ پنت ۽ سوج دانگ ۽ آياں بديں کاراني کنگ ۽ ڇو مکن کنگ۔
 اے شعر بتل رنگ ۽ رواج گپنگ آنت۔ چوش قبيل جت ۽ شعر ۽
 چنديں کڙي آنت؛

”مال ڀه ڀڙ ۽ مڇ نه بيت

سهاه ڀه سر ۽ ڀهريزگ ۽

دوستي ڀه زور نه بيت

دل کو تلي چي ۽ نه آنت

مهر ڀه بهاگپت نه بيت“ (37)

هه وڙا ميگر ۽ بلوچي ڪلا سيڪل شاعري ۽ بهادر ۽ نه ترسي ۽ گپ ۽
 جبروت شاعراني زينت کنگ آنت۔ بيگر ۽ شعراني لهتيس بند ۽ نگر بتل ۽ رنگ ۽
 رواج گپنگ آنت۔

هه درگت ۽ حاجي عبدالغفار نديم وتي ڪتاب ”کنزي“ ۽ نبشته ڪنت؛

”اُستمان شاعر بيگر ۽ لهتيس گال گندرات ڪه نون بتل جوڙ بوتگ آنت؛

سردار ڪه زڙ ۽ يار بيت

ناموس ۽ ننگ ڪار بيت

جن ڪئي آنت بور ۽ مز ن گنديں

دائمان مروش رخنديت

ريگ ۽ جزگ ۽ پيريں زال

ورن ۽ سربارت

ترنديں وڻيں زال

تڪائي دينت بازيںاں

سار تیں مادن چیں زال

حون ء ماں دل ء بادینیت“ (38)

بالاچ گورگیچ ء بابت ء بازیں لچہ پر بندگ بوتگ انت۔ بالاچ ء شعر اں
بہادری، میار جلی، باہوٹی، سر مچاری ء بیر گیری گندگ بیت۔ آئی ء بازیں شعر
بتل جوڑ بوتگ انت۔

آمرگ کہ شپاں نیم بال انت

بالاچ ء کمان ء تیر آنت

یا

آمر دکہ میاراں جلاں

نیم روچاں نہ وپس انت گلاں

آمر دکہ زور آنت باہوٹاں

نیم روچاں نہ ریچ آنت واپاں“ (39)

ہے رنگ ء عبد الطیف عادل وتی نبشتانک ء گو شیت کہ؛

”ہے شعر ء تہا یک جا ہے گر اناز لدد ء شگانی کلبے اے پیا رواں دنت

کہ ہم بتلے جوڑ بوتگ۔

ہر بہ کہ جنگانی ہلا ہوشاں

دژ منیں مرداں دز گلائیشاں

کیکلگدیں مہلنجاں پر اموشاں (40)

ہے وڑا ملا فاضل ء شعرانی لہتیں بند ء کڑی بتل ء رنگ ء گندگ

بیت۔ پے درور اے شعر ء بہ چار ات؛

”غم حیلے ء عاشقی چاڑے
اے دگہ شغل ء آدگہ کارے“ (41)

بازیں بتل شعرانی بند ء کڑی ء چہ زورگ بوتگ انت ء ہے وڑا رواج
دیگ بوتگ انت۔ عبدالغفار ندیم وتی کتاب ”کنزی“ ء اے رنگ ء نبشتہ کنت
کہ؛

”گیدی (لوک) شاعری ء بازیں کڑی دی بتلانی پیما ماں رواج گپتگ
انت چوشکہ اے ڈیہی ء چیری دوئیں کڑی انت۔
بیلی کیت منی کندان ء
لوفاریں سرء رندان ء
آں مرد کہ کن انت یاری ء
دار انت مادان ء ہری ء
ہے پیما مشہوریں گیدی تہر ”دستانگ“ ء اے کڑیاں بہ چارات کہ
بتل ء پیما مئے راج ء رواج گپتگ انت۔
” موت ء نشان گر میں تپ انت
ہوئے نشان دنز ء مج انت
عشق ء نشان بر چکندگ انت
اے دستانگ ء ہر کڑی یک
(42) ”بتلے“

دستانگ گیدی پر بندانی انچیں تہرے کہ اے چو ڈیہی ء وڑا گیشتر
بلوچستان ء رودراتکی ہند ء دمگاں نامدار انت۔ بلے اے تہر گیشتر نڑء سرا دستانغ
جنگ ء رواج گیشتر انت۔ بزاں بتل ہم شاعری ء بازیں بند ء کڑی بتلاں رواج
گپتگ انت ء گوشگ بوتگ انت۔

”بتل درانگازی ۽ تهاوش تامی و شانتگی آرگ ۽ همرائی ۽ جبرکنوک ۽ گپ
 و تزانان سَند ۽ دروشم ہم بخش آنت چیا کہ اولس بتلاں راست و محکم و
 برحقیں زند جاویریں راستیانی پُر منطقیں حکمت لیک آنت ۽ اے رنگ ۽
 جبرکنوک بتل ۽ کمک ۽ وتی جبراں ہم فکر ۽ حکمت ۽ دروشم ۽ رتک
 کنت۔“ (43)

بتل بنی آدم ۽ ہما سادہ ۽ شیر کنیں زگریں درشانی ۽ نام آنت کہ ایسی ۽
 توک ۽ ہچ دو تل ۽ دو پوستی بزاں چپ ۽ چوٹی ۽ مان نیست۔ بتل چہ دل ۽ چست
 بیت ۽ ارواہ ۽ ردوم زوریت۔ بتل گوشوک کسے ۽ ہچ ریاء گٹ نہ بیت، ہرچی کہ
 آچمے وت گندیت وتی بتلانی توک ۽ کنت ۽ گوشیت۔ بتل گوشوک اے ہچ برنہ
 چاریت کہ منی دیما کئے آنت۔ ہرچی راست ۽ حقیقت آنت، آتچک ۽ گوشیت
 کسے ۽ تُرس ۽ بیمے نیست۔ بتل ۽ سر ۽ ہچ قید ۽ پابندی نیست ۽ ہر وڑیں بتل
 گوشگ بوتگ۔ بازیں بتل انچمین آنت کہ تاریخ ۽ بوؤکیں سرگوست ۽ واقعاتی
 آسر ۽ رواج گپتگ آنت۔ چوش کہ بلوچی ۽ بازیں بتل قبائلی ۽ قومی جنگانی یا
 مزنیں قدرتی آنت چوش کہ طوفان، سیلاب، آس ۽ دگہ واقعاتی آسر ۽ رواج
 گپتگ آنت۔

بتل ۽ ارزشت

بتل عهدي لبزانڪ ۽ جلوھ ناک ۽ قديمين بهرے۔ بتل کسانين ۽ شير کنيں گپ ۽ جبر آنت که زبان ۽ دامن ۽ پراه ۽ شاهگان کن آنت ۽ راجي لوٺ ۽ گزراں پيلو کنت، بزاں بتل گونڊ گال آنت۔ دراجين سر حالان گونڊ لبزراں معنا دار کنگ ۽ گوشگ ۽ نام آنت۔ اگس چو به گوشے که بتل ۽ معنا مثال ديگ آنت، گرا اے جبر جوان تر بيت۔ کونھين زمانگ ۽ وئيل ۽ واقعات بو تگ آنت که مردماں چم ۽ وت ديستگ آنت، هما وهد ۽ مردماں بتل په مثال پيش کنگ آنت۔ تاں که ديم ۽ مردماں چه گوست ۽ پيش آتگلين وئيل ۽ جاوراني بابت ۽ سوگه کنگ به بيت ۽ اے مثال بلوچي بتلاني هر دور ۽ هر وهد ۽ وتي خاصين ارزشته بو تگ ۽ روج ۽ مرچي آست آنت۔

بتل ۽ بارواشے رگام ”بتل، گوشتن ۽ گالبنڊ“ ۽ گوشيت که؛

” بتل ۽ باروا اے جبر گوشگ آلي آنت که اے گون وهد ۽ همراہي ۽ زبان ۽ ديمروي ۽ بندوک آنت ۽ همروچ وڙے نہ وڙے بتل جوڙ بوبان آنت۔ بتل ۽ هر دور ۽ هر وهداں یک خاصين اھيت ۽ بو تگ که تاں روج ۽ مروچي آست آنت۔ زبان آست آنت۔ قوم ۽ ر بيدگ آست آنت آئي ۽ قومي زانت آست آنت، بزاں بتل آست آنت ۽ ديماروگ ۽ آنت۔ اگن فرقه آتگ گرا آ ايش آنت که مروچي آست، مروچي آست

گزر کہ صد سال ساری ۽ گزران جتانے یا گیشتر ۽ کم ترانت، پمیشا ہے
بنیاداں بتل ۽ کمی گیشی ۽ معنائنگ لوٹیت۔“ (44)

بتل چہ بازیں دُور ۽ زمانگانی تجربتاں پد جوڑ بوتگ۔ بلوچی زبان ۽ دامن
چہ بتلاں پُر ۽ سرتیچ انت پہ ڈولداری ۽ پہ تامداری ۽ حساب ۽ بلوچی بتل وتی مٹ
وت آنت۔

ہے لیکہ ۽ دیما بران ۽ غلام فاروق وتی کتاب ”بتل گنج“ ۽ گو شیت؛

”بتل یک قوم ۽ راجے ۽ تاریخ، زندرہ بند، دود ۽ ربیدگ، رسم ۽
رواج، تب، نفسیات، قدر ۽ پہناتانی شون دار آنت۔ ہے وڑا اگان
بلوچی زبان ۽ بتلانی سراچشانک دیگ بہ بیت، اے جبر پد بیت کہ اے
بلوچ قوم ۽ تاریخ ۽ سرگوست، بلوچ راج ۽ دود ۽ ربیدگ، رسم ۽ رواج
۽ بلوچ مہلوک ۽ تب ۽ نفسیات قدرتی مستریں شوندار انت۔“ (45)

کتاب ”گو شتن“ پیش لبز ۽ گل خان نصیر نبشتہ کنت؛

”بلوچوں نے اپنے بے بضاعتی اور کسمپرسی اور پسماندگی کے باوجود
معاشرے کا کوئی ایسا پہلو نہیں چھوڑا اور نہ ہی کوئی ایسی تشنگی رہ گئی۔
جس پر انہوں نے ضرب المثل موزوں نہیں کیا ہو۔“ (46)

گل خان نصیر ۽ اے دانکاں ہے پد رانت کہ بلوچی بتل ۽ حساب ۽
شاہگان انت۔ زند ۽ ہرچ تک ۽ بلوچی بتل است۔ اے بتلانی مزین ارزشت ۽
بستارے است انت۔ ہر روچی گپ ۽ رپانی تھا اے بتلانی راہ ۽ رواجی کارمرز
بوتگ ہے جبر ۽ شوندار انت کہ بلوچی زبان ۽ بلوچ راج ۽ تب ابید چہ بتلاں سرجم
۽ ”Define“ بوت نہ کنت۔ دگہ نیمگے زانکار ۽ کواسیں بلوچ آنت کہ آہانی بتل

ء بابت ء نبشتگیں گوشتن بُرز ء نبشتہ کنگ بوتگ کہ آہاں نئے تہنا بتل دود ء
ر بیدگ ء بُزہ گوشتگ بلکیں بتل ء راجد پتری ء تب زانشتی ارزشت ء بستار ہم
گیش ء گیوار کنگ۔

شعیب شاداب وتی ”نبشتانک“ ء گوشتیت کہ؛

” بتل ہمک روچی گپ ء تزانانی تہاپہ مثال پیش کنگ ء بیان کنگ بنت۔
اے گیشتر ناواندگیں ء کم واندگیں ہماقدامت پسندیں مردم کہ ایوکا
گوں وتی چاگرد ء آئی ء زانش حصاریک بیت، گوں بتلاں مثال دنت یا
وتی چاگرد ء مردماں گوں وتی زبان ء بتلاں دروردنت۔ ماں نوکیں دؤر ء
علمی عہدے ء واندگیں ء دیمروئی دوستیں طبقہ وتی گپ ء مٹائینگ ء
ہاترا بازیں میان اُستمانی فلاسفر اں فلسفیانہ گوشتناں ماں وتی گپ ء
تزانانی تہاپہ حوالہ ء پیش کن آنت دانکہ چاگردی دیمروی ہاترانوکیں علمی
سنج دیمابہ روآنت ہمینچو کہ مردم ء علم دیماروان کنت، ہمینچو آبتلانی
کار مرزی ء ویل کنان کنت ء پے وتی گپتارانی مستند کنگ ء علمی گالبد ء
گال رد ء گوشتن دوست داریت۔“ (47)

محمد یوسف وتی ”نبشتانک“ ء گوشتیت؛

” بتل یک راجے ء تہذیبی ردوم ء کچ ء کنیل ء راجی زند گوازینگ ء
اصول ء رہند زانگ بنت چوشکہ بتلانی ٹہینوک ء رواج دیوک یک
خاصیں مردے نہ بیت بلکن ء تیوگیں چاگرد ء گوشتگیں اولس ایشانی
ساچگ ء رواج دیگ ء ذمہ وارانت۔ ایش ذرا جیں زمانگے ء سینہ بہ سینہ
شہ یک نسلے ء ماں دومی نسل ء سر بوتگ انت۔ اے وڑا ایشانی روتگ ء
ہنڈال یک راجے ء چاگردی زند ء ہماگلزمین ء تہاسک ء پیوست انت۔

بتل یک زبانی ۽ گوڙوکانی زند ۽ تها مز نیں ارزشتے دار آنت۔ بتل
آوانی تعلیم ۽ وانشت ۽ مز نیں وسیلے بوتگ آنت۔“ (48)

بتل ۽ ارزشت هر دور ۽ است انت۔ بازیں زانکارانی گوڙوگ انت که
بلوچی بتل ۽ ارزشت ساری ۽ گیشتر بوتگ، بوت کنت که اے جبر رده بیت پرچا
که گیشتریں زانکار گوڙوگ انت که نوکیں دور ۽ بتلانی ارزشت زیات انت۔ اے
دور سانس ۽ ٹیکنالوجی ۽ دور انت۔ بتل ۽ ارزشت ۽ بارو غلام فاروق وتی کتاب
”بتل گنج“ ۽ نبشته کنت؛

”منی لیکه ایش انت که هر پیم دور گوزان بت بتلانی تها گیشی بیت۔ البت
اے بوت کنت که ایشانی رهند ۽ وڑ نوکیں جاوانی تب ۽ بدل به بیت۔
دگه چیزے زانکارانی گوڙوگ ایش انت که بتل ۽ اہمیت ساری ۽ زمانگ
۽ زیات بوتگ، چیا که آ وهد ۽ سانس ۽ ٹیکنالوجی اینچو دیمانه بوتگ ۽
جبرانی نبشتگ ۽ گوڙوگ ۽ وسیله نه بوتگ پمیشا مہلوک ۽ بتل زیات
گوڙوگ۔ من اے لیکه ۽ ہم تپاک نه کنناں۔ منی خیال ۽ بتل ۽ اہمیت ۽
حیثیت چو که اے وهدی است انت ساری ۽ نه بوتگ۔ چیا که ساری ۽
ایشی ۽ رابس گپ ۽ تامدار کنگ ۽ استایا دیوان دری، وٹس گئی ۽ واسته
کارمرز کنگ بوتگ ۽ ایشی ۽ کارمرز لگ (محدود) بوتگ بلے نون ایشی ۽
راقکار ۽ نویسکار کارمرز کن آنت ۽ ایشی ۽ گوڙوگ روک، دوسے مردم
ناں بلکیں سرجمیں دنیا انت۔“ (49)

بُرز ۽ داتگیں گپاں پدّر بیت که راج ۽ قوم ۽ تب ۽ زانت چه ہما زبان ۽
بتلاں ظاہر بیت۔ قومانی جنگ ۽ مرط، دوستی ۽ دشمنی، تاوان ۽ بیرانی، ازگاری ایدگه

دُر اہیں جاورانی زانگ ءِ واستہ زبان ءِ تہا کار مرزبوؤ کیں پیلوئیں دیوال بتل انت۔
 قومانی کونہنی ءِ قدیمی ءِ آیانی راجی آسودگی ءِ مستریں ثبوت بتل انت۔
 اردو زبان ءِ زانکار سلیم ملک وتی ”نبشتانک“ ءِ گوشت کہ؛

” مثل سے قومی خیالات، عادات اور رسوم مذہبی صبر و استقلال، سختی و حکومت، نرمی و محبت، رنج و راحت، رشک و حسد، عصمت و ترک، عفت، سستی و چستی، شوخی و مدہوشی، شرارت و رفاقت، تجربہ و عبرت، عقل کی تربیت و کیفیت، عدالت و صداقت، سادہ لوحوں کے لیے ہوشیاری، جوانوں کا امتیاز، دانشمندوں اور ذی عقل کو مصلحتیں حاصل کرنی اور عوام کی ایمانداری اور بے ایمانی کا حل منکشف ہوتا ہے، گویا یہ کہاوتیں ملک کی ایک بڑی تاریخ ہیں۔“ (50)

زانکارانی گوشگ انت کہ یک زبانی ءِ بتل مہ بیت گڑا آزابان گوشگ
 رد انت۔ بزاں کہ ایشی ءِ مثال ایش انت کہ آرت ءِ تہا وادمان مہ بیت، ہچ ورگ
 نہ بیت۔ بے واد ءِ آرت ءِ ہچ تام ءِ لذت نہ بیت۔ اے بابت ءِ غلام فاروق کتاب
 ”بتل گنج“ ءِ بتل ءِ ارزشت ءِ بستار ءِ بابت ءِ نبشتہ کنت؛

”منی نز ءِ اگاں زبانی ءِ تہا بتل مہ بیت تہ آئی ءِ مثال چو ہما جسد ءِ انت
 کہ آئی ءِ تہا رواہ مہ بیت۔ چو ہما کلات ءِ انت کہ آئی ءِ سر کپگ ءِ پدگ
 مہ بیت، چو ہما تہاریں شپ ءِ انت کہ اودا ماہ مہ بیت چو ہما نبشتانک ءِ
 انت کہ آئی ءِ تہا معنا مہ بیت، بتل ءِ زبان چہ بنگیج ءِ ہور ءِ ہمگر ہچ بوتگ
 انت ءِ تا گڈ ءِ ہے وڑ بنت۔“ (51)

چرے سرشون ء بتل ء ارزشت ظاہر انت ء چریشی ء زانگ بیت کہ بتل
 گیشتر ہما وانندہ مردمانی گپ ء جبر بوتگ انت۔ کوہنیں زانکار ء کواسیں مردم
 بوتگ انت، آوانندہ نہ بوتگ انت۔ آوانندہ نہ بوتگ انت بلے سکیں زانکار
 بوتگ انت۔ اے بتل گیشتر پد منتگیں راج ء پیدائنت انت۔ اے ہما زانکاریں
 مردم پیداک کتگ انت ء روج ء مروچی اے بتل کار مرز بوتگ انت انچو بلکیں
 گیشتر انت، پرچاکہ اے وهد ء وانندہ ء مردمانی وهد انت۔ گیشتر نیٹ، کمپیوٹر، ریڈیو
 ء ٹیلی ویژن ء وهد انت، ہر چیز گوں تیزی ء دیماروان انت۔ ہے بابت ء
 عبدالغفار ندیم وتی ”نبشتانک“ ء نبشتہ کنت کہ؛

”بتل گیشتر ناوانندہ پد منتگیں راجان ء پیدائنت انت، واواں آہاں زور
 ء تووان سک باز انت۔ آپہ آہانی لوٹ ء طلب ء احتیاج ء گداں الہی
 مارگ بنت ء آہانی سراپہ زانت یانا زانتی ء کار کنگ بیت۔ اے ڈول ء
 اے راجی میراٹے جوڑ نہ بنت۔ ہے راجی میراٹ ء مناسہرا بیتگیں ہمو
 روچی نند ء نیاد ء گزر ء طلب آنی بارواشون دا تگیں خیالاں چہ ہر راج ء
 ہوریں راجی پکر پدرا بیت۔ چوناہا ہے راجی پکر چہ بتلاں ابید مذہب،
 رسم ء رواج، دود ء دستور، کسہ ء شاعری ء ودی ء دی جوانی سہرا بوت
 کنت“۔ (52)

بتل ء ارزشت ء باروا جیونی ء پیریں

تلکے حنیفہ گوشتیت؛

”بتل ہما وهد یگیں گال ء گوشتن انت کہ وهد ء موہ ء حساب ء زانکار ء
 لائقیں مردماں پہ ایدگہ مردمانی شری ء حرابی ء نیت ء گوشتنگ انت۔ پہ
 بتلاں تچ وڑیں پابندی نیست۔ جنگ ء بہ گرتاں مہر ء در، دژ منی ء بہ
 گرتاں دوستی ء، آپ بہ گرتاں کور ء، شاہوکار ء بہ گرتاں بے کار ء،

وٹی ء بہ گرتاں زہری ء، غریب ء بہ گرتاں مالدارى ء، میش ء بہ گر
تاں توگ، زامات ء بہ گرتاں ماڑیانی بانگ ء، ہر وڑیں بتل است
انت۔“ (53)

بلوچی بتلاں سر جمیں زندمان ء ہر تک ء پہناتانی سرا بتل گو شگ بوتگ،
اگاں چوش بہ گوش ات کہ بلوچی بتل سر جمیں بلوچ زندمان ء ترجمانی ء کن آنت،
گڑاے گپ ہم وتی جاگہ ء تچک ء راست بوت کنت۔
کوہنیں زمانگ ء پہ دزوگ وتی جنگ ء بہادری ء توسیپ ء ساڑانہ کتگ،
اگس آوہد ء یک ٹکے ء لشکر ء پزوش وارنگ۔ آئی ء جنگ ء پڑ ء یلہ کتگ۔ گڑا ہے
گپ تچک ء تچک وتی بتلاں کارمرز کتگ آنت۔ ہماوہد ء ہرچی کہ راست بوتگ
آیاں وتی بتلاں کارمرز کتگ آنت۔

شے رگام وتی کتاب ”بتل، گوشتن ء گالبند“ ء پیش لبز ء نبشتہ کنت؛

”بتل، گوشتن ء گالبند بلوچ ء راجی تب ء دود ء ربیدگ ء تاریخ ء
ترانگاں گچ آنت۔ پمیشا لبز ء گالوار، زبان ء آئی ء گوشوک گوں آئی
ء تاریخ ء آئی ء سرزمین ء جڑیتنگیں راستی آنت کہ قوم ء تاریخی ء دود
ء ربیدگی بستار ء برجا دار آنت۔ ہر لبز تاریخی ارزشتے داریت ء پکر ء
زانت ء شون دنت، پمیشا چوشیں لبزانی معنابانی گیشینگ ء وہداں
بلوچ ء دود ء ربیدگ ء تاریخی زانت ء ہم نشان دیگ لوٹیت تاں کہ
بتل ء گوشتن ء اصلی معناء مطلب دریت۔“ (54)

بلوچی بتل مردماں چہ ردیں کاراں کشیت ء مکن کنت۔ آگس یک
 مردے حراہیں کار کنت گڑا بازیں مردم ء دیماپہ دیم جبر ء گپ گوشگ نہ
 بیت۔ آئی ء را پرے کار ء مکن کنگ ء بتل ء رنگ ء آگپ ء جبر ء گوش انت گڑا
 جبر شتر تر بیت ء دومی مردم ء اے جبر نہ تور انت۔

ہر دور ء بتل ء ارزشت گیشتر بوئنگ ء انت۔ بتل لبزانک ء سر جمیں
 بہرے زانگ بیت، پرچا کہ اے گیشتر شعر ء کسہانی سر گوستانی ہما شیرگ انت کہ
 بلوچ ء بتل ء یک مز نہیں ارزشت ء بستارے آست انت۔ بتل ہر روچی گپ ء
 جبراں کار مرز بوئنگ ء انت۔ بتل کہ ہمنچو دیما روت بتلانی ارزشت گیشتر بوئنگ
 ء انت۔ بلوچ زانکار ء کو اس بلوچ لبزانک ء اے مز نہیں مڈیانی پھریزگ ء گیشاں
 چہ گیش کار بہ کن انت تانکہ بلوچی بتل گار ء بیگواہ مہ بنت۔

شوندات:

- 1- بُزدار، واحد، ڈیہی ۽ دڙوشم، بلوچي اڪيڏمي، ڪوئٽه، 2001، تاڪديم 13
- 2- ثنا، زينت، بلوچي ادب ميں تنقيد نگاري، بلوچي اڪيڏمي، ڪوئٽه، 2007، تاڪديم 218/217
- 3- هاشمي، سيد ظهور شاه، بلوچي زبان و ادب كي تاريخ (ايڪ جائزه)، سيد هاشمي اڪيڏمي، ڪراچي، 1986، تاڪديم 166/165
- 4- مري، گلزار خان، گشتن، بلوچي اڪيڏمي، ڪوئٽه، 2005، تاڪديم 459
- 5- بامري، رمضان، گنجيس گوهر، سيد هاشمي ريفرنس ڪتابجاه، ملير، 2008، تاڪديم 20
- 6- بامري، رمضان، نيشٽانڪ، بلوچي فارسي دڙوشم هواري بتل، سيد هاشمي ريفرنس ڪتابجاه، ملير، 2011، تاڪديم 114
- 7- لقمان، قدير، بتل ربيدگ ۽ بُزه، بلوچستان اڪيڏمي، تربت، 2010، تاڪديم 89
- 8- عادل، عبدالطيف، بلوچي بتل ۽ جوڙ بونگ ۽ پيم ۽ رهند ۽ شاهيگاني، بلوچي لبرزانڪ، جنوري 1994، تاڪ 21
- 9- نديم، عبدالغفار، کنڙي، بلوچي اڪيڏمي، ڪوئٽه، 1998، تاڪديم 137/136
- 10- فاروق، غلام، بتل گنج، سيد هاشمي ريفرنس ڪتابجاه، ملير، 2011، تاڪديم 13
- 11- نديم، عبدالغفار، کنڙي، بلوچي اڪيڏمي، ڪوئٽه، 1998، تاڪديم، 145

12- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بتل جوڑ بونگ ۽ وڑ ۽ پیم، ہوار بتل گنج، تاکدیم

99

13- دوست، ڈاکٹر علی، ماہتاک بلوچی لبزانک ۽ سرا چشتانک، ماہتاک بلوچی

لبزانک، فروری 1994، تاک 77

14- فاروق، غلام، بتل گنج، سید ہاشمی رینرنس کتا بجاہ، ملیر، 2011، تاکدیم 13

15- خالق، ڈاکٹر فضل، اُلس در، بلوچی اکیڈمی، 2021، تاک 108

16- رحیم، اسحاق، بلوچی بتل، ابا بگر کلتی اکیڈمی، پلیری گوادر، 2017، تاک ۸

17- پہوال، غنی، ماہتاک بلوچی لبزانک، دسمبر 1994، تاک 27

18- ندیم، عبدالغفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی، کونٹہ، 1998، تاکدیم، 145

19- رگام، شے، بتل گوشتن ۽ گالبنڈ، بلوچی اکیڈمی، کونٹہ، 2012، تاکدیم نہ دارد

20- مہر، اللہ مہر، مڈی، پرنٹنگ پریس، کونٹہ، 2015، تاکدیم 132/133

21- خان، رشید، بتل گشتن، پڑدانک، گھنٹ، وفا لبزانکی مجلس تمپ، 2010،

تاکدیم 92/93

22- رحیم، اسحاق، بلوچی بتل، ابا بگر کلتی اکیڈمی پلیری، گوادر، بلوچی اکیڈمی،

کونٹہ، 2017، تاکدیم 20

23- خان، رشید، بتل گشتن، پڑدانک، گھنٹ، وفا لبزانکی مجلس تمپ، 2010،

تاکدیم 92/93

24- شاد، فقیر، نبشتانک، سواسانی داروک انت، ہوار بتل گنج، تاکدیم 150

25- رحیم، اسحاق، بلوچی بتل، ابا بگر کلتی اکیڈمی پلیری، گوادر، 2017، تاکدیم

23

26- خان، رشید، بتل گشتن پڑدانک گھنٹ، وفالبرزانکی مجلس تمپ، 2010، تاکدیم

93

27- کلاچی، بوہیر، نبشتانک، بتلانی پشت ۽ کتھ ۽ شوندا، ہوار بتل گنج، تاکدیم 150

28- عبدالمالک، نبشتانک اولس، کویٹہ، جنوری 1964، تاکدیم 29

29- کلاچی، بوہیر، نبشتانک، بتلانی پشت ۽ کتھ ۽ شوندا، ہوار بتل گنج، تاکدیم 151

30- پہوال، غنی، ماہتاک بلوچی لبرزانک ۽ بتل تاک ۽ سراچشانک، مئی 1994،

تاک 55

31- فاروق، غلام، نبشتانک، بلوچی بتل، ہوار بلوچی زبان ۽ ادب، تاکدیم 388

32- رگام، شے، بتل گشتن ۽ گالبنڈ، تاکدیم ندارد

33- ندیم، عبدالغفار، کنزی، تاکدیم 137

34- فاروق، غلام، بتل گنج، تاکدیم 22/23

35- خان، رشید، بتل گشتن، پڑدانک، گھنٹ، تاکدیم 26/27

36- شاد، فقیر، میراث، فاضل ادبی کاروان، مند، 2016، تاکدیم 120

37- لقمان، قدیر، بتل ربیدگ ۽ بڑہ، تاکدیم 92

38- ندیم، عبدالغفار، کنزی، تاکدیم 92

39- شاد، فقیر، میراث، تاکدیم 216

40- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی بتل ۽ جوڑ بونگ ۽ پیم ۽ رہند، ماہتاک بلوچی

لبرزانک، جنوری 1994، تاکدیم 22

41- پرواز، غنی، نوکیں راہ، بلوچی اکیڈمی، تاکدیم 89

42- ندیم، عبدالغفار، کنزی، تاکدیم 143/144

43۔ پہوال، غنی، ماہتاک بلوچی لبزانک ۽ بتل تاک ۽ سراچشانک، مئی 1994،

تاک 57

44۔ رگام، شے، بتل گوشتن ۽ گالبنڊ، تاکدیم نہ دارد

45۔ فاروق، غلام، بتل گنج، تاکدیم 15

46۔ مری، گلزار خان، گشتن، بلوچی اکیڈمی، 2005، تاکدیم 14

47۔ شاداب، شعیب، نبشتانک، بتل ۽ مہر وء بتل ۽ پوکاریگی ۽ نگدی وانشت (اولی

بہر)، ماہتاک سچکان، اپریل 2013، تاکدیم 12

48۔ یوسف، محمد، نبشتانک، بلوچی بتل ماں گل خان نصیر ۽ شاعری ۽ ہوار، سنکین

7، کونئہ، جامعہ بلوچستان، تاکدیم 39

49۔ فاروق، غلام، بتل گنج، تاکدیم 15

50۔ محمد سلیم، ملک، نبشتانک، ضرب المثل، ہوار بازیافت، یونیورسٹی وکالج، لاہور،

2004، تاکدیم 197

51۔ فاروق، غلام، بتل گنج، تاکدیم 15

52۔ ندیم، عبدالغفار، نبشتانک، مئے بتل چے چوں پرچا؟، ہوار بتل ربیدگ ۽ بزنہ،

تاکدیم 29

53۔ حنیفہ، دیم پے دیمی 2016/12/25، ساعت 10 بج، جیونی

54۔ رگام، شے، بتل گوشتن ۽ گالبنڊ، تاکدیم نہ دارد۔

دومی در

بلوچی بتل آئی تہر

دزوگ ء راست ء بتل

بتلاں شتریں سوچ ء پنتاں ابید زند ء ڈراہیں چست ء ایرانی باوست ہم
 پیدا اور انت۔ انچیں واقعت ءے کہ آئی ء مجگ جوان ء ڈؤل دار ء دوستناک
 بیتگ گڑا مردماں ہما داستان ء مجگ (آسر) زپت کتگ ء باز جاگہہ ء ہما واقعت ء
 مثال داتگ۔ ہے سوب انت کہ باز بتل ء پُشت ء کسہ آست ء بازیں بتل شعرانی
 بند آنت کہ آہان ء ہما شعرانی مجگ گوش انت۔ مردماں تیوگیں شعر شموشتگ
 انت بلے ہما شعرانی مجگ زپت کتگ انت ء مرچی بتل ء رنگ ء مئے لبزانک ء
 تہامتگ انت۔

بلوچی بتلاں ہر وڑیں بتل است انت۔ راست ء دروگ ء بابت ء بازیں
 بتل گوشگ بوتگ۔ دزوگ بندوکیں مردمانی ہیل ء عاداتانی سبب ء انچیں بتل
 گوشگ بوتگ کہ آعبرت بہ گر انت ء وتارا چہ اے بدیں عادت ء بہ رگین
 انت۔

دزوگ ء راست ء بتلانی باروا عبد الغفار ندیم وتی کتاب ”گرم“ ء نبشتہ

کنت کہ

”انسانی اخلاق ء جوانیں رہندے راستی ء منوگر ء دروغ بندی ء ناپسند

انت۔۔۔۔ بلوچی بتل دی انسانی اخلاق ء ہے جوانیں رہنداں چوش

گوشیت

دروغ پہ مرد ء عیب انت۔

روغن رتک انت بلے نئیکہ نہہ من۔

اُشتر ۽ دُڙي ۾ ڪون ڪنڙو ڪائي نه ٿيٿي۔
 دو ٿل ۽ دو ٻو سٽي ۾ مرد ۽ عيب انت۔
 من دُڙ ۽ رانه گپت دُڙ ۽ من ۽ گپت۔
 گپ ۽ ۾ ۽ ۾ ڪن لٽ ۽ ۾ بزات ۽ به ور۔
 آپ ۽ دُڙ ۽ نمبگ ۽ چير نه ٿيٿي۔“ (1)

دگ لهنتين بتل اے وڙا انت که دڙوگ ۽ راست ۽ باروا ۽ انت۔ ۾

دروڙ به چار ات:

دڙوگ ۽ بندگ ۽ ننگ ٿيٿي۔

راستين ۽ ڪناں جنگ ٿيٿي۔

دڙوگ ۽ بر ڪ ٿيٿي انت۔

دڙوگ مڪبر انت۔

اُشتر ۽ دُڙي چير و ڪائي نه ٿيٿي۔

گريب ۽ راست دڙوگ ٿيٿي۔

راه ۽ راست ۽ مه گوش دُور۔

همه بابت ۽ سجاد ڪو شروتي نبشنانڪي ۽ گوشيت که

”راستين مردم هما گوشگ ٿيٿي که آوت راست گو به ٿيٿي ۽ به ٿيٿي ۽

دڙوگ ۽ به دُوباريت ۽ حقيقي گپ ۽ به جنت۔ راست ۽ دڙوگ ۽ سرا

بازين بتل است که لهنتين چو انت؛

دڙوگ ۾ مرد ۽ عيب انت۔

دڙوگ ۽ بُن ننگ انت۔

راستي هر چوں بارگ به ٿيٿي بله نه سدیت۔

گپ ء پھ حد ا بکن، لٹ ء پھ بڑات ء بہ ور۔
 ماہ پھ نمک ء حراب نہ بیت۔
 آپ جان ء پاک کنت، راستی دل ء پاک کنت۔
 آپ ء دُڑے نمبگے چیر نہ بیت۔
 دو تل ء دو پوستی پھ مرد ء عیب انت۔ (2)

یعقوب عامل گوں بُرز ء جبراں تپاک داریت ء ہمے وڑیں حیا لے
 در شانیت۔

”انسانی فطرت راستی ء منو گر انت ء دروغ ء ناپسند انت۔ بلوچی بتل اوں
 انسانی اخلاق ء باروا گوشیت؛
 دروغ پھ مرد ء عیب انت۔
 دو تل ء دو پوستی پھ مرد ء عیب انت۔
 آپ ء دُڑے نمبگے چیر نہ بیت۔
 گپ ء پھ حد ابہ کن لٹ ء پھ بڑات ء بہ ور۔ (3)

راست گوشیں ہما مردم ء گوش انت کہ وت ہر وہد ء راست بہ بیت ء
 دزوک بندوک ء ہر وہد ء خلاف بہ بیت۔ دروگ بندوک ء ہر وہد ء مکن بہ کنت ء
 بہ ڈوباریت۔ دزوک بندوک ء مردمانی سراپچ بر یقین ء بھروسہ کنگ نہ بیت۔
 پیشکا دزوک بلوچانی کرا یک عیبے زانگ بیت۔

بلوچی بتلاں پدرا انت کہ بلوچ ء گورا دزوک ء دو تل ء دو پوستی چے
 رنگیں بستارے داریت۔ بلوچانی راستی ء ناراستی ء لیکہ چرے بتلاں شترمی ء پدرا
 بیت۔

سخی ۽ کنجوسی ۽ بتل

کجام یک چاگردے بہ بیت آئی ۽ سخی ۽ کنجوسکیں مردم است انت۔ بلے
 سخی گیری بلوچ راج ۽ یک مزین نامے ۽ کنجوسی بلوچ راجد پتر ۽ مزین عیسیٰ۔
 بلوچ ہر وہد ۽ وتی قوم ۽ راج ۽ واستہ سخی انت۔ بلوچ پہ وتی جان ۽ مال ۽
 دیگ ۽ ہنچ بر پشت ۽ نہ کنزیت۔ بلوچ ۽ گورا کیے کارے ۽ کیت گڑا آوتی دل ۽
 نزور نہ کنت۔ وت نہ وارت ۽ آئی ۽ خدمت ۽ تیار بیت۔
 سخی ۽ کنجوسی ۽ بابت ۽ عبدالرحمن غور وتی کتاب ”وشیں گفتار“ ۽
 گوشت کہ؛

”سختاوت اور بخیلی کو انسان کی زندگی میں بڑا دخل ہے۔ ایک وصف ہے
 اور دوسرا عیب۔ سختاوت انسان کی بہترین خوبی گردانی جاتی ہے اور بخیلی
 عیب سمجھا جاتا ہے۔ بخیل اور کنجوس آدمی کو کوئی اچھا نہیں کہتا لیکن
 اس کے مقابلے میں سخی شخص کی ہر طرح قدر کی جاتی ہے اور یہ اس
 لیے کہ تمام انسان اُس سے فیض حاصل کرتے ہیں۔ بلوچوں میں بھی
 سخی اور کنجوسی سے متعلق بہت سی روایات اور ضرب المثل الامثال
 ہیں۔ بلوچ معاشرے میں سخی کو بہت بڑا مقام حاصل ہے اور بخیل شخص
 کو بڑا گردانا جاتا ہے۔“ (4)

بلوچ ۽ گورا اگس کیے ۽ کس ۽ عزیز ۽ پہ مال ۽ دولت نزور بہ بیت گڑا
 بلوچ پہ وتی بزات ۽ سخی بیت ۽ آئی ۽ مالی کمک ۽ کنت۔ دومی نیمگ ۽ کنجوسی ۽

بخیلی یک حرابی ءے زانگ بیت۔ اے بابت ء عبد الغفار ندیم وتی کتاب ”کنزی“
ء گوشتیت؛

”بلوچ راج ء سخنی گرمی مزنی ء لاثانی انت۔ نام ء توار در آرگ ء سبب
انت ء کنجوسی یک مزنیں عیبے۔ اے باروا بتل راجی پکر ء چوش درانگاز
کن انت؛

داداں ہما مرد دینت کہ پس تاں پیرک ء داد داتگ انت۔

داتگیں دادانی پدانا مرد جن انت۔

مدے گرمی ء مہ جن گرمی ء۔

پستی ء گوشت ءے تی گوہ دروانت گپت کنڈے کنت۔

کارپہ تولگ ء کپتہ تولگ ٹیٹر ء سراریٹہ۔ (5)

چرے بتلاں چے ہے گپ دیما کنیت کہ سخنی گرمی ء ارزشت بلوچ ء

گوراسک باز انت۔ بلوچ چاگرد ء سخنی میں مردم ء جان ء ہند مزن انت۔

ذات ۽ زریاتی بتل

بلوچ دود ۽ ربید گال ذات یک مزین ارزشتے داریت۔ بلوچ راج ۽
 ہرچ ذات ۽ مردم است انت۔ شتر ذات ۽ کم ذات ہم است انت۔ بلوچ قوم ۽
 کُٹماں بہر انت پیشکا ذات ۽ باروا بازین بتل دست کپ انت۔ چوشکہ
 مرد ۽ جاروان ۽ ایر کن۔
 رگ چه واجہ ۽ آچاری۔
 گرک ۽ چک گرک بیت۔

ذات ۽ زریاتی بابت ۽ واجہ عبدالغفار ندیم وتی کتاب ”کنزی“ ۽ نبشتہ

کنت؛

”قبائلی نظام ۽ رہنمائی تہا ذات ۽ زریات ۽ اہمیت باز انت۔ راجی مزنی ۽
 کستری ذات ۽ زریات ۽ بُن پد ۽ ایر انت۔ پیشی بلوچ راج یک قبائلی
 راجے بوتہ۔ پیشکا ذات ۽ زریات ۽ خاندان ۽ باروا بلوچی بازین بتل
 گندگ ۽ کیت کہ شتر ذات ۽ بد ذات مزین خاندان ۽ کسانین خاندانان
 ۽ شتر ۽ گندگ ۽ بنیاد ایر کنگ بوتہ۔ بلے اٹوں اے ڈولیں پکر ۽ خیال گار
 بوہان انت۔ اے گواچن دی راستے کہ قبائلی نظام ۽ قبیلہ ۽ کہول ۽
 ڈراہیں باسک برور لیگ بنت۔ بلے واہم خاندان نسل ۽ ذات ۽ اثر دی
 باز انت۔ چیری بتل ہے ڈولیں چاڑ ۽ خیالاں سہرا کن انت۔

کم ذات وتی کئی رگ ء کشیت۔
 گزوات کتگ ٹی ء پہ دو من دان ء۔
 تو جن ء ٹی ء تو میاری ء، ٹی ترا جنت کہ تو میاری ء۔
 دو پاد ء مات ء شتر کن، چار پاد ء پت ء۔
 حر ء اسپ برور نہ انت۔
 دست ء دہیں لنگک برور نہ انت۔
 کپتنگاں کوہ ء جہہ جنگ جُمپاں۔
 عاقلاں سساکن ات جنپاں۔ (6)

واجہ عبدالغفار ندیم راست گوشت کہ بلوچ داں قبائلی زندے
 گوازینگ ء انت۔ پیشکا بلوچ چاگرد ء ذات ء پات ء باروا بتل مرچی اوں است
 انت ء ہمک روچی گپ ء رپاں کار مرز بونگ ء انت۔
 عبدالرحمن غور وتی کتاب ”وشیں گفتار“ ء نبشتہ کنت کہ

”شخصیت اور ذات کی تعمیر انسانی فطرت کا ایک اہم تقاضا ہے اور
 انسان اپنی عقل و دانش سے جو اُسے قدرت سے ملی ہے خود آگہی
 حاصل کرتا ہے۔ یہی خود شناسی و خود آگہی اس کی شخصیت کی تعمیر کرتی
 ہے۔ بلوچ معاشرہ میں شخصیت کی تعمیر کو ”اخلاقیات کی اعلیٰ اقدار“
 سے تعبیر کیا جاتا ہے۔ بلکہ اُسے معاشرہ میں باوقار اور بلند مقام حاصل
 ہوتا ہے۔ (7)

ماں بلوچ راج ء ذات ء مزنیں ارزشتے است انت۔ بلوچ راج ء یک کم
 ذات ء مردے باز مال دار بہ بیت، بلے و ہدے کہ وتی سانگ ء یک مزن

ذاتیں غریبے ء گؤرا بہ بارت گڑا ہے غریب ساری ء آئی ء ذات ء جُست ء کنت۔ ہے وڑا ذات ء بابت ء سجاد کو شروٹی نیشٹانکے ء گو شیت کہ

” بلوچی دود ء ر بید گانی تھا ذات یک مز نیں جاہے داریت۔ بلوچ قوم
 ٹک ء کُٹمانی تھا بہر ء بانگ انت، پیشکا مارا ذات ء باروا بازیں بتل
 دست کپ انت کہ چوش انت؛
 کم ذات وتی کئی رگ ء کشیت۔
 دست ء پنچیس لٹکک بروبر نہ آنت۔
 گُرک ء چُک گُرک بیت۔
 کُتر بَر کنت لٹ ماں سراء وارت۔
 حر ء اسپ برابر نہ آنت۔
 رگ چہ واجہ ء آچاری انت۔
 مرد ء چار وان ء ایرکن۔“ (8)

نہ ایوکا بلوچ چاگرد ء ذات ء زُریات آست، بلکن ہر چاگرد کہ قبائلی
 انت، اودا ذات ء پات مز نیں آرزشتے داریت ء اے بابت ء بے حساب بتل
 دست کپیت۔

بلوچانی دود ء ر بید گاں ذات ء آرزشت چی انت، چرے گپ ء زانگ
 بیت کہ مزن ذاتیں مردم کم ذاتیں مردمانی ہمراہی نہ کنت۔ آوتی دل ء گو شیت
 کہ من یک مزن ذاتیں مرد مے اول، من کم ذات ء نوکر ء چوں ہمراہ ء سنگت
 باں۔ ہے وڑا بلوچی بتلے است انت کہ ”کم ذات کم ذات ء یار بیت۔“

پیشی بلوچاں گو شتنگ ہما مردم ء وتی ہمراہ ء سنگت بہ کن کہ آتئی ہم ذات
 انت۔ کم ذات ء وتی ہمراہ مہ کن ات کہ چریشی ء گزان ء سنگین بے۔ ہر کس وتی

رگ ء رؤت ء گوں وتی تب ء ہمراہ بیت پمیشا کم ذات گوں کم ذات ء ہمراہ
بیت۔

کم ذاتیں مردم ہمینچو واک دار ء حاکم بہ بیت آئی ء حاکمی دان دیراں
نہ مانیت پرچا کہ آچہ بئن ء بیہہ ء در نہ رؤت۔ بلوچاں گوشنگ کہ

”مردم لگور ذاتیں دائما سردار نہ بیت“۔

ادا اے گپ ء گدیشینگ ہر دری انت کہ بلوچ ء گورا شر ذات ء کچ
ء کیلو مردمانی یا کہولانی کرد بوتگ۔ کس چہ وتی پیدائشت ء کم ذات لیکگ نہ
بوتگ بلکن ء اگاں کسے ء پہ بلوچ چا گرد ء، یاروائتاناں لگتھماں کتگ گڑا آئی ء
شریں کردے یا نامے پر نہ بوتگ۔ پمیشا بلوچاں کہ ہر وہد ء چوشیں بتل
کار مرز کتگ گڑا آہانی بنیاد ہے کردار ء کار بوتگ انت کہ مردماں چوں وتارا
شر ذات ثابت کتگ۔

لجّ ء میار ء بتل

بلوچ راج ء لجّ ء میار ء مزین ارزشتے۔ بلوچ ء وتی لجّ ء غیرت چہ سماہ
ء دوست ترانت۔ زانکارانی گوشگ انت کہ کسے ء راج ء غیرت مہ بیت بزاں
اے جہان ء آئی ء را بچی نیست۔ بلوچ راج ء لجّ ء غیرت ء نام ء ء بر جادارگ
ء وتی جان ء سر قربان کتگ۔

بلوچانی دیوان ء مجلساں لجّ ء غیرت ء باورا بتل پر بندگ بوتگ۔ اگس
کسے ء وتی ننگ ء عزت پہازیگ گڑا آئی ء تو صیف ء ستا کنگ بوتگ۔ دومی
نیمگ ء اگاں کسے ء وتی ننگ ء عزت ء حیاں نہ داشتگ ء کم شرفی پیش داشتگ
گڑا بلوچاں چوشیں مردماناں ایر جتگ ء ملامت کتگ۔

لجّ ء میار ء بابت ء عبدالرحمن غور وتی کتاب ”وشین گفتار“ ء نبشتہ

کنت کہ

”حیا انسان کی عزت و حمیت کے لیے بنیادی وصف قرار دیا گیا ہے اور
اسے انسانی اوصاف حمیدہ اولیت کا درجہ حاصل ہے ”الحیا نصیف
الایمان“ کی ضرب المثل اس کی صحیح تشریح کرتی ہے۔ دنیا کی مہذب
اقوام میں حیا و غیرت کو انسانی تہذیب کا لازمی جزو گردانا گیا ہے۔ بلوچ
معاشرے میں حیا کو انسان کا بہترین وصف سمجھا جاتا ہے۔ یہاں تک حیا
کہ بغیر وہ انسان کو غیر مہذب، جاہل اور بے غیرت بتاتا ہے۔“ (9)

اے گپّے ہنچّ شک نیست کہ لّجّ ء میار انسان ء ہنکی خاصیت آل چہ
یکے۔ دنیا ء ہر راج وتی جغرافیائی ء چاگرد ء کچّ ء کیلوانی حساب ء لّجّ ء میار
داریت۔ بلوچ راج اول لّجّ ء میارے وتی کیلو داریت۔

سجاد کوشر وتی نبشتانک ء گوشت کہ

”بلوچ راج ء چاگرد ء لّجّ ء میار یک بُرزیں جاہے داریت۔ بلوچ ء را
وتی لّجّ ء غیرت آج وتی ساہ ء دوست ترانت۔ کسے ء راج لّجّ ء غیرت
نہ بوت بزاں آتر ہنچّ نیست۔ لّجّ ء میار ء غیرت ہر سئیں یکسیں نام
انت۔“ (10)

بلوچ ء گور لّجّ ء میار ء ارزشت سک باز انت۔ اے بابت ء بازیں بتل
است، چوش کہ

غیرت آپنی تڑمپے، کپت شت:

بلوچ یک عزّت داریں قومے۔ بلوچ ء آپ کہ کپیت آہا عزّت ء
شرپ ء واجہ نہ بیت۔ غیرت ء عزّت بلوچ ء آپ انت۔ بے عزّتیں مردم بے
آپ انت آگس آہانی عزّت بہ رؤت، آیاں ہنچّ پروا نیست۔ ہمیشا بلوچ گوشت
انت کہ ”لّجّ گول چمان انت“۔

بلوچ پہ لّجّ ء میار، غیرت ء لّجّ چہ انسان ء چٹاں پدّر بیت، بے لّجّیں
مردم ء چٹاں آپ مان نہ بیت ء آہانی چمّ ہر وہد ء جہل بنت۔

لّجّ نہ کنت کلیر ء کہ بے تاک ء بر کنت۔

اے بتل ء معنا بے بزاہیں کار کنگ، نہ بوتگین ء بوٹنگ انت۔ ہر

دڑچک تاک دار بیت بے کلیر ہما انت کہ تاک نہ کنت ء بر کنت، ہمیشا باند

انت لَجَّیگ بہ بیت کہ بے تاک ء بَر کنت۔

یک جن ء صد جن ء لَج ء بارت، یک جن ء صد جن ء گیر دار

انت:

اے بتل چوش انت کہ اگاں چاگرد ء نَزیک ء جن ء حراب بہ بیت
چہ آئی ء بازیں جنین اثر زرت کن انت ء بازیںاں وتی راہ ء بارت، چہ وتی کار ء کرد
ء ہر کسی سر ء جہل کنت بلے انچیں جنین چاگرد ء است کہ باکردار ء شیر زال
انت کہ صد جنین آئی ء گیرینگ بہ بیت۔

غیرت پوڑے آپ ء دات:

بے عزت ء بے غیرت بوٹگ وت سُبک کنگ ء لوگ ء مردمانی ہم

سُبک کنگ انت۔

عبد الغفار ندیم کتاب ”کنزی“ ء نَبشہ کنت کہ ”لَج ء میار بلوچی کردار
ء انچیں بہرے چوشکہ بہادری ء بیر گیری۔۔۔۔۔ لَج ء میار وتی عزیز وارث ء
ہم بوت کنت ء باہوٹ ء میار ء ہم وتی جند ء ذات دی لَج ء میار، غیرت، اے کتہ
یکیں شے ء نام انت، ایشی ء کردے مثال گندات؛

دپ کہ وارت چم لَج کاریت۔

جوہر بلوچ ء غیرت انت۔

میار چہ ٹیلگاں دوست ترانت۔

آں مرد کہ گر ان باہوٹاں نیمروچاں نہ ریچاں واباں۔

اے واجہ ء داتگیں بتل چو اے وڑا انت؛

دپ کہ وارت چم لُج کاریت؛
بزاں وار تنگیں دپ مدام لُجی بیت۔ وار تنگیں لُجی آئی ء را

چہ بدیں کارے ء داریت۔

جوہر بلوچ ء غیرت انت؛

سلاہ بلوچ ء لُج ء غیرت انت۔ ہر جاہ ء سکلیانی دیمپان انت۔

میار چہ ٹیلگاں دوست تر انت؛

بلوچ ء میار چہ ساہ ء دوست تر انت۔ بلوچ وتی میار ء ہر وڑ پھریزیت ء

رکینیت۔

آ مرد کہ گراں باہوٹاں، نیم روچاں نہ ریچاں و اباں؛

آ بلوچ کہ میار دار انت، آ لُج بر بے میار نہ بنت۔ آپہ اینیں و اب

گت نہ کن انت۔ آ مدام ہے حیاں ء بنت کہ آئی ء باہوٹ ء نقصان مہ رسیت۔

بلوچ ء گور ء کجام ہم نزوری ءے یا کجام چوشیں کردے کہ چاگردی لیکوانی پد ء نہ

بوتگ، مہلوک ء ایرادانی دیمپان بوتگ۔ اے پہ بلوچیں مردے ء مزنیں کم

شرپی ءے بوتگ۔

دژمن ء بیر گیری ء بتل

بلوچ راج بازس شڑی ء جو انیس کار پدانی واہند انت۔ ہے کار پداں ہم
 بلوچاں بلوچ راج نامدار بوتگ، بلکیس بلوچ راج تاوان بار ہم بوتگ، ہے واستا بیر
 گیری بلوچانی یک زہرناک بے روکی ء میار انت۔
 بیر گیری ء دژمنی ء وجہ بازس چوشیں حالات ء واقعات بوتگ انت ء
 بازس زابلولانی ارمان گوں پُراں گور بوتگ انت ء بازس نوک سُوریں بانور
 جنوڑمی ء کور ہیں آس ء سُتنگ ء بریان بوتگ انت ء بازس کسانیں چک کو دکی
 ارماناں ء وتی پُر مہرین پت ء ہچار ء آئی ء مہرانی وداریک انت۔ ہے بیر گیری ء
 بابت ء واقعات دیما کاینٹ۔

عبدالرحمن غور وتی کتاب ”وشیں گفتار“ ء گوشتیت کہ

”جنگ اور امن کے متعلق بلوچوں کے لیے کچھ نظریات ہیں وہ جنگ کو
 اپنی حفاظت خود اختیاری کے لیے آخری کوشش سمجھتے ہیں اور امن کو
 نہ صرف اپنے بلکہ عالم انسانیت کے لیے رحمت تصور کرتے ہیں ان کے
 نزدیک جنگ صرف اس صورت میں جائز ہے جب کہ مخالف، شرافت
 اور رواداری کی کوئی بات سننے کو تیار نہ ہو۔ اور وہ اپنی طاقت کے نشے
 میں مست ہو یا پھر اپنے حق کے لیے لڑنا جائز ہے کہ اسے شریعت بھی
 جائز قرار دیتی ہے۔“ (12)

بیری گیری ۽ باروا انجپیں بتل گوئنگ بوتگ کہ بازیں شاعران وتی
شعران کار مرز کتگ انت۔ لہنتیں بتل اے وڑا انت۔

بیر بلوچانی تاں دو صد سال ۽
لہنتیں آہوگے دودنتا نیں
پت کشتنگاں اوست نہ بیت
حونانی پہ سانگ دوست نہ بیت

مُرگ ۽ گرے وتی بانزلاں سُرینیت
دژمن اگاں مورے مزارے بزان ۽

انجپیں بیری گیری ۽ شعر است انت کہ شاعران اودا بتل کار مرز
کتگ۔ چوشکہ بتلے

بیر بلوچانی تاں دو صد سال ۽
لہنتیں آہوگے دودنتا نیں
اے شعر بتل جوڑ بوتگ۔ ایشی ۽ معنا چوش انت کہ دو صد سال ۽
گوزگ ۽ رند بلوچ ۽ بیر انچوورنا بیت کہ دودنتا نیں آہوگے بہ بیت۔ بزاں بلوچ ۽
بیر پہ دیری ۽ چہ گار نہ بیت۔

”بلوچانی رد ۽ خون ۽ بدل خون انت ہمیشا بیر گیری بلوچی کردار ۽ یک
کو نہیں بہرے۔ بلوچی بتل چہ بلوچ راج ۽ محکمیں دود ۽ شموشکار نہ
انت۔“ (13)

بلوچ چاگردء بیری گیری یک سکین محکمیں دودے۔ اے دودچہ زمانگ
 ء قدیم ء بلوچاں چہ پُشت ء گون انت۔ بلوچ پہ جنگ ء بیری گیری ء باز نامدار انت۔
 بلوچ ء وتی بیر ء ہچ وژانہ بکشیتگ پمیشا بلوچ ء بیری گیری ء توصیف ء تعریف بتلاں
 کتگ انت۔

بیری گیری ء جنگ ء مڑانی انچیں شعر است انت کہ بتل جوڑ بوتگ
 انت۔ پہ درور ء اے شعر ء بہ چارے کہ بتل جوڑ بوتگ انت۔

سنگ ریزاں ماں دُور بُنیں چاتاں
 کینگ چہ مردانی دل ء کزن: انت

نئے سنگ ریزاں ماں دیر بُنیں چاتاں
 نئے کینگ چہ مردانی دل ء کزن: انت
 اے شعر ء لہتیں بند ء کڑی بتل جوڑ بوتگ انت۔

شرّ حیاں کن او شعر گو شیں گوہرام
 شرّ حیاں کن کہ دُور پداگرد انت
 مرچی تنوباں انت تی ملگی بالاد
 گر تنوباں ات گٹ کناں آحر
 دُور ترا جکلی چکرین انت
 لُخمیں دریا ء بہ پڑین انت

ہے پیا جنگی ء بیری گیری ء شعرے رندا بتل جوڑ بوتگ۔ عبدالطیف عادل وتی
 نبشتانک ء اے شعر ء چوش نبشتہ کنت؛

”من گنوکاں ۽ لیڑو منی گورانت
 پزشتنگیں رودانی سراگرداں
 روداڑ جنت ڈیل اول چیریت
 ہیک اگاں پڑواوئے چرتگ
 آپے چہ نرکاش ۽ بُن ۽ وارنگ
 بلے کس پہ پڑوری نہ وارت گوشت ۽“ (14)

میر بالاچ گورگیج ہم بازیں شعراں بیرگیری ۽ ذکر است انت۔ بالاچ
 بیرگیری ۽ نام کشیتگ۔ یک شاعرے ۽ ابید سکیں راج دوستیں بلوچے ہم بوتگ۔
 وتی بزات دوداء ۽ بیر ۽ گرگ ۽ بالاچ ۽ بزات گورگیجانی سردار بیت، وهدے کہ
 آئی بزات دودا جنگ ۽ کشگ بیت گڑا اے وهدے آ سک گونڈ ۽ کسان بیت۔ پدا
 ہم آ وتی دُراہیں دگوش وتی بزات ۽ بیرانی گرگ ۽ سر دنت۔

”من کساناں ۽ ٹبیر ۽ گونڈاں
 مرمریں آسانی سراتراں
 کولاں چہ گر میں تاپگاں چامپاں
 کاڑ منامیر کوہ جنت چماں
 من مزن بان ۽ چوٹواں بلاں
 کاڑانی میر کوہ شگان زیاتاں
 چوٹ ۽ نوک ریش ۽ گلاک باں

کس گبرے پہ گاری ۽ ننیلیت
 من وتی آریپیں پت ۽ میر ۽
 چوں کلاں گوں دژمنیں مرداں“ (15)

بیرگیری ۽ دژمنی ۽ باروا حملت کلہتی ۽ بازیں شعر رندا بتل بوتگ انت؛
 حملت ۽ پہرے وتی پت ۽ باریک ۽ کتگ

حملت پہراں گپتگ پر تگاں دزگیر کتگ
 چرے بتل ۽ اے پدر بیت کہ میر حملت سردار بوتگ۔ حملت چہ وتی پت ۽
 پیروکاں مزینیں سردار مردے بوتگ۔ آئی ۽ وتی ماتیں سرڈگار چہ
 دژمنانی بدیں پہریزگ بوتگ۔
 ”حملت ۽ ہمراہ بے دلیں دشتی بوتگاں
 جان اش چوگزئی اشکر ۽ بے بزان بوتگاں“ (16)

حملت ۽ اے شعر بتل جوڑ بوتگ۔

بیرگیری ۽ جنگ ۽ اگس کسے ۽ جنگ یلہ کتگ گڑا آئی ۽ بے دلی ۽
 شاعر اں وتی شعر اں ہسے وڑیں بتلاں کار مرز کتگ ۽ آئی ۽ کرد ایرجتگ۔ بے
 دلی بلوچ چاگرد ۽ مزینیں عیسے، بے دلیں مردم بلوچ چاگرد ۽ نشت نہ کنت، آ
 شگانی بیت۔

بہادریء بتل

بہادری بلوچ دودء ر بید گانی یک مز نہیں بہر ایت۔ بلوچ ء چک و ہدے
 پیدا ک بیت ء مات ء گٹ ء بیت گڑا مات آئی ء را گوں سپت ء لیلواں بہادری ء
 زحم جنی ء درس ء سبق ء دنت ء ہمیشا بہادری زحم جنی بلوچ ء خون ء ہوار انت۔
 بلوچ دودانی ردا بہادری ء بتل پہ بلوچ ء مز نہیں شسے ء۔ و ہدے کہ
 بز دلی ء باروا بتل اوں گوشگ بیت۔ دلیری ء نہ ترسی پہ بلوچ ء مڑاہ انت ء بز دلی
 عیب زانگ بیت۔

”بہادری اور جیالے ہر قوم اور معاشرہ کے لیے محافظ ننگ و ناموس
 ہوتے ہیں۔ انہیں نہ صرف قدر کی نگاہ سے دیکھا جاتا ہے، بلکہ ہر طرح
 ان کی حوصلہ افزائی اور عزت و توقیر ہوتی ہے۔ بلوچ ہر قوم کے
 بہادروں کی عزت کرتے ہیں اور ان کے کارناموں کو سراہتے ہیں۔
 اپنے بہادر اور جیالے نوجوانوں کو تو اپنی آنکھوں پر بٹھاتے ہیں نہ
 صرف ان کی عزت اور احترام کرتے ہیں بلکہ ان کے بہادرانہ کارناموں
 کو نظر و مثال کے طور پر پیش کرتے ہیں۔“ (17)

اے گپ ء راج دپتر شاہد انت کہ بلوچ راج وتی پہریزگ ء رکیننگ
 ء ہر و ہد ء ساڑی انت۔ جنگانی ء بہادری ء بتلانی بابت ء عبدالغفار ندیم وتی
 کتاب ”کنزی“ ء اے رنگ ء حیلانی درشانی ء کنت؛

”بہادری بلوچ ء دومی نام انت۔ بلوچی کردار شہ بہادری ء گوناپ زرتہ۔
بلوچ راج ء نام ء توار ء عزت شہ، ہمیشی انت۔ چہ بلوچی بتلاں بہادری ء
باروار راجی پکر جوانی ء پد رانت۔“ (18)

سجاد کوثر ہم بُرزے حیالانی منوگر انت۔ آوتی نبشتانک ء اے لیکہ ء
چوش درشان کنت کہ

” بلوچ جفاکش ء بہادریں قومے۔ بلوچ راج ء تچ برزوراک ء دیما پُشت
نہ داتگ۔ مدام پہ وتی آزات تہی ء سبب ء وت واجہی ء وتی حقانی پادمال
کنگ نہ مسدنگ ء ایشانی چچ گرگ ء ہاترا جہد ء کوشست ءے گرتگ۔
اگاں ما بلوچ راجد پتر ء بہ چاراں چہ اے ڈولیں واقعات ء سرگوستاں
دپ ماں دپ انت۔ ماچوشیں بازیں راجی سروک ء دگہ ورنانگندیں کہ
آیاں پہ وتی ڈیہہ ء راج ء ہاترا زوراک ء دیما وتی سر جہل نہ گرتگ ء پہ
مردی وتی سر ء ساہ اش ندر کرتگ انت ء بلوچ ماتاں وتی زحم جنوکیں
چکانی ستا ء تو صیف گرتگ۔ آ صوت ء نازیکاں ابید چہ بتلاں ہم پد ر
انت۔“ (19)

بلوچ راج دپتر ہر وہد ء وتی دلیری، بہادری ء جنگولی، نہ ترسی ء سرا ناز
کنت ء آیانی بہادری ء دلیری ء کسہ شعر ء بتلانی بیان کتگ انت۔ اگس چوش بہ
گوش انت کہ بہادری بلوچ ء چہ وتی پُشت ء گون انت۔ بہادری ء زحم جنی بلوچانی
حون ء ہوار انت، گڑا اے جبر وتی جاگہ رد بوت نہ کنت۔ بلوچ تاریخ ہے
گوشت کہ بلوچ یک جنگجو ء بہادریں راجے۔ بزدل ء لگوریں مردماں بلوچ تاریخ
وتی تہا جاہ نہ دنت۔ زحم جن ء دلیریں مردم بلوچ چاگرد ء شرب دنیگ بنت۔

مہرؔ دوستیؔ بتل

بلوچی بتلانی یک مز نیں بن گپے مہرؔ دوستیؔ انت۔ بلوچیؔ شاعر اں مہرؔ
دوستیؔ باروا مز نیں کسا سے ؔ شعر پر بستگ۔ شاعر اں ماں وتی شعر اں مہرؔ دوستی
ؔ بتل کار مرز کتگ انت کہ ایشاں شعر تام دار کتگ انت۔

یک نیمگے ؔ بلوچ زحم جنی، دلیری ؔ نہ ترسی ؔ نامدار بوتگ تاں دومی
نیمگ ؔ مہرؔ دوستیؔ دیوان ہر و ہد ؔ برجاداشتگ۔ عاشق ؔ مستاں پہ مہرؔ دوستیؔ
وتی جان ؔ ساہ ندر کتگ ؔ اے دوستیؔ نمیران کنگ ؔ وتی بند ؔ بوگاں داگ
داگ انت۔

مہرؔ دوستیؔ بتل بلوچ راج ؔ گورا ہر و ہد ؔ گوٹنگ بوتگ۔ بازیں
شعرانی بند ؔ کڑی رندا بتل جوڑ بوتگ انت۔
عبدالغفار ندیم وتی کتاب ”کنزی“ ؔ اے حیا لاں در شان کنت کہ؛

” دوستی انسان ؔ یک نفسو کی لوٹ ؔ، انسان ؔ بے دوست ؔ نہ بیت۔
انسان بے دژ منی ؔ زندگی بوت کنت، بے بے دوست ؔ ناں۔ بلوچ
راج ؔ مہرؔ دوستیؔ لیکہ ؔ سنگ چہ انت۔ اے چیزے بتل اُلسی جوانی ؔ
پسہ ؔ دنت۔

مہر پہ بہا گپت نہ بیت۔

دل ؔ گوں دل ؔ راہ انت۔

دل کہ نہ کشیت نان تا پگ ؔ نہ پشیت۔

دوری دوستی ۛے۔

آ کہ دلی دوستاں پہ جفاہاں رنج نہ باں۔ پہ نشارانی نیا داں گم تالان نہ
باں۔

یار ہما انت کہ دائمادوست انت۔

دوست منا دوست ۛ ہاترا دوست انت۔“ (20)

بلوچی بتل چارگ ۛ تپا سگ بہ بنت تہ بازیں بتلے مارا دست کپیت
کہ آمہری داستانی بہر انت۔ اے بتل اصل ۛ شعر انت کہ راج ۛ چاگرد ۛ رواج
گپتگ انت۔ چوشمکہ شے مُرید ۛ حانی ۛ داستان ۛ یک شعر ۛے۔
دل کو تلی جی ۛے نہ انت

مہر پہ بہا گپت نہ بیت

اے شعر حانی ۛ شے مُرید ۛ لازوالیں مہر ۛ نیمگ ۛ اشارہ کنت۔ چاکر
رند سردار بوتگ، مال ۛ حال ۛ واہند ہم بوتگ۔ وتی زور ۛ پدا آ حانی ۛ چہ شے
مُرید ۛ پیچ گپت بلے حانی ۛ مہر ۛ پیچ گپت نہ کنت۔ ہمے بتل آئی ۛ ہمے ناکامی
ۛ شوندار انت۔

مہر ۛ دوستی ۛ باروا عبدالرحمن غور ۛ خیال انت کہ مہر ۛ دوستی بلوچی
کو نہیں شاعری ۛ رومانی داستان ۛ شعر جو انیں وڑے ۛ گندگ بنت۔ ہمے شعرانی
لہنتیں بند ۛ نگر بتل جوڑ بوتگ انت۔ اے دور ۛ شاعری ۛ راجی دود ۛ ریدگ
پہازگ بنت۔ مہر ۛ دوستی شاعری ۛ بلوچانی مزن مردی، بہادری، سیاسی ۛ سماجی
زند ۛ خیال ۛ لیکہ ۛ بُرز ۛ بلندی مزنی لیکہانی درانگاز کنگ لبزانی جلو انکی ۛ نازر کی
ۛ زباں ۛ پہک ۛ پلکاری مستریں پجار انت۔

”اگاں ما بلوچ راج دپتر ء بہ چاراں بلوچ چاگرد ء مہر ء دوستی ء عہدی
داستان ہم باز نامد ارانت۔ چوش کہ عزت ء مہرک، شے مُرید ء حانی،
سستی ء پیوں ء دگہ باز۔ بلوچ چاگرد مہر ء دوستی ء عہدی داستان ء سرتیج
انت۔“ (21)

حانی ء شے مُرید ء مہری داستان ء وڑا شہداد ء مہناز ء مہری داستان ہم
نامد ارانت۔ بلے مہناز ء اپوگ شاری ء دزوگ ء چہ مہناز ء شہداد ء مہر ء دوستی
کم بوہان بیت۔ شہداد ء دل گزانی ء بے مہری روج پہ روج زیات بیت۔ یک
شوئیں روچے کیت شہداد مہناز ء گپیت گوں چاٹکاں لوگ ء چاریں کُنڈاں
ترینیت ء جنت۔

مہناز ء اے شعر ء بہ چارات؛

”گپت منی سیاہ ء ڈکمیوں موداں
ترینت منالوگ ء ہر چہار سروگاں
جت منابوری بڑتگیں چابک
لٹ پراجوگیں لیرڈواں شڑاں
چابک پراتازیاں ہزار یگاں
ننیکہ من ء مہناز ء دنانیک ء
مہلب ء مسک ء امبرانیک ء“ (22)

انچو دگہ جاگہے ء مہناز وتی بے گناہی ء پاکدامنی ء پیشدارگ ء جنینہی
جاگہہ ء باز جُہد کنت ء گوشتیت؛

”من ہما باگ ء برز ترس دز چک اوں
سر منی چچ گوات ء نہ چندیننگ
بشامی ہو راں بند نہ مستیننگ“ (23)

مہناز ء شہداد ء مہر ء دوستی ء وڑا بیبگر ء گز اناز ء مہری شعر اں کینگ گندگ
بیت۔ بیبگر ء گز اناز ء مہر ء دوستی شعر اں دلیری ء نہ تُرسی ہم گندگ بیت۔

”چہ منی پاد بزمشاں مزاریاں
تراں کنگ زمزیل مہرین دوست ء
کٹ اشنگ گوں بکملیں بوپ ء
ہے کوہنیں دور ء مہر ء دوستی ء شعر اں لہنتیں بند ء کڑی بتل جوڑ بوتگ
انت۔“ (24)

مہر یک انسانی جذبے، اے جذبگ ہر انسان ء تھا است انت۔ دنیا
ء ہر چاگرد ء اے جذبگ موجود ء است انت بلے بلوچ چاگرد ء مہر ء محبت ء وتی
لیکویے۔

”عشق و محبت اور دوستی کے متعلق دنیا کی ہر سوسائٹی اور معاشرے میں
مختلف اقول و نظریات پائے جاتے ہیں۔ بلوچوں میں بھی عشق و محبت
اور دوستی کے لیے بہت کچھ موجود ہے۔ ان کے ہاں دوستی کا ایک معیار
ہے۔“ (25)

ہے کیلوانت کہ ایشی ء سبب ء بزات کُشی ء کُٹوکیں جنگ بوتگ انت
بلکیں لازوالیں شعر اں ساچگ بوتگ کہ ایشاں رند ترا بتل ء دزوشم زرتگ۔

شِگان ۽ بتل

بلوچ یک آراتیں چاگردے ۽ واہند انت۔ اے چاگردے ۽ ہمک میرے
کماش دیوان جم دار انت۔ اے دیواناں ہرچ مردم وتی جیرہ ۽ جنجالاں، گپ ۽
حبراں گوں آراتی ۽ گوشت کنت۔ ہے وڑا شِگان بلوچ ۽ چاگردے یک عیسیٰ۔
شِگان بلوچ ۽ را سک توریت۔ بلوچ دودے ریدگاں شِگان ۽ یک
سگینیں بستارے داشتگ۔

کجام ہم چوشیں کردے کہ بلوچ چاگردے تب ۽ نہ کپت گڑا آ شِگانانی
دیمپان بوتگ۔ بلے ایوکا آئی ۽ چند ناں بلکیں آئی ۽ چک ۽ نماسگ ہم شِگانانی
آماج بوتگ انت۔

اگاں چوشیں ناسرپدی، نہ زانکاری ۽ ردی ۽ کجام ہم مردے ۽
دست ۽ بوتگ گڑا ہادمان ۽ چارگ ۽ تپاسگ ۽ کلاگ بندگ بوتگ۔ چوشیں تین
۽ ٹاکور ہر وہدے دیوان ۽ مجلسانی یا سور ۽ آروسانی مراگہاں کنگ بوتگ انت۔

بلوچ تاریخ ۽ شِگان ۽ پگان ۽ چوشیں درور باز انت۔ دودا ۽ مات ہم وتی
چک ۽ راشِگان جنت۔ وہدے بیدگر دودا ۽ میار سئی ۽ گوکاں ناحق ۽ بارت گڑا
دودا آوہدے نوک سور بیت، وتی لوگ ۽ واب بیت۔ شیر زالیں مات ۽ پ شِگان
ڈاہ دنت ۽ گو شیت کہ

”آ مرد کہ میاراں جلاں

نیم روچاں نہ وپساں کلاں

دوست ۽ شتر سرس گرانملاں
میری منہاں سار تیناں
دوست ۽ گوں زباد مالیناں“ (26)

مات ۽ شگان دودا ۽ راتور انت۔ آچہ سالوئکی گل ۽ گتباں جہہ سرتیت،
اسپ ۽ سوار بیت ۽ پہ جنگ ۽ روت۔ ہے دودا ۽ شعر ۽ بہ چارات کہ بتل ۽ رنگ ۽
کار مرزکتگ۔

ہے ڈول ۽ وہدے خاران ۽ سردار میر کبر ۽ مردماں جنت ۽ جنیناں
بندیک کنت۔ میر کبر ہم چوں دودا ۽ وڑا نوک سیر بیت۔ میر کبر ۽ مات وتی چک
۽ راہ مزن مردی ۽ شگان جنت ۽ گوشت

”میر کبر ۽ سبزیں سگار
زحم ۽ جن ۽ نام ۽ در آر
نام مسترینانی نوک بیت
قبر پیرک ۽ ہمسوہ بیت“ (27)

ہے پیا رند ۽ لاشاریانی جنگ انت۔ گوہرام ۽ دست ۽ چاکر پزوش
وارت گڑا میر گوہرام چاکر ۽ سرا کندیت، آئی ۽ را شگان جنت کہ
من تئی میران ۽ اے دگہ یلیں رند کشتنگ انت، نون توئے چاکر پہ شپانکی ۽
شترے۔

گوہرام ۽ اے شعر ۽ بہ چار کہ چاکر ۽ چے پیمیں شگان ۽ آہوگ
جنگ ۽

”تو پھر نہ بندے گوں ہم سرس بیلاں

گوں جن ء چک ء تنگلوں بچاں
 پیش ء ترا در بر تک یلیں مل ء
 میران تی راج ء آہیں پل ء
 تو شواگی دزلٹ ء بہ کن دست ء (28)

گوہرام ء اے شگانی شعر ء بتل ء رنگ ء دروشم گندگ بیت۔
 ہے ڈول ء لند ء گرانا زء داستان ء لند ء چہ جنگ ء پڑا تچک ء حال ء
 گرانا ز اہمکت گڑا آ اے جبر ء نہ سلیمت کہ ایک لگورے ء جن بہ بیت کہ
 مہلوک آئی ء را شگان بہ جنت۔ پرچا کہ لہتیں روج ساری ء آئی ء گوں وتی
 دزگوہاراں وتی مرد ء دلیری ء بہادری ء توسپ کتگ ات۔
 عبدالطیف عادل وتی نبشتانک ء گو شیت کہ

”شعر ء تہایک جاہے گرانا ز لند ء شگانی کلمہ اے پیا روان دنت کہ ہم
 بتلے جوڑ بوتگ۔

ہر بہ کہ جنگانی ہلا ہوشاں
 دژمنیں مرداں دزگلا نمیشاں
 کیگدیں مہلنجاں پر اموشاں“ (29)

بلوچی کو نہیں ز مانگ ء شگان ء ترشن ، ٹاکور مدام شعر ء بتلانی دروشم ء
 گو شنگ بوتگ انت۔ بلوچانی دود ء ریدگاں شگانانی یک سنگینیں بستارے است
 انت۔ شگان ہما ز مانگ ء گپ ء وڑا گو شنگ نہ بوتگ انت بلکن ء شعرانی رنگ ماں
 شاعر اں وت ماوت ء یکے دومی ء شگان ء آہوگ جتگ۔

جنینانی بابت ء گوشتگیں بتل

دنیا ء کجام یک لبزانکے بہ بیت آئی ء زالبولانی بہر مہ بیت سرجم
 گوشتگ نہ بیت۔ کوہنیں شاعری ء تہر بہ بنت یا چاچ ء بتل بہ بنت، ایشانی تہا
 بلوچ جنین آدمانی باروا بازیں بتل است انت۔ بلوچ چاگرد ء اگاں یک زالبولے
 ء جو انیں کارکتگ گڑا اے بابت ء بتل گوشتگ بوتگ ء اگاں یک زالبولے ء
 بے کار ء بے بُودیں کرد پیش داشتگ گڑا ایشی ء باروا ہم بتل گوشتگ بوتگ۔
 پہ مثالاں اے زالبولانی باروا، لہتیں بتل بہ چارات؛

جن است ء چک است، کاران ء در بروک است۔

جنین چک گور ء دکان انت۔

جنین ء (Kaur) پُر بہ بیت بلے نہ تجیت۔

جنین چک پہ سر ء گواپ۔

جن ء جنت، جن ء جنجال۔

دوروچی پیشی بانکاں گوشتگ، مولداں نوکیں نوبتے زرتگ۔

زال گوں اول جو دء مرآت نو کر گوں جدی واجہ ء۔

زالبول مئے چاگرد ء دیمر وی ء بہر انت۔ زند ء ہر پڑ بہ بیت مارا زالبول

گوں مردین ء گام جنان گندگ ء کاینٹ۔ اگس ماں دنیا ء سوب مندیں قوماں بہ
 چاریں گڑا مارا زالبول ہمک دیمر وی کتگیں پڑ ء گوں مردین ء ہم کوپگ گندگ ء

کابنت۔ بلوچ چاگرداء اے رنگیں مثال باز انت کہ بلوچ زالبولاں گوں مردیناں ہم کو پگی کنگ ء مردین آدمیاں اوں آہانی سراچوشیں بندش ء نہ جنگ کہ آہانی راہ ء در بند بہ بنت۔ بلوچ چاگرداء سراچمشانک دیگ بہ بیت گڑازانگ بیت کہ جنین آدم باز شرپ ء عزت دیگ بیت۔ آئی ء انچیں جاہ ء مقامے دیگ بیت کہ نیک راہ آئی ء دنت۔ اے بابت ء سجاد کو ثرنبشتہ کنت؛

”بلوچ چاگرداء زالبول گوں عزت ء احترام ء چارگ بیت۔ بلوچ راج ء گوں مذہب ء نزکی بوئنگ ء سبب ء زالبول ء جنین ء مئے چاگرداء ہما جاہ انت کہ اسلام ء آئی ء رادانگ۔“ (30)

بتل ء چوش انت کہ ”دیوان و ش انت وتی پت ء بزات ء، ہر قدر نندے گندگ ء مان نیست۔“ اے بتل ء پہ خاص جنین ء گوشگ بیت کہ آیشی ء ماں وتی محرماں نندگ ء پاد آہگ ء وہدء گوش انت۔ بزیاں انچیں جنینے کہ گوں نامحرماں بہ نندیت ء پاد بنیت تہ آئی ء گوشاں جنگ ء واستہ اے بتل کارمرزبیت۔

بلوچ چاگرداء ہر وڑیں مشکلیں جنگ ء دژمنی ء بہ بیت بلے جنین آدمانی احترام الٰہی انت۔ اگاں کسے جنین آدم ء سرا دست چست بہ کنت گڑا بزودی ء سکیں حراہیں کارے زانگ بیت۔ بزیاں کہ ہر حال ء جنین آدم ء احترام ء شرپ کنگ بیت۔

ماسی حنیفہ گوشیت کہ؛

”ہماز مانگ ء زالبولانی ہما حالات ء واقعات بوتگ انت کہ زانکاراں چم ء
 وت دیستگ انت ء اشکتگ انت۔ ہما سر حالان تچک ء تچک وتی شعرانی
 ء بتلاں گوشتگ انت۔ چوشکہ؛
 ماتو اگاں مات ء گوہار انت، شاہ مزان ء سوار انت، انگت زاہے سرائے
 سوار انت۔

کچی ناہ پہ دانکے بات، کپات ماں حاکاں، بانگ حشک ء حیران بات۔
 گوشت اول جنک ء گوش گپت نثار ء۔ (31)

پیشی دور ء انجیں زالبول بوتگ انت کہ آہانی شعران بتل ء رنگ ء
 دروشم گندگ ء کیت۔ حانی، مہناز، گرانا ز ء نوکیں رنگ ء دروشم ء بانل
 دشتیاری وتی شاعری ء مستریں درور انت۔ بلوچی کوہنیں شاعری ء حانی ء شے
 مُرید ء داستان نامدار انت۔ حانی شے مُرید ء دشتار بیت بلے شے مُرید وتی زبان ء
 قول ء رکینگ ء وتی دشتار حانی ء بخشائیت۔ حانی ء دیگ ء رند پدا شے مُرید سک
 پشومان بیت۔

چاکر ء کوٹ ء کلات ء مال، دولت ء گنج حانی ء ہیچ دوست نہ بنت۔ حانی ء
 دل چہ شے مُرید ء مہراں شموشگ ء سوب مند نہ بیت۔ شے مُرید ہم حانی ء چہ
 شمشکار نہ بیت، حانی شے مُرید ء استاگوں چاکر ء جنگ کنت ء مزاحمت کنت۔ سی
 سال گوزیت بلے حانی ء دل چہ مُرید ء نہ روت۔ اے شعر ء بہ چارات؛

”من چہ گماں پیر بیتگاں
 سی ء دوین سال گوشتگاں
 منی مودڈ کمیں تچک بیتگاں
 زلپ ماپران لیمرتگاں

گجگئیں نہال ایر مُرتگان

کاڑمیتگان سیل کنناں

دائِم گوں جوداں وژدلاں “ (32)

حانی ء اے شعر چو بتل ء رنگ ء گند گاکیت ہے وژا بلوچی کو نہیں
شاعری ء شعر گیشتر بتل ء رنگ ء گند گ بیت۔

”سُہر زیوریں زنگ گپتگان

دیرانت گلیسپاں گپتگان

گد کہ مزیں کو ہن میتگان

چا کرانگت تی یاد ء نیاں

من پہ مُرید ء زراں “ (33)

رند ء میر چا کر حانی ء سُہناں دنت ء پد اسی ء دو سال ء رند حانی گوں شے
مُرید ء سانگ کنت۔

حانی ء مہری داستان ء وژا مہناز ء مہری داستان باز نامدار انت۔ اے
داستان ء مہناز وتی پاکد امنی ء بے گناہی ء ثابت کنگ ء ماں جنینخی جاگہ ء بے
وژیں دزوگانی حلاپ ء باز جہد کنت کہ من بے گناہ اوں۔ مہناز وتی چاگرد ء
نندیت ء بے وسیں ء بڑگیں جنین آدمے ء وژا وتی سر ء ظلم ء زور اکیاں برداشت
کنت ء مہناز وتی پاکد امنی ء بے گناہی ء ثابت کنگ ء اے شعر ء گوشتیت؛

”من ہما نجیراں پتن تاکیں

بُرز پما کوہانی سراں رست اوں

گیشتر پھاگٹ ء سرشماں بوتوں

من ہما باغء برز ترس دژ چک اول
 سر منی بچ گوات ء نہ چنڈیننگ
 بٹامی ہو راں بُنڈ نہ میسیننگ“ (34)

یک رندے ہے وڑا کو نہیں داستاناں لددء گراناز نیگ انت۔ گراناز میر
 باران کلمتی ء جنگ انت۔ زانکارانی گوشگ ء ردا اے ہبد ہی صدی ء نیم لیک
 انت۔ لیک رندء میر باران بیلہ ء حب جام گلہسانی گوما جنگ کنت۔ ہے جنگ ء
 میر باران وتی چک ء دگہ بازیں مردم ء ہمراہی ء کشک بیت، ہے جنگ ء میر لدد
 پٹی بیت۔ پیشکا لدد جنگ ء پڑ ء درکیت۔ گراناز وتی مردمانی مرگ ء انچونہ تور ات
 کہ اینکیاس ہے بٹامی ء گپ کہ لدد چہ جنگ ء تنگ۔
 فقیر شاد وتی کتاب میراث ء نبشتہ کنت کہ

”چہ ہے شگان ء سوچا کیں گپاں لدد چہ آپس ء سرا ایر کیت ء گوں ہے
 تپننگیں پاداں وتی پت ء مات ء لوگ ء روت۔ انچوش کہ ہے داستان ء
 لچہانی ہمانت کہ وانگ کرز انت۔

اولو تئی ہما ہاں منا گوشنگ
 کہ للو چہ جنگ ء پادرو ء جستگ
 یا کہ
 لدد منی لاپ ء لیٹ جنگ ماری
 شیر منی دُگانیں گوراں متنگ
 پر منی کوشیں زان سراں رُست ء
 لدد منی سہرانی پت ء بزات ء
 داں صلات ء محشر ء روچ ء“ (35)

چرے دروراں ہے پدرانت کہ بلوچ چاگردء جنین آدمء کرد مزن
انتء آئیء جاہء مقام اول گیشیتنگ۔

شوندات:

- 1- ندیم، عبدالغفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، 1998، تاکدیم 29
- 2- کوثر، سجاد، نبشتانک ”شہدیں بلوچی ۽ شیر کنیں بتل“، ہوار بتل گنج، غلام فاروق، سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ، کراچی، 2001، تاکدیم 183/184
- 3- عامل، یعقوب، چکار، یونائیٹڈ پرنٹنگ پریس، کوئٹہ، 2011، تاکدیم 80/81
- 4- غور، عبدالرحمن، وٹس گفتار، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، 2014، تاکدیم 74
- 5- ندیم، عبدالغفار، کنزی، تاکدیم 166/167
- 6- ہمیش، تاکدیم 163
- 7- غور، عبدالرحمن، وٹس گفتار، تاکدیم 60
- 8- کوثر، سجاد، نبشتانک، شہدیں بلوچی ۽ شیر کنیں بتل، ہوار بتل گنج، تاکدیم 184/185
- 9- غور، عبدالرحمن، وٹس گفتار، تاکدیم 32
- 10- کوثر، سجاد، نبشتانک، شہدیں بلوچی ۽ شیر کنیں بتل، ہوار بتل گنج، تاکدیم 184/185
- 11- ندیم، عبدالغفار، کنزی، تاکدیم 165
- 12- غور، عبدالرحمن، وٹس گفتار، تاکدیم 32
- 13- عامل، یعقوب، چکار، تاکدیم 78
- 14- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی بتلانی جوڑ بونگ ۽ پیم ۽ ر ہند، ہوار بتل گنج، تاکدیم 102

- 15- شاد، فقیر، میراث (بار سوئم)، شفق پرنٹنگ پریس، کراچی، 2016، تاکدیم
209/208
- 16- ہمیش، تاکدیم 156
- 17- غور، عبدالرحمن، وشیں گفتار، تاکدیم 24
- 18- ندیم، عبدالغفار، کنزی، تاکدیم 161
- 19- کوثر، سجاد، نبشتانک، شہدیں بلوچی ء شیر کنیں بتل، ہوار بتل گنج، تاکدیم 185
- 20- ندیم، عبدالغفار، کنزی، تاکدیم 163
- 21- کوثر، سجاد، نبشتانک، شہدیں بلوچی ء شیر کنیں بتل، ہوار بتل گنج، تاکدیم 185
- 22- شاد، فقیر، میراث، تاکدیم 383
- 23- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری (پٹ ء پول ء نگد)، بلوچستان اکیڈمی،
تربت، 2014، تاکدیم 147
- 24- ہمیش، تاکدیم 147
- 25- غور، عبدالرحمن، وشیں گفتار، تاکدیم 37
- 26- ہمیش، تاکدیم 216
- 27- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری (پٹ ء پول ء نگد)، بلوچستان اکیڈمی،
تربت، 2014، تاکدیم 99
- 28- ہمیش، تاکدیم 99
- 29- عادل، عبداللطیف، نبشتانک، بلوچی بتلانی جوڑ بونگ ء پیم ء رہند، بلوچی
لبزانک، جنوری 1994، تاکدیم 22
- 30- کوثر، سجاد، نبشتانک، شہدیں بلوچی ء شیر کنیں بتل، ہوار بتل گنج، تاکدیم 187

-
- 31- ديم په ديکي، وهدء ٲاس 10:30، 29 د سمبر 2016ء ماں جيونيء بوٲگ۔
- 32- شاد، غفور، کلا سيکل شاعري (پٲء پولء نگد)، تاكد يم 225
- 33- هميش، تاكد يم 226
- 34- هميش، تاكد يم 170
- 35- شاد، فقير، ميراث، تاكد يم 452
-

سیمی در

بلوچی بتل ۽ ایند گہ تهر

بتل ۽ چاچ

دنيا ۽ ڪلئيس لبزانڪاني بن حشمت ڪو نهين ۽ بنداتي لبزانڪ انت۔ هماراج ۽ قوم ڪه علم ۽ زانت ۽ پڙا ديما شتنگ انت، آياں وتي لبزانڪ ۽ رانوكين دروشم داٽگ۔ هه وڙا چاچ لبزانڪ ۽ ڪو نهين تهر اا ڪيے۔

بلوچي ۽ چاچ ۽ انگريزي ۽ "Enigme" ۽ اردو ۽ پهيلي گوش انت۔ بتل ۽ چاچ انچوش ماں ردانڪ ۽ ڪارمرز بنت، هه وڙا شعراني بندااں هم بتل هو ار ڪنگ بنت۔ اميد بتل ۽ چاچ ۽ سياگ بے وڙ ۽ بے تام ظاهر بنت، پميشا اگاں چارگ به بيت ڪه بے بتل ۽ چاچ ۽ ايڪ ادبے سرجم بوت نه ڪنت۔

زانڪاراني گوشنگ انت ڪه يڪ راجے ۽ ديروى ۽ واسته آراج ۽ ادب ۽ زندگ به دار ۽ په زبان ۽ ادب ۽ زندگ دارگ ۽ هما زبان ۽ شعر ۽ سوت، سپت، زهير وڪ ۽ آزمانڪاني همراهي ۽ آئي ۽ بتل ۽ چاچاني پٽ ۽ پول ڪنگ المي انت۔ چاچ ۽ تاريخ ڪو هن ۽ قديم انت، چاچ چه وهد ۽ زمانگاں جنگ بوٽگ ۽ انت۔

”چاچ دنيا ۽ ڪو هن ترين تهرے۔ بلوچي زبان ۽ هم چاچ چه زمانه قديم ۽ اٽلگ ۽ پيداڪ انت ۽ اے ڪجام دگه زبان يادود ۽ ربيدگے ۽ زورگ نه بوٽگ انت۔ بلڪين بلوچ راج ۽ وتي جند ۽ سڀتے چو ڪه ڪسه انت۔ مروچيگيں ڪسه (Fiction) يا آزمانڪ ڪه بلوچي ۽ آست انت، المادگه زباناڻي، چو ڪه اردو ۽ انگريزي ۽ تهآست انت بلے ڪسه ۽ چاچاني گو شوڪ هما بوٽگ ڪه بيد چه وتي چار پنچيس گداناں شهر ۽ ملڪ ۽ نه

دیستگ ء نئیکہ علم ء زانت ئے بوتگ۔ چریشی ء پدر بیت کہ چاچ چو بتل ء پیما چہ کوہن ء قدیم ء گوں بلوچ ء پیداک انت۔ گیشتر چاچ ہما دؤر ء زمانگاں گوشتگ یا جوڑکنگ بوتگ انت کہ آدؤر ء رو آ ء سہولت نہ بوتگ ء یک ہندے ء مہلوک چہ دومی ہندے ء مہلوک ء پہک جتا بوتگ، پمیشا ما گوشت کنیں کہ چاچ بلوچی زبان ء لبزانک ء کوہن تریں، بُد ری ء اسلیں رپک ء رہنداں چہ کیے کہ دؤر ء زمانگ ء رنگ ء اثراں چہ سپاہ ء پلگار انت۔“ (1)

چرے سرشون ء پدر بیت کہ چاچ چو بتل ء وڑا چہ قدیم ء بلوچ ء گوں انت ء پیداک انت، بلے اے زانگ نہ بیت کہ چاچ ء بندات کدی بوتگ ء ایشی ء جوڑکنوک کئے آنت۔ البت ء چاچ ء حب داروک بازانت، ہر عمر ء مردم چاچ ء شوق داریت۔ ڈاکٹر ناگمان نبشتہ کنت کہ؛

”چاچ سر زبانی لبزانک ء کوہنیں تہراں یک تہرے۔ ہشت سالی زہگ ء بہ گر داں ہشاد سال کماش ء درا۔ دڑستاں چاچ یک حساب ء دوست بیت۔ چاچ مردمانی کوہنیں ہمراہے۔ وہد ء سچہ ہمیں روچ ء تچ ء تاگ ء رند و ہدے مردم یکجائنتگ انت گڑاپہ و ہد تسلینگ ء کسہ ء چاچ ایش جتگ۔“ (2)

بلوچ ء چاچ ء کسہ زیات شپ ء جتگ۔ ایشی ء سوہ ایش انت روچ ء ہر کس وتی کار ء روزگار ء دزگٹ بوتگ انت، شپ ء شام ء رند چاچ جتگ بوتگ۔

بوہیر کلانچی وتی نبشتانک ء چوش گوشت؛

”شیریں ماہکانیانی شپاں اگاں یک نیمگے ورنہاں وتی جٹو، وری رنگیں لیباں
 وتارا مشکول داشتگ تہ دومی نیمگے جہر زانتیں بٹکاں گوں چکے ء نماسگاں
 چاچ ء بتل، کتہ ء ساعمتاں گوں و شیں دیوان کتگ۔ وتی زانت ء تہر بہانی رد
 ء آہاں چکائی ہیل ء تب ء زانت زانتکاری ء شر ء بد ء آہاں شون داتگ ء
 اے دیواناں چکے ء چوریاں آہانی مات ء گوہاراں ہم پہ واسگے بہر زرتگ۔
 ہے رنگ ء سارتیں شپانی تلاء دزنزیں ماہکانیاں گوں آس ء نباساں کماش ء
 ڈلگ تریں بلوچاں گوں وتی کمر زانیاں وت ماں وتا تشنگ۔ شہد آسریں
 دیوان کتگ کہ بلوچی ریٹانی ہے سر زبانی لبزانک ء پشت در پشت زندگ
 سریں سوہ ہم بیتگ چیا کہ ہے میری دیواناں آہاں وتی زند جاوے ء معاشی
 چست ء ایراں ابید بلوچ ء بلوچیت، دود ء ربیدگ، مزن مری ء بلوچی
 مزن مردمانی گوں یک دگر ء جنگ انت، تہ شعر ء بتل ء سائیت ء آج
 گوشی آہانی دل دوستیں میل ہم بیتگ انت۔“ (3)

چاچ گوشتگ ء وڑ ء پیم چوش انت کہ نشنگیں مردم دو ٹولیاں بہر بوتگ
 انت ء دوئیں ٹولیاں چیزے مردم چاچ ء زبر ء بلدیں مردم بوتگ انت۔ چہ یک
 ٹولی ء ء کیے ء چاچ گوشتگ ء دومی ٹولی ء مردماں چاچ ء معنا کتگ انت۔ اگاں
 چاچ ء معنائے نہ زانتگ گڑا آئی ء را گوشتگ بوتگ کہ شہرے یا ٹلکے بہ دینت پدا
 چاچ ء معنات گوشتگ۔

چاچ ء بابت ء واجہ فقیر شاد وتی کتاب ”دزپشوکیں سہیل“ ء وتی حیاں
 ء اے رنگ ء پد رکنت کہ؛

”چاچ لپہ کاری ء ہما تہر انت کہ اے چہ لپہ کاری آدگہ تہراں گزان تر
 انت ء اے تہر ء لپہ یک بندے ء بہ گر سر جمیں لپہ چاچ ء دزوشم ء یا

کہ در شاندا ب ء گوئشگ بوتگ۔ چاچ ماں بلوچ ء چاگرد ء فاندگ
 مندیں چیزے ء ایشی ء مستریں فاندگ ایش انت کہ اے پہ چکانی ذہن
 آنی رُست ء رُدوم ء تیز: کنگ ء حد ء چے ہما دم فاندگ مند ء بستار دار
 انت۔ ساری ء زمانگ ء اے چو چکاس ء وڑا مردماں شپاں وتی چک ء
 کسترینانی دیماجنگ انت ء چہ آہاں ہمیشانی بوگگ (زانگ) ء جُست ء
 لوٹ ایش کنگ۔“ (4)

چوشیں مردم باز انت کہ چاچے وش نہ بیت چاچ ایش تب نہ کنت۔ آہانی
 حیا ء اے گوگائی لیبے، بلے اے ایوکا لیبے نہ انت بلکیں ایشی ء دگہ بازیں فاندگ
 است انت۔ چوشکہ و ہد ء گوازیگ ء شر تریں پیم انت۔ چریشی ء بازیں مردم چہ
 حراہیں کاراں رگیت ء سہتیں روج ء کار ء چلوپگ کنگ ء مردم دم بارت گڑا اے
 ذہنی آرام ء ساکمی ء شر تریں پیم ء رہند انت ء ذہنی چکاس ہم بیت۔

”پہیلیاں اس انسان اس خواہش کا نقش ہیں یہ ذہنی تربیت کے سلسلے میں
 دوسرے ان ادبی موعناات (۱) سے بنے ہیں جو بچوں کو تلاش جستجو اور
 غور و فکر کی طرف مائل کرتے ہیں۔ اس سلسلے میں قدیم یونانی ادب کا
 حوالہ دیا جاتا ہے کہ زمانہ قدیم میں ایک بوڑھی چڑیل ہوا کرتی تھی جس
 کا نام اسفٹنکس (۲) تھا وہ عموماً نوردوں سے پوچھتی (وہ کونسا جانور ہے
 جس کے بچپن میں چار پاؤں جوانی میں دو پاؤں اور بڑھاپے میں تین
 پاؤں ہوتے ہیں۔ اس پر ذرا بھی غور کیا جائے تو جان لینا مشکل نہیں کہ
 اس کے معنی انسان کے ہیں۔ بچپن میں وہ گھٹنوں کے بل چلتا ہے جوانی
 میں اپنے پیروں پر کھڑا ہوتا ہے اور بڑھاپے میں دو پیروں کے ساتھ
 لاٹھی بھی شامل ہو جاتی ہے۔“ (5)

بلوچ زانکارانی گوشگ انت کہ بلوچی چاچانی سے بہر انت۔

۱۔ آسانیں چاچ

۲۔ گزائیں چاچ

۳۔ سکلیں گزائیں چاچ

۱۔ آسانیں چاچ: آسانیں چاچ ہما انت کہ آہانی بو جگ ارزان انت۔

آگوں کسانیں مردم اے چاچ ء زانت کنت چوشمکہ

تئی مات شپ ء بچیت، روج ء ہچ نیست (استار)

ہلک لڈیت دپ پچ انت ہمود انت (تروں)

ہلک لڈیت ہورت پد ہمود انت (تگرد)

ہلک لڈیت پڑاہ دپ ہمود انت (چات)

آئی ء چارے و تاگندے (آدینک)

گزائیں چاچ ء بابت ء عبد الطیف عادل نبشتانک ء گوشیت؛

”اے چاچ گیشتر پہ مزن عمریں چکاں گوشگ بنت ء ایشانی بزانت ء معنا

گزان ترانت۔ چرے چاچاں مردم ء ذہنی چکاس جوانی ء بوت کنت۔ پہ

درور ء چیرے چاچاں بہ چارات۔

رگ ء سردے واڑے دوش (بیگ ء ملک)

تیس لے جنگل ء کپتگ (مار)

ششنگیس تا سے ماں زر ء لڈیت (ماہ)

پٹویں لوہے دپ ء پر نیست (ہیک)۔“ (6)

سکّیں گزائیں چاچ: سکّیں گزائیں چاچ ہما گوشگ بیت کہ ایشی ء
 بوجگ سک گزان بہ بیت۔ اے چاچ گیشتر مزن مردمانی داستا گوشگ بیت، ہر
 کس پہ دیم اے گزائیں چاچ ء زانت نہ کنت۔ پہ درور بہ چارات؛

آبریشمی گزنجے
 سرء پاداں بہ گرء تچے
 (نوکیں بوتلیں زہگ)

است انت دخترے دانائیں
 نندء نیادماں بان ء انت

(قرآن ء پوش)
 نیلگیں بڑے لیمارے رندا انت
 (سوچن ء بندیک)

گژگ گژگ کنان انت
 زمین ء تل کنان انت
 (ننگار)

دزچکے پُر انت لال ء یاقوت ء
 (انار)

چاچانی بندگ ء بابت ء فقیر شاد وتی کتاب دزپشوکیں سہیل ء چوش
 گو شیت کہ؛

”چاچانی بندگ ء بازیں سبب ء وڑ پیم گندگ ء آتک۔ انچولچے کارے ء پہ

لچے کارے زانکارے ۽ چکاسگ ۽ چاچے بستگ۔ دیوان ۽ مجلسانی توکا پہ گپانی
چیر دیگ ۽ سرپوش کنگ ۽ باز بری رہ راجگی ۽ انجھیں جاگہاں پہ وتی
زانکاری ۽ پیشدارگ ۽ ہاترا وتی گپ چاچے درشان کنگ آنت۔ چہ لچے
کاراں ابید زند ۽ اے دگہ تک ۽ پہناتاں سیادی داروکاں ہم وہد وہد ۽
سراچاچ پر بستگ۔“ (7)

بتل ۽ وڑا چاچانی توکا بلوچ چاگرد ۽ دراہیں پہنات چو کہ مہر ۽ دوستی،
دژمنی، بیرگیری، بنی آدم، جناور، آپ ۽ جوہ، کور ۽ دریا، جسم ۽ دراہیں اعضا،
دڑچک ۽ دار، زمین ۽ آزمان، ماہ ۽ استال، روج ۽ شپ، بزاں کہ دنیا ۽ ہر چیز ۽ باروا
ماں بلوچی ۽ چاچ گوشتگ بوتگ۔

بلوچی چاچاں انجھیں چاچ است آنت کہ مردماں وتی ساہ ۽ ارواح ۽ باروا
چاچ گوشتگ آنت۔ ساہ ۽ ارواح ۽ باروا غوث بخش صابر وتی کتاب ”چاچ بند“ ۽
نہشتہ کنت؛

”مردم ۽ ساہ باز دوستیں شے شے۔ ایشی ہر بند کہ پچار بیت تہ ساہ ۽ ہم
گپ نیام ۽ کیت۔

آختہ تہ ٹستہ ناں

نشتہ تہ کھڑوبیتہ ناں

کھڑوبیتہ تہ نشتہ ماں

نیکیں مژدم ۽ ساہ پداگہ چیزے کہ اللہ ۽ امر بونگ ۽ پہ شوق بال ۽ روت

بُرزی ماڑی ۽ بسینگت روت

گلزمین ۽ راشتنہ عاشوق ۽

(نیکیں مژدم ۽ ساہ) “ (8)

لوگ ء تہا بازیں چیزانی سراچاچ جنگ بوتگ انت۔ چوشکہ دیگ، تینگ،
 ٹپر، جلّ، تندور، مشک ء دگہ بازیں چیزانی بارواچاچ گوشگ بوتگ۔
 سئے گوہار انت یک گُشانے (تینگ پادیک)
 سرداٹوپی، نیلیں رنگ
 شیر اکہتی سے ملنگ۔۔۔۔۔ (تینگ، پادیک، یاتانک)
 جنین آدمانی باروا ہم چاچ گوشگ بوتگ۔ نبشتہ کار غوث بخش صابروتی
 کتاب ”چاچ بند“ ء جنین آدمانی بابت ء اے رنگیں چاچ گوشت؛

”مولد جنین آدمے بیت۔ آمر ء جنین آدم دنتان ء مشت۔ آمر ہم سیاہ
 ء ٹی ہم رنگ ء سیاہ انت ہمے کُلّیں گپّ جڑتنگ انت ء چاچے جوڑ پیٹگ
 انت کہ چوش انت؛
 مولد ء لٹناں سیاہیں ٹی بہ چُکیت۔

(آمر)

آس بنی آدم ء بُنی پکار ء چیزاں کیلے۔ آس ء رنگ سہر انت۔ جنین آدم
 ہم گیشتر سہریں جڑاں پوش انت، پمیشا گوشتہ کہ
 سہر گُشانی ہر کسی لوگ ء چتان انت۔

(آس، آپش)

مولد ء کرا دو گلامک وپتہ

(گور)۔ (9)

جنین آدمانی سیگار کنگ ء از بابانی بابت ء چاچ پر بستگ۔ زالبولانی شک ء
 آدینک، چراگ ء سُر مہ دانی بارواچاچ گوشگ۔

دپ ءے تنک بُن ءے پزاه
گوش ءے میر چاکر ءے جاہ
(سُرمہ دان)

چراگ ءے بارو اے چاچے
چاہے چاہ ءے تہا مارے
مار ءے دپ ءے لالے

(چراگ)

انچیں چاچ آست آنت کہ زمیندار ءے مالدار ءے بابت ءے گوشگ بوگ آنت

چوشکہ

”مئے قومی زند ءے زمیندار ءے مالدار ءے مئے مستزیں پوریات آنت۔ اے
پوریاتوں گورم ءے میگڑہ، میش ءے مال ءے دگہ ساہدار ءے دارگ الم بیت۔ پدا
ایشانی دژمن گرک ءے پتار ءے پتار ہم گون آنت۔ ہے ڈول کسی
ساہداراں بیگ ءے پٹی وڑیں ساہدارانی تراں ہم بے جاہ نہ آنت۔ جہلی
چاچ انچوشیں ساہدارانی بارو آنت۔

لوگ ءے بارو اچاچے چوش آنت؛
چار حاک واراں، چار شکر واراں
چار سرا براسواراں

(گوک ءے چار سزمب)

حاک وارسزمب آنت کہ ڈگار ءے سرا آنت۔ شکر وارشیر دیوکیں گودان
آنت۔ دو گوش دوکانٹ گوک ءے سرا آنت۔ رودراتکی گال بیر ءے ہے چاچ
اے پیم آنت۔

چیار نئی پاد، چیار، نئی تاڑی
 ہر یک تاڑی ء رحمت ءے گواری
 (گوخ ء چیار پاد آنت، چیار گودان آنت ء شیر حُدائی رحمت
 آنت۔)“ (10)

بلوچی ء انجیں چاچ است انت کہ اسلام ء بابت ء آنت، چوشکھ قرآن
 پاک ء آزمانی کتابانی باروا چاچ گوشگ بوتگ۔ پے درور ء بہ چار ات؛
 (۱) خالق ء کاراں چیار چیز جوڑینت ءے
 شے شموشت ء اشت ءے
 (قرآن پاک، توریت، زبور ء انجیل)

دگہ ہم چاچ قرآن پاک ء باروا، لہنتیں سی پارہانی شرپ ء پیش دار

آنت؛

سیاہ گیشاں اسپت گیشاں
 حقانی بزانت منی چاچ ء
 من ملکہ دیاں
 حقانی مہ زانت منی چاچ ء
 سی ملکہ گران۔۔۔ (قرآن پاک)

نیکیں کارانی و استا ہم چاچ گوشگ بیت۔ رمضان ء ماہ ء کسے روچگ
 بوتگ گڑا آئی ء نیکیں کار ء و استا چاچ ہم گوشگ بوتگ۔ چوشکھ

سیتاں سہیلی سی گوہاراں
پُشت ۽ پُر کن ۽ کافر بے
دیم ۽ پُر کن ۽ لاگر بے

(رمضان ۽ روچک)

بلوچی ۽ انچیں چاچ آست انت کہ چاچ و کسان انت بلے آہانی معناء
بزانت ہپت انت۔ ہے وڑیں چاچ ۽ پیرل شے تگری وتی نشتانک ۽ گوشت؛

”بلوچی ۽ دگہ انچیں است انت کہ چاچ ۽ جند کسان انت بلے آئی ۽
بزانت ہپت انت ۽ آئی ۽ نہ زانگ ۽ ہپت ملک یا شہر دیگ لوٹیت پیشکاما
ہے چاچ ۽ بلوچی ۽ مستریں ۽ زنگ تریں چاچ گوشت کنیں۔ چاچ ۽ آئی
۽ معناء بزانت چوش انت؛

چاچ ہپت چاچ جناں، ہپت ملک براں“
معنا:

- ۱۔ آزمان کہ پدانکے پر نیست
- ۲۔ دست ۽ دل انت پٹ ۽ پر نیست
- ۳۔ مرگ انت کہ گوری شیرے مان نیست
- ۴۔ گوک انت کہ سری دنتان ۽ مان نیست
- ۵۔ اُشتر انت کہ کانٹ ۽ پر نیست
- ۶۔ مار انت کہ پادے پر نیست
- ۷۔ کلیر انت کہ تاکے پر نیست۔“ (11)

پیری شے تگری ۽ وڑیں چاچ ۽ بابت ۽ ناگمان وتی کتاب ”نگدانک“ ۽
وتی حیاں ۽ لیکھاں در شان کنت کہ

”ہپت چاچ جنال۔۔۔۔ہپت ملک براں

اے چاچ ۽ بوج المیش انت؛

آزمان ۽ پدانک پر نیست، مار ۽ پاد پر نیست، اُشتر ۽ کانٹ پر نیست، گز ۽
کُنٹنگ پر نیست، گوک ۽ سری دنتان مان نیست، دست ۽ دل ۽ پُٹ پر
نیست، مُرگ ۽ گوری شیر مان نیست۔

”اے چاچ نزور انت چیا کہ مار ۽ ابید بازیں ساہد اراں دست ۽ پاد پر
نیست۔ دست ۽ دل ۽ ابید جان ۽ دگہ جاہاں پُت پر نیست۔ اُشتر ۽ ابید
دگہ باز ۽ کانٹ پر نیست۔“ (12)

بلوچی چاچانی مزینں بہرے چو بتل ۽ وڑا شاعرانی شعرانی بند ۽ کڑی
انت۔ بازیں نامد اریں شاعران وتی شعران چاچ کار مرز کتگ۔ انچو کہ
عبدالطیف شری چاچ ۽ بابت ۽ وتی نبشتانک ۽ گو شیت؛

”بلوچی چاچانی مزینں بہرے شعرانی بند انت چریشاں چرے بند شعرانی
صورت ۽ تچک ۽ برابر انت بلے لہتیں برابر نہ انت، انچو زانگ بیت کہ
اے ہما شاعرانی بند نہ انت بلکیں انچو پہ بے سری ہینگ بوتگ انت۔
پہ درور من ۽ جہل ۽ بلوچی ۽ نامد اریں شاعر ملا فاضل ۽ چیزے شعرانی
بنداں دیاں کہ چاچ ۽ بستار ۽ کار مرز بوتگ ۽ انت۔

مسکیں میدان ۽ سُمرگیں بازار

دور کمان انت ۽ شش تکیں آچار

(تہت ۽ بشتانگ)

بیدی سرشاہ تر تستگیں ہشت آنت
 آکہ ماں گزہاناں دوئیں شست آنت
 سُنٹ ے سہر آنت ے سینہ اش پشت آنت

(مور دانگ ے ناگن)

مُرگ ے زڑیں ماں بارگیں چوباں دزنگ ات آنت
 ہر دیں نخلانی ثمر حونی رنگ ات آنت

(لنکگ ے ناخن) (13)

ہے وڑا ملا بوہیر ے شعرے ے اے گڈی بنداں ہم بہ چار ات چوں آئی ے
 شعرانی لہتیں بند ے ٹکراں چاچ گندگ بنت چوشکہ
 دوکاف ”ب“ در اول باشد چناں
 پنج الف چار ”ت“ دگر من آخر ے گرتگ بیان
 فہم کن ات فہمند گاں ہم بر حیاں ے عاشقاں
 ریس ے تابیں کنج ے پیچیس گرد ے گول
 نام گل ے آشکار بیت ماں ہے چیر ے سراں
 سوز ے دل ہنیاں مہ گوش بوہیر دڑیں جہاں
 ملا بوہیر ے شعران چاچ کار مرز بوتگ۔

”شعری چاچانی سراوہدے ما بہیرت چاری کنیں تہ اے درگت ے بلوچی
 زبان ے مزنیں شاعرانی گور ے یک دگہ خاصین ے ہم جاہ کسیت ے آایش کہ
 کم ے گیش ہر مزنیں شاعر ے وتی یک دو شعرانی آسر ے وتی دوست دار ے نام
 گوں وتی لب ے معناء ابہامی اسلوب ے ازمی درانگا ز ے پہ مردمانی زانت ے
 زانکار یانی چکا سگ دانگ کہ ادا من لہتیں شعری چاچانی مثال ے ہم دیاں۔

بلوچی شاعریء چمء پونزبزاں دُربیا نہیں مُلا فاضلء یک شعرےء اے
 گڈی بنداں دلگوش کن ات؛
 در صدف کو اس ات گوہرء پنچ پانزدہے
 گل جس ہالیگ گریبان زاہر ات تیگی رہے
 ہر چہار لوہاں الف بیتاںء دُرستاں منہے
 بلبلماں پہ جستجوے گلء فاضل منہے
 گر بہ لوٹئے کہ بز ان ئے نام آں نازک بدن
 میمء بہ کش در چہار سدگوں پنجاہ زدن
 ماں ہے چیرء سراں پیدا ک بنت درء عدن
 ٹک مکن ٹاکور و لے بیت ٹکواں رشتہ ختن۔“ (14)

بازیں شاعراں ماں وتی شعراں چارچانی کارمرزی جوانیں وڑےء
 گنگ۔ اے درگتء غوث بخش صابر وتی کتاب ”چاچ بند“ء نبشتہ کنت؛
 ”جوانسال مئے زبانء نامی شاعرے۔ ہے پیم پکیر شیر جانء مست
 تو کلی مئے زبانء و ش گو شیں شاعر گو شتگ انت، بلے اے حالء ہر وانوک بلکیں
 ناسہی انت کہ جوانسالء شاعریء پچگیگء بند ہم پر بستگ انت۔ من اے جبرء
 سہی نہ گو شتگء آں بلکنء جوانسالء نزیکیں مردماں مسیتگ کہ جوانسالء وتی
 اسلیںء حقی نیں نامء بند گو شتگ انت۔ واجہء حقی نیں نام ابراہیم ات۔

* ابراہیمء پیری گو شتگ ات گالے

دیتگاں چپیء رنگء بقالے

رنگء جو جہ انت، اندر الالے

(چہماق)

بندء تہا چیرء گجبتین گپ ایش انت کہ چچماق ء رنگ ء سیاہ انت ء
 تبا ئے آس مانیت۔ جو انسال ء یک دگہ بندے ء پیری ء ورنائی ء باروا گوشگ بیتہ
 کہ اے ہر دو گوں یک دگر ء کسستی انت۔ منت ء میڑاں نہ رؤت بنت ، نہ
 داشت بنت۔

* یک شے جو انیں ہلکھاں است ء

دژ منی دیست انت اش ہزار کست ء

بانگہ ء پیری راہ سرا گوستہ

منت ء میڑاں ء نئیت دست ء

اے بچھارتے براہیم ء بستہ

(پیری ء ورنائی) (15)

انچیں شاعرانی شعرانی لہتیں بند چاچ انت بلے اے وڑیں شاعر ہم
 است انت کہ سرجمیں شعر ء چارچ کارمرز کنت کہ دیم ء مردم ہچ سرپدمہ
 بیت۔ انچو کہ ملا فاضل ء لچہاں چاچ گندگ بیت۔ فقیر شا دوئی کتاب
 ”دڑپشوکیں سہیل“ ء اے لچہ ء گوشت؛

”رنگے رتگلیں کپتگ ات قمریاں سنت

بے کت انت وت کہ ہمنشیں ماہء من ات

ماہء مادن ماں سٹنگیں سیا جندے جم ات

آز ہی قطار بستگیں مرگانی رم ات

طوطی گوں بانزء چو سہیل ء تیکگ ء شم ات

شدڑیں آہوگ ماں تنگ دپیں گٹے نگر ات

کاگدیں بادگیر ء نفر شاہیں چاکرات

کنڈی زرّے ماں کلّہ ء گوری محکمت
 بے گناہ قیدی مان کما تانی سر شمت
 بید ء بیرک ماں جستگلیس جوانی سرات (16)

ملا فاضل ء اے لچّے چاچ در شاندا ب ء انت۔ اے لچّے ء ہمک بند و ت
 جد اجدائیں چیزانی بابت ء چاچ انت۔ ملا فاضل ء لچّہانی پہمگ ء سر پد بو تگ کتے
 گزان انت، بلے آئی ء وتی گپ ء جبر چاچانی رہند ء گوشنگ انت تا کہ آئی ء گپاں
 دیوان ء مجلسانی نشنگیں مردم ہچ سر پد مہ بنت۔ پہ درور ء ملا فاضل ء حاضر جوانی ء
 بہ چارات؛

”چار چانکاں

چار چماکاں

یک چاکے

بے چماکیں

بے چماکیں

بے چماک ء

کلہ نہ دیستگ “ (17)

اے چاچ ملا فاضل ء ہما دور ء آؤکیں ہمانہہ ایں مردمانی بابت ء گوشنگ۔

دیتمرا فقیر شادا کتاب ”دزپشوکیں سہیل“ ء اے رنگ ء نبشتہ کنت کہ

”شے مرید ء حانی ء داستان ء لچّے ء چندے بند انت کہ ہے رہند ء

گوشنگ یا کہ پر بندگ بوتگ انت کہ پہ درور ایش انت

دوشی گروکاں سے پڑی

اول ماں سیاہیں جمبرء

دومی ماں شینکانی تلء

سیمی ماں سیہ ڈنء سرء

ماراچے کارانت جمبرء (18)

شریں چاچ زبان زانت ء کو اسیں مردماں پہ دومی چکاسگ ء وت جوڑ
کتگ انت ، بلے بڑنی جبر ایش انت کہ اے وڑیں چاچانی سکیں کسانیں بہرے
اتلگ ء پہ ماسر بوتگ۔ ایشی ء سوب ایش انت کہ زانکاراں گیشتر وتی چاچ ڈن ء
در نہ کتگ انت ء چاچ پاشک نہ کتگ انت۔ ایو کا گوں ہماہاں وتی چاچ اش گوشنگ
انت کہ آہاں گوں ماں چکاسگی بوتگ انت۔ ہمے پیم ء بے حسا میں چاچ حاک ء
دنزانی چیر ء گار بوتگ انت ء شتنگ انت۔ ہمے چاچ کہ مارا دست کپتگ انت
اے وڑے نہ وڑے ء پاشک بوتگ انت، بلے ہما چاچ پیرینانی ء زانکارانی دل ء
انگت ء زندگ ء یاد آنت، آچنگ ء نزا آرگ بہ بنت۔

بتل ۽ گالرتیج (محاوره)

محاوره ۽ ماں بلوچی ۽ گالرتیج گوش انت۔ گالرتیج ہما لبز ۽ ردانت کہ وتی اصل معناء بدل ۽ دگہ معناء بزانت ۽ بہ دار انت۔ زبان ۽ ہر روچی گپ ۽ حبرانی نام گالرتیج (محاوره) انت۔

گالرتیج چو بتل ۽ وڑاکسان کسانیں ۽ شرکنیں گوشتن انت کہ چہ لہتیں لبزاں جوڑ بنت۔ ایشاں پنت ۽ سوج یا نصیحتی حبر است انت۔ زانکارانی گوشگ انت کہ محاوره ماں لبز بلد (لغت) ۽ جبر ۽ سوال ۽ پتسو ۽ را گوش انت، بلے اصطلاحی معناء اے ہما ہما خاصیں گپ ۽ جبر ۽ گوش انت کہ آئی ۽ لبز وتی ظاہری ۽ تچکیں معناء کار مرزنہ بنت چوشنکہ؛

* سوگند وَرگ

* غم ۽ وَرگ

* دپ ۽ گوش ۽ کرا آرگ

اے گالرتیج انت۔

ڈاکٹر خوشنودہ نیلو فروتی کتاب ”اُردو محاورے“ ۽ نمبشتہ کنت؛

”زبان کے روز مرہ یا بول یا اسلوب بیان کا نام محاوره ہے۔ لیکن روز مرہ اور محاوره میں امتیاز نہ کرنے کے لیے محاوره کے ایک محدود معنی مان لیے گئے ہیں۔ ادب محاوره کا اطلاق خاص کر ان افعال پر ہوتا ہے جو کسی اسم کے ساتھ مل کر اپنے حقیقی معنوں کی بجائے محاوری معنوں میں

استعمال ہوتے ہیں مثلاً ”اتارنا“ کے حقیقی معنی شے کو اوپر سے نیچے لانے کے ہیں۔ مثلاً گھوڑے سے سوار کو اتارنا، کھونٹی سے کپڑا اتارنا، کھوٹے سے پلنگ اتارنا۔۔۔ لیکن ان میں سے کسی کو بھی محاورہ قرار نہیں دیا جاسکتا کیونکہ ان میں اتارنا حقیقی معنوں میں استعمال ہوا ہے لیکن اس کے برعکس نقشہ اتارنا، نقل اتارنا، دل میں اتارنا، محاورات ہیں کیونکہ یہاں اتارنا مجازی معنوں میں استعمال ہوئے ہیں۔“

(19)

چرے سرشون ء ہے پدّر انت کہ محاورہ ہما انت کہ وتی اصلی معناء
کار مرزمہ بیت۔

ایدگہ زبانی وژا بلوچی زبان ء ہم باز گالریچ است انت۔ عبسز پنچگوری
وتی نبشتانک ء گوشتیت؛

”پہ زانگ ء اُردو شہ دُر ہیں زباناں نوک ترس زبان انت بلے اٹوں
تیوگیس دنیا ء تھا وانگ ء زانگ بیت۔ ایشی ء وجہ ایش انت کہ اُردو ء
نیمگ ء دلگوش گور بوتہ۔ بلوچی زبان شہ اُردو ء باز کوہن تر انت۔ بلے
دیما نہ شتگ چیا کہ دلگوشے نہ دیستہ۔ زبان ء کوہنی ء نوکی شہ ہما
رہند اں زانگ بیت۔ اے دگ ء مستزس رہند محاورہ زانگ بیت کہ
بلوچی زبان ء اگاں ہورت چارے ہرگپ کہ شہ دپ ء در کسیت محاورہ
انت۔ محاورہ ء گڈ بتل انت۔ بلوچی ء تھا ہما دُر اہیں بتل است کہ آ
فارسی یا اُردو ء تھا انت۔“ (20)

چرے مثالاں زانگ بیت کہ بلوچی زبان ء گالر پیج است انت انچوشکہ
ماں اُردو یا اید گہ زبان ء است انت۔

”محاورہ معاشرتی رویوں، سماجی قدروں اور مالیاتی لب ء لہجہ کو اپنے ضمن
میں لئے ہوتا ہے۔ محاورے کے ساتھ روزمرہ بھی زبان کا لازمی حصہ
ہے لیکن روزمرہ اور محاورہ میں فرق یہ ہے کہ روزمرہ اپنے بنیادی حقیقی
معنوں میں استعمال ہوتا ہے جبکہ محاورہ اپنے حقیقی معنوں میں استعمال
نہیں ہوتا۔“ (21)

گالر پیج ء بابت ء پروفیسر ڈاکٹر زینت ثنا وتی کتاب ”بلوچی ادب میں
تنقید نگاری“ ء نبشتہ کنت؛

”ضرب الامثال کی طرح محاورے بھی زبان چاشنی، معنویت اور طویل
معنوں کو مختصر کر کے بیان کا ذریعہ ہیں۔ یہ محاورے اگرچہ مختصر ہیں مگر
ان کے معانی بہت ہی گہرے اور زبان کے لیے حسن و زیور ء ذریعہ
ہیں۔ چند محاورے درج ذیل میں درج کئے جاتے ہیں:

۱۔ آپ ء کپگ	غیرت نہ ہونا
۲۔ آپ ء بوئگ	غیور ہونا
۳۔ آپ ء نہ دیگ	لمع چڑھانا
۴۔ آپ ء نہ ورگ	خاطر میں نہ لانا
۵۔ آپ سراء رسگ	منزل پر پہنچنا
۶۔ آس ء مان دارگ	فتنہ کھڑا کرنا“
- (22)

بتل ۽ گالریچ (مخاوره بلوچی زبان ۽ لبز انک ۽ چنگ ۽ بجاہ انت۔ گالریچ
ردانکی لبز انک ۽ تمامیں تہراں سرجم کنت۔ انور قوطانی وتی نبشتانکے ۽ چوش
گوشیت؛

”مخاوره ۽ واستا اے گپ۔ دلگوش کنگی انت کہ ایثی ۽ لبزانی تہا ہم چو
بتل ۽ پیما ہیچ بدلی ۽ سدلی آرگ نہ بیت۔ اگاں ناں آ مخاوره رد بیت۔
چیزے بلوچی مخاوره ۽ آہانی ہم دروریں اردو مخاوره چیر ۽ پہ مثال دیگ
بو تک انت:

بلوچی	اردو
چتانی چیر گیگ	آنکھیں بچھانا
واد ۽ آرت ۽ برابر	آٹے میں نمک کے برابر
آستونکانی لاجچک	آستین چٹھانا
دل اشکران بو تک	انگروں پر لوٹنا
یک چم ۽ چارگ	ایک آنکھ سے دیکھنا
چتانی در آرگ	آنکھیں نکالنا
بگلوکی جنگ	بغلیں بجانا، باچھیں کھل جانا
پونز ۽ بڑگ	ناک کٹوانا“

(23)

گالریچ یک مزنیں معنائے داریت۔ اگاں چہ آ لبزانی گواچنی معنائے
مطلب دگر انت بلے آئی ۽ معنائے ہل انت ۽ گیشتر اثر داریت، گپ ۽ تام دار
کنت چوشکے

سر ۽ چیر گوں وت

بزاں کہ ہر وہدء اڑینگ، گوں وت ء دست ء گلا نیش انت، کسی واستا ہج

کارے نہ کپیت۔

چمے مرچی چمے باندا پنچ کنت

بزاں کہ سک ٹہل ء مجاز بو نگ، گوں کس ء جبرء حال نہ کنت۔

بتل ۽ گوشتن

گوشتن ۽ معنا زاننڪار ۽ ڪوآسيين زبان زاننڪار گھراڻا بهائين دانڪا گوش
انت۔ گوشتن دُرستين زبانان است انت، ۽ وڙا بلوچي زبان ۽ گوشتن وتي
مٽ ۽ بے دروَر انت کہ ايشاني مثال ايدگه زبانان نيست انت۔

گوشتن چو بتلاني رنگ ۽ پُشت دَرپُشت زبان ۽ لبز انڪ ۽ ملڪت ۽ ميراث ۽
وڙاگون انت۔ انگريزي ۽ گوشتن ۽ را (Aphorism) گوش انت۔
گوشتن ۽ بابت ۽ ڏاکڻر منيرالدين احمد وتي نبشتانڪ ۽ گوشتن؛

”افورزم ۽ راستين رنگ ولسٽر بزانت بلد ۽ تها افورزم (Aphorism)
انت۔ عربي ۽ ايشي ۽ معنا حکمتہ، مثل، قول، اُردو ۽ افورزم ۽ رجانڪ
قول يا مثل شتر ۽ وڙا تر بيت۔“ (24)

افورزم يڪ راجي تهرے، بلے زاننڪاراني گوشنگ انت کہ کس ۽ افورزم
نہ زاننگ ۽ اے ہم بلوچي ۽ اتلگ ۽ سر بوتگ۔ ايشي ۽ جوڙشت ۽ بابت ۽ پڌريں
صورت ۽ گوشنگ نہ بيت، البت اے زانگ بيت کہ گوشتن جوڙ بوتنگ ۽ مستريں
وسيلہ اے بوت کنت کہ اے زاننڪار ۽ ڪوآسيين مردمانی قول ۽ نصيحت رند ۽
گوشتن جوڙ بوتگ انت۔

”مصر ۽ افورزم ۽ ربيت کر ناني کو نهين چيزے ۽ وتي معناداري ۽ تا جگي ۽
حساب ۽ دنيا ۽ کجام اول لبز انڪ ۽ گون ديم په ديبي ۽ کرزيت۔ افورزم ۽

بندات لبز انکی تهرے ۽ بستار ۽ اول سرا یورپ ۽ زبانناں شانزد ہی ۽
 ہبد ہی کرن ۽ ہسپانوی لبزانک ۽ چہ بوتگ۔ ہندی کرن ۽ نیامی دور ۽
 فرانسیسی ندکار ۽ نیکر ای پیشوک ”را روئے فوکو“ ۽ افورزم ۽ مردم
 گری (اخلاقیات) ۽ رد ۽ نوکیں درشانی رپکے بکشا تگ۔ انگریزی
 لبزانک ۽ فرانسیسی بیکن (Fanciv Bacom) ۽ ہسے کرن ۽ شہزانتی
 گوشتن ۽ ربیت ایر گرت۔ جرمن لبزانک ۽ دگہ کرنے ۽ پد رواج
 گپت۔ یورپی لبزانک ۽ ہسپانوی، جرمن، پولش ۽ یوگو سلاویہ ۽ زبانانی تہا
 ایوک افورزم یک تهرے ۽ بستار ۽ زندگ انت۔“ (25)

گوشتن ہما زانکار ۽ کوا سیں مردمانی قول ۽ گپتاراں زورگ بوتگ
 انت۔ چوشکہ پیغمبرانی گوشتن، زانکار ۽ فلسفیانہ گوشتن، یا شاعر ۽ قلمکارانی
 گوشتن، ارسطو، سقراط، افلاطون ۽ ایدگرانی قول ۽ نصیحت رند ۽ گوشتن جوڑ
 بوتگ انت۔

گوشتن ۽ بابت ۽ رشید خان وتی کتاب ”بتل، گشتن، پڑدانک، گھنٹ“
 ۽ اے رنگ ۽ درشان کنت کہ؛

”گوشتن، اوپار کٹی ۽ پڑاہ باطنی، پنت ۽ سر ۽ سوج، کڈن ۽ منع، آزمودہ
 کاری، دور چاری، تہہ گندی، معاملہ فہمی ۽ دعوا ۽ کنت۔ گوشتن ۽ مثال
 کار مرز گوشتن انت۔

* وٹیں سر ۽ دردے مان بہ کن

* مار ۽ وار تگ ساد ۽ بہ ترس

* مرگ ۽ ہور پرنہ کپیت

* چُک ۽ مہ جن چُک ۽ واجہ ۽ در گچ ” (26)

”چد ۽ ساری افورزم یک راجی ۽ ر بیدگی تهرے بوتگ ۽ کس ۽ نہ زانتگ کہ ایشی ۽ نبشتہ کار کئے آنت۔ نوں اے یک لبز انکی تهرے ۽ رنگ ۽ داں بلوچی ۽ ہم آتگ ۽ سر بوتگ۔ ایشی ۽ تہ ہر رنگیں بُن گپ ۽ سرا گؤشتن نویسگ ۽ آزاتی بنت کہ شہزانتی یا تب زانتی بلکیں تب ۽ تیبی رنگ ہم ادا گندگ بنت۔ مصر ۽ ایشی ۽ رنگ ۽ تہر اے وڑا پیٹگ؛

۱۔ لاڑامی کمبل ۽ چہ سارتی اے وڑا پیٹگ

۲۔ چہ نمب ۽ چاہ پُر نہ بنت۔

۳۔ آ کہ گوں پُٹی ۽ لیب کنت، اے گپ ۽ نہ زانت کہ آچا کُر ہم پاجیت۔“ (27)

پیغمبر محمد ۽ گؤشتن انت

صفائی نصف ایمان انت۔

حضرت علی ۽ گؤشتن انت

علم ۽ زانتگ ہرچ مسلمان ۽ فرض انت۔

افلاطون ۽ گؤشتن انت

چکے تہاری ۽ تُر سیت میاریگ نہ انت، بلے مز نہیں مردم ۽ تُر سیت

میاریگ انت۔

بلوچی ۽ وڑیں زبانی کہ ایشی ۽ تہانہ پولکاری بوتگ ۽ نہ ایشی ۽ سرا

سانسی بنیاداں کار بوتگ، بتل ۽ گؤشتن کئے اے واستا جتا آنت کہ بلوچی بتلاں

شعر ۽ زیمیل گندگ بیت، و ہدے کہ گؤشتن ردا کی رنگ ۽ آنت۔ ایش زانتکارانی

پنت ۽ سوجانی درشانی ۽ جوانیں رہندے۔

بتل ۽ زبان

بلوچي بلوچاني راڄي زبان انت که دنيا ۽ بازيں ملڪاں گوشتگ بيت چوشکه
پاکستان، ايران، افغانستان، ترکمانستان، عمان، بحرین ۽ دگه بازيں يورپي ملڪاں
بلوچي زبان گپ جنگ بيت۔ یک اندازہ رِ د ۽ بلوچي ۽ گپ جنوک کساس
کروڑاني حساب ۽ انت۔

وهد ۽ گوژگ ۽ دنيا ۽ انساناني ديمروي کنگ علم ۽ زانت ۽ منت انت۔
چريشاں انچيں زانکار ۽ کواس ودي بوتگ که آهاں دگنيا ۽ زباناں ريشگ ۽ بابت ۽
پولکاري کتگ۔ چوشکه بلوچي زبان ۽ چند کوہن ۽ کلا نہيں زبانه، بلے اے زبان
۽ نبشته رہند انچو کوہن نہ انت۔ بلوچي زبان ۽ نبشته ديروشم بازيں جيرهاني
آماج انت ۽ ايش انگت ۽ نوک ردوم انت۔ زانکار ۽ گوشتگ انت که بلوچي
زبان ۽ نبشته رہند 95% گيش ۽ گيوار بوتگ بلے اے جبرگوں دلجمي ۽ گوشتگ نہ
بيت۔ بلوچي زبان زانت ۽ کواس گوش انت که اے زبان ۽ چه فارسي ۽ اثر
زرتگ۔ دگه زانکاراني حياں انت که بلوچي زبان فارسي ۽ گاجيل انت بلے ايش
ہم گوں دلجمي ۽ گوشتگ نہ بيت۔

بلوچي چه ايراني راڄ ۽ زباناں سيادي داريت، بزاں که اے چه آرين
زباناں کيے۔ باز زانکاراني گوشتگ انت که بلوچي زبان ۽ چه زيات
فارسي زبان ۽ ديمروي کتگ، بلکيں اے جبروتي جاگه ۽ ردبوت نہ کنت ۽ ايشي ۽
مستريں سبب ہميش انت که فارسي ۽ بازيں ملڪ ۽ سرپرستي گون بوتگ۔ آ چه

ہندسات ۽ ملاکائی سرکاری زبان ۽ جہت ۽ وانگ ۽ زانگ بوتگ، وھدیکہ بلوچی زبان
۽ چوشیں موہ نہ رسیدتگ۔

ع، ص امیری (عبدالصمد امیری) ماں نبشتانک ”بلوچی بتل“ ۽ نبشتہ کنت؛

”بتل مئے سرزبانی (Oral) ادب ۽ نشانی انت۔ نبشتہ ۽ وھد ۽ دو جرابی
نیمگ ۽ دلگوش گورنگ لوٹیت۔ یکے ناشا کستہیں بتل شاکستہیں
رنگے ۽ نیمگ بہ بنت ہنچوش کہ اشر ۽ ڈڑی پہ لاپ موش نہ بیت۔“
دومی ہما بتل کہ شتر ترکنگ نہ بنت، آ نبشتہ کنگ مہ بنت دگہ
ہما بتل کہ چراہاں نسلی تفرقہ یاقبائلی جہل ۽ بزر و ایر جنگ ۽ رنگ پیداور
بیت یلہ دیگ بہ بنت۔ (28)

زبانے ۽ راجد پتر ۽ تاریخ ۽ پڑاہ دامنسی ۽ مزن پہناتی بزاں کہ ہما زبان ۽
کار مرزی چہ شعر ۽ بتل ۽ بیت۔

عبدالغفار ندیم زبان ۽ بابت ۽ وتی کتاب ”کنزی“ ۽ گوشتیت؛

”انسان ۽ شری ۽ گندگی ۽ نشوند ار آئی ۽ زبان انت۔ وثیں لسان پہ بنی
آدم ۽ عزت ۽ شاندار ی کاریت ۽ بدیں زبان بے عزتی ۽ بنامی ۽ احمقی۔
بزاں زبان ۽ دگہ ہرچ گپے در کنیت آیک نہ یک اثر داریت۔ (29)

چرے جبراں اے پدربیت کہ شتریں زبان پہ بنی آدم ۽ ہر وھد ۽ عزت
کاریت بلے حرابی ۽ بدیں زبان جنجال ۽ جیرہ ۽ دور دنت۔
رمضان بامری وتی نبشتانک ۽ گوشتیت کہ

”بلوچی زبان دراصل ۽ بے دروریں لبزانی گنج ۽ پڑانت۔ بلوچی زبان ۽
بتل، چاچ، داستان ۽ قصہ، شاعری ۽ دگہ مڈی ہوار انت، زبان ۽ ہر

مڈی وتی جتائیں ارزشتے داریت۔ بتل ۽ وتی جتائیں رنگ ۽ دروشمے
است کہ زبان ۽ تنگ ۽ پھنات ۽ دراج تر کنت ۽ زبان ۽ سک باز تا مدار
ہم کنت۔“ (30)

زبان پہ بنی آدم ۽ دوست ۽ دژ من پیدا اک کنت ۽ شر ۽ شیر کنیں زبان
ہر کس ۽ دوست بیت۔ شریں زبان ۽ کار مرز کنگ ۽ دوست پیدا اک بیت، اگاں
ناں گوں بدیں ۽ تھلیں زبان ۽ پہ بنی آدم ۽ دژ من پیدا اک بیت۔ اے بابت ۽
سجاد کو شرتی نیشٹانک ۽ چوش در شان کنت؛

”زبان مردم ۽ دوست ۽ دژ من انت۔ زبان ۽ ہر وڑا تڑپن ۽ تڑیت۔
اگاں شہد ۽ شیر کنیں مردم دوست ۽ واسٹیک بنت اگاں کچل ۽ تہل ۽
کنے گڑا دومی دژ من ۽ دل گران بنت۔ بزاں چہ زبان ۽ ہر وڑیں لبزے
در کئیت آیک نہ یک اثرے داریت“ (31)

بلوچی بتلاں زبان ۽ بابت ۽ بازیں بتل نام دار انت۔ اے بابت ۽ لہتیں
بتل چوش انت؛

زبان ۽ ہر وڑا تاب دے روٹ
زحم ۽ ٹپ روٹ بلے زبان ۽ نہ روٹ
صد کئیت زبان، صد ببا دنت زبان
زبان تی باہوٹاں
باز جبر دیوان ۽ تام ۽ بارت
بازیں گو شنگ چہ سحر ۽ گیش انت
سی دناناں چہ در کئیت سی مردم ۽ ایشکنت

مردء رازبان نہ بُوت کلام ءے نیست
 زبان شیریں مُلک گیریں
 چرے بتلاں زبان ء ارزشت ء اہمیت گیشیت۔
 ہے وڑا عنبر پتجلوری وتی نبشتانک ء گوشت؛

”بلوچی زبان ء شعری دیوان سک باز انت۔ جاگے جاگے انچس گپتار
 دست کپیت کہ ہر نندوک ء پلس ء پیرک ء سوج نہ رسیت یا پدا
 انچیں نقل در کئیت کہ گوشوک وتی ہپت پُشت ء نشان ء دنت ڈسیت
 کہ ہپت پُشتہ ہم شاعری کرتہ۔ اگاں بلوچی ء زبان دوست بُوتیں
 آیاں لانک بستیں ہے گپتاری دپتر یکجا کرتیں انت، مروچی زبان گوں
 چوشیں پیگوراں دُچار نہ بُوت۔“ (32)

بلوچ زانکارانی گوشگ انت کہ بلوچی زبان ہپت گام ء بدل بیت۔ ایسی
 ء مطلب انت کہ زبان مزن انت۔ آئی ء تگ ء پھنات مزن ء شاہیگان انت ہے
 واستہ کتے میل ء زبان ء تہابدلی ء سدلی کئیت۔
 قدیر لقمان وتی کتاب ”بتل، ربیدگ ء بڑہ“ ء نبشتہ کنت؛

”بازیں انچیں بتل ہم آست کہ آ باز زباناں یا کم چہ کم سے چار زباناں
 ناگتی ویل یا چاگردی جاور حالت یا انسان ء جان ء جوڑشت
 (Physical Structure) ء سرا انت۔ چوشگہ

بلوچی: پنچیں لنگک بروبر نہ انت
 فارسی: پنچ انگشت برادرند برابر نیست
 اُردو: پانچوں انگلیاں برابر نہیں ہوتے

انگریزی: Five fingers are not same

چوشیں بتل گیشتر انسان ء تا حدے ء ہم تب ء چاگردی نژیکی ء سوب ء
بت۔“ (33)

بتل ہر زبان ء است انت ء بلوچی ء بازیں ء وٹیں ء شیر کنیں بتل دست
کپیت۔

”بتل جہان ء تیوگیں زبان ء است کہ ہر وٹیں سرگوستاں کارمرزکنگ
بت۔ مئے شہدیں زبان ء تہا بازیں شیر کنیں بتل دست کپ انت کہ آ
وٹ وٹیں واقعات ء سرگوستانی سراگوشگ بوتگ انت۔ چاگرد ء ردوم ہر
جاہ ء یک پیہم بوتگ ء ہر زبان وتی چاگرد ء بتل داریت۔“ (34)

غلام فاروق وتی نبشتانکے ء اے لیکہ ء دیما کاریت ء نبشتہ کنت کہ؛

”بتل زبان ء ہر بہر انت کہ چہ زبان ء بندات ء آئی ء ہمراہ انت ء تا
آئی ء گڈ سرگوں آئی ء ہور ہم گزنج بیت۔ دنیا ء بچ زندگیں زبان ء
دامن چہ بتلاں حالیک نہ انت۔ بلوچی زبان ء دامن چہ بتلاں سرتیج
انت۔ پہ معناء مقصد، پہ زبان ء تکنیک ء چہ ڈول داری ء تام داری
بلوچی بتل بے مٹ انت ء بلوچی زبان ء بلوچ قوم ء کوہن ء قدیمی مزن
شانی ء ازگاری ء پزاه دامن ء نشوندار انت۔ بلوچی بتلانی مزنیں
بہرے تنی وہدی است ء موجود انت۔ بازیں تاک ء کتاباں شنگ
بوتگ انت ء دگہ بازیں ماں مہلوک ء دلاں نقش انت۔ مئے مستریں
ذمہ واری ایش انت کہ بلوچی زبان ء اے گنج ء گوہر قیمتی نیں مڈی ء بہ
پہریزیں ء بلوچی بتلانی پشت ء قصہ ء جاورانی درگیجگ ء ماں دگہ زبانان
ایشاں چہر ء تزینگ ء استا جہد بہ کنیں۔ پرے ہاترا پٹ ء پول ء
شوہا زکاری ء زلورت انت۔“ (35)

بلوچی زبان بلوچانی پچّار انت۔ اے پگر ء مار گانی ظاہر ء پیدا اور کنگ ء
 مستریں وسیلہ انت۔ دزستیں بنی آدم علم زانت ء زبان ء برکت ء دیما اتلگ انت
 ء دیروی ہم کنگ ء انت کہ ایشی ء زندگ دارگ ء دیروی کنائیگ ء بتلانی کرد
 ارزشتی انت۔

بتلانی زبان لبزانک ء را انچو تامدار کنت کہ وانوکاناں پہ دل یات بنت،
 ء گیشتر ناواند ہیں مردم بتلاناں پہ دل یات کن انت ء ماں دیواناں گوں وش گئی ء
 جن انت۔ بتل چوشکہ ردانک ء دروشم ء ہم یک ء دو رد ء گوشگ بنت ء ہما
 جاوراں انچو ہم دپ بنت کہ سرجمیں واقعہ ء را بیان کنگ بیت کہ چہ نسلاں آہان
 ء گیر آرگ بنت۔

شوندات:

- 1- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی چاچ، ہوار چاچ گنج، ردء بند، قدیر مجید، سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ، 2013، تاکدمیم 38
- 2- ناگمان، نگدانک، سچکان پبلیکیشنز، گوادر، 2013، تاکدمیم 91
- 3- غنی پہوال، بوہیر کلاچی، نبشتانک، بلوچی چاچ ء چاچ گشی (لہتیس تک ء پہنات)، ہوار چاچ گنج، 2013، تاکدمیم 22
- 4- شاد، فقیر، درپشوکیں سہیل، شفق پرنٹنگ پریس، کراچی، 2013، تاکدمیم 98
- 5- ثنا، زینت، ڈاکٹر، بلوچی ادب میں تنقید نگاری، بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ، 2014، تاکدمیم 223/224
- 6- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی چاچ، تاکدمیم 40
- 7- شاد، فقیر، درپشوکیں سہیل، تاکدمیم 109
- 8- صابر، غوث بخش، چاچ بند، بلوچی اکیڈمی، 2013، تاکدمیم 54/55
- 9- ہمیش، تاکدمیم 40
- 10- ہمیش، تاکدمیم 46/47
- 11- شے تگری، پیرل، نبشتانک، بلوچی یک ء دو تزان، ہوار چاچ گنج، تاکدمیم 49
- 12- ناگمان، نگدانک، تاکدمیم 92
- 13- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی چاچ، ہوار چاچ گنج، تاکدمیم 42
- 14- غنی، پہوال، بوہیر کلاچی، نبشتانک، بلوچی چاچ ء چاچ گشی، لہتیس تک ء پہنات، ہوار چاچ گنج، تاکدمیم 30

- 15- صابر، نحوٹ بخش، چاچ بند، تاکدیم 41/42
- 16- شاد، فقیر، درپشوکیں سہیل، تاکدیم 102
- 17- ہمیش، تاکدیم 29
- 18- ہمیش، تاکدیم 99
- 19- نیلوفر، ڈاکٹر، خوشنودہ، اردو محاورے، زاہد بشیر پرنٹرز، لاہور، 2015، تاکدیم 12
- 20- پنجگوری، عنبر، نبشتانک، بلوچی زبان ۽ بتل، ہوار بلوچی زبان ۽ ادب، رد ۽ بند:
اشیر عبدالقادر شاہوانی، سال۔۔، تاکدیم 412/413
- 21- نیلوفر، ڈاکٹر خوشنودہ، اردو محاورے، تاکدیم 9
- 22- ثنا، ڈاکٹر زینت، بلوچی ادب میں تنقید نگاری، تاکدیم 220/221
- 23- قحطانی، انور شاہ، نبشتانک، بلوچی زبان ۽ بتل ۽ محاورہ، ہوار بتل گنج، رد ۽ بند:
غلام فاروق، سال 2011، تاکدیم 54
- 24- منیر الدین، احمد، ڈاکٹر، مصری انورزم، نبشتانک، ماہ نامہ مدیر، کراچی، جون
1990، تاکدیم 66
- 25- ہمیش، تاکدیم 66
- 26- خان، رشید، بتل، گشتن، پڑدانک، گھنٹ، وفالبنانگی مجلس، تمپ، 2010،
تاکدیم 110
- 27- داد، اے آر، درکھسی لبرانک، ازم شنگار، کولواہ، 2016، تاکدیم 55
- 28- امیری، ع ص، بلوچی بتل، بلوچی لبرانک، فروری 1994، تاک 43
- 29- ندیم، عبدالغفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی، 1990، تاکدیم 164
- 30- بامری، رمضان، نبشتانک، بلوچی بتلانی فارسی دزو شم، ہوار بتل گنج، تاکدیم 184

31- کوثر، سجاد، نبشتانک، شہدیس بلوچی ۽ شیرکنیں بتل، ہوار، بتل گنج، تاکدیم 184

32- پچگلوری، عنبر، نبشتانک، بلوچی زبان ۽ بتل، ہوار بتل ربیدگ ۽ بُزہ، رد ۽ بند:

قدیر لقمان، تاکدیم 69

33- لقمان، قدیر، بتل ربیدگ ۽ بُزہ، بلوچستان اکیڈمی، تربت، 2012، تاکدیم

90/91

34- کوثر، سجاد، نبشتانک، شہدیس بلوچی ۽ شیرکنیں بتل، ہوار بتل گنج، تاکدیم 177

35- فاروق، غلام، نبشتانک، بلوچی بتل، ہوار بتل گنج، گشتن پڑانک، گھنٹ، رد ۽

بند: رشید خان، تاکدیم 23

چاڑمی در

بتل ماں بلوچی شاعریء

عہدی شاعری ۽ بتل ۽ کارمرزی

بلوچی بتلانی جوڑ بونگ ۽ یک مزنیں وسیلہ ۽ بلوچی شاعری انت۔
 اے سبت بلوچی بتلانی تہاناں بلکیں ایدگہ زبانانی تہا ہم بتلانی جوڑ بونگ ۽
 مستریں وسیلہ ۽ ہما زبانانی شاعری ۽ خاص عہدی شاعری انت۔ بتل چہ کوہنیں
 شاعری ۽ وتی سرڈگار ۽ وتی چاگرد ۽ بے مٹیں سیادی داریت۔ اگاں ما بلوچی ۽
 دپتر ۽ شری ۽ بہ چار ۽ تپا سیں گڑا بلوچی کوہنیں شاعری ۽ بتلانی کارمرزی جو انیں
 رنگے ۽ گندگ بیت۔

عبدالغفار ندیم ۽ بتلانی بابت ۽ پولکاری کنگ، آ کتاب ’کنزی‘ ۽

گوشت؛

”بلوچی ۽ بازیں بتلے بلوچی شعر ۽ شاعری ۽ بکشیتگیں داد انت۔ اے
 بتل مزنیں شاعرانی جو انیں گیتارانی وٹیں ۽ اُلس پسندیں لہتیں کڑی ۽
 گالانی پیاروان گپتنگ انت۔ ڈراہیں اُلس ۽ را سبھتیں شعر ۽ گیتار یات
 بوت نہ بنت بلے دل پسندیں کڑی ۽ گالانی یات کنگ گزان نہ انت۔
 پیشکا آیاں اے ڈولیں گال ۽ کڑیان ۽ پہ دل یات کنگ ۽ وتی ہم روچی
 زند ۽ گپ ۽ تزان ۽ مجلساں تام دار ۽ بزاہ دار کنت۔“ (1)

غلام فاروق وتی کتاب ”بتل گنج“ ۽ غبشتہ کنت؛

”انچو کہ بازیں شعرانی بند رندا بتل بُو تگ انت، ہے وڑا بازیں بتل ہم شاعر اں ماں وتی شعر اں کار مرز کنگ انت۔ چو کہ ماگندیں کہ اٹوگیں شاعر ہم بازیں بتلاں ماں وتی شعر اں کار مرز کنگ ء انت ء اے یک جوانیں چیز ایت چیا کہ چریشی ء بتل پَشت کپیت ء مہلوک ء تہا ایشانی کار مرزی وڈیت۔“ (2)

بلوچی ء بازیں مز نہیں شاعرانی لہتیں بند ء کڑی بو تگ ء پدا رواج کپتگ انت۔ بلے کو نہیں شاعری ء گیشتر شعر بتلانی رنگ ء گندگ بنت۔ بتل ماں شعر اں کار مرزی ء بابت ء عبدالطیف عادل وتی نبشتانک ء گو شیت؛

”ہم زیل ء ہم تواریں بتل گیشتر ہما انت کہ چہ نامداریں شاعرانی گپتاراں زورگ بُو تگ انت۔ مئے نام داریں راجی سروک چو کہ چاکر ء گو ہرام، حمل ء جیہند، بالاج ء دودا، حانی ء شے مرید، کیا ء صدو، میر کمبر، لند ء گزاناز، عومر ء ماہو ء دگہ بازیں تاریخ ساز ء سر کر دہیں مردمانی بابت ء بے حسابیں شعر گو شگ بُو تگ انت کہ چریشاں بازیں بند ء لکر رندا بتل جو بُو تگ انت۔“ (3)

غلام فاروق وتی نبشتانک ء بتل ء شعرانی بابت ء وتی لیکہ ء اے رنگ ء درشان کنت؛

”باز چوشیں بتل ہم است کہ ساری ء بتل ء رندا شاعر اں وتی شعرانی کڑی کتگ انت۔ چوشیں مثال سک بازا انت کہ بتل، قرآنی آیت، یک مردم ء گو شتگیں شریں قول ء دگہ دگہ و شیں گپے کہ شاعر بہ گندیت تہ ایشاں وتی شعر اں ہوار کنت۔ بتل ہم باز چوشیں است کہ ساری ء بتل ء رندا شعر بو تگ انت، انچو کہ اگاں یک شاعرے بتل ء کہ ”مہر ء

بے اپوگ ء بے حسد ء نہ بیت “ وئی شعرے ء کڑی بہ کنت تہ اے
 بُوت کنت ء سکلیں شتریں کڑی ء۔ ہمیشا ما گوشت کنیں کہ دُر اہیں بتل
 (ہما کہ شعر آنت) ساری ء شعر ء رندا بتل نہ بوتگ انت بلکیں بُوت
 کنت کہ باز بتل ساری ء بتل ء رندا شعر بوتگ۔ “ (4)

بلوچی بتل چو شاعری ء وڑا کوہن ء قدیم انت، بلے زانیکا گوش انت
 کہ بتل ساری ء بوتگ ء رندا ہمے بند ء کڑی شاعران وئی شعرانی تھا کنگ انت۔
 انور شاہ قحطانی وئی نبشتانک ء اے لیکہ ء چوش پدر کنت؛

”اے باروا گوں سنگتاں منی راہ جتا انت۔ من پٹ ء پول ء و ہد ء ایوکا
 وئی چند ء زبان ء نہ چاراں بلکیں کش ء کر ء ہمساہکیں زبانانی نیمگ ء
 دلگوش دیاں۔ چیا کہ دنیا ء کُلّیں زبان گوں کتے باز پرک ء گوں
 لسانیات ء قانودیا زبان کو اسانی نا، سینتگیں راہ ء رہنداں بندوک ء ہم
 گزچ انت۔ اگاں ایوکا پہ بلوچی ء واستا یک جتاںیں ء وت گڑیں راہے در
 بہ گیبجیں گڑا ما پہ منزل ء سر نہ ہیں۔ منی نژ ء بتل ء محاورہ ء بنیاد چہ شعر
 ء شاعری ء نہ انت، بلکیں رم ء نثر ء انت۔ لغات ء تھا بتل ء محاورہ ء واستا
 (جملہ) ء لبز کار مرز بیت، شعر، مصرعہ یا بیت کار مرز نہ بیت۔ شتریں
 شاعر ایوکا بلوچی ء تہانہ بلکیں اردو ء فارسی ء تھا ہم بوتگ انت، بلے ما
 آیانی دو گال پہ دوائی نہ گندیں کہ بتل یا محاورہ جوڑ بوتگ۔ اے دگہ گپتے
 کہ یک شاعرے ء وت یک بتل یا محاورہ ء را وئی گالانی تھا مان
 داتگ۔ اگاں شعر محاورہ یا بتل بُوتیں انت گڑا شیخ سعدی ء گلستان ء کس
 ء وار نہ داتگ ات۔ “ (5)

اے بابت ء من (پولکار ء نیشہ کار) غلام فاروق ء راجست گت۔ آئی ء

پسو ایش ات؛

”گیشتر گمان ہمیش انت کہ اے بتل کہ شعرانی نکر یا بندانی شکل ء
کارمرز بونگ ء انت، آچہ شعران زورگ بونگ انت۔ ایشی ء سوب
ایش انت کہ ایشانی رنگ ء دزوشم وت ظاہر کنت کہ اے چہ ساری ء
موجود نہ بونگ انت بلکیں شاعر ء جند ء جوڑشت بونگ کہ رندا بتل ء
وڑا کارمرز بونگ انت۔ دومی جبر ایش انت کہ چہ شعران بتل جوڑ
بونگ ء عمل یک کجیک ء جاری انت۔ لہنتیں دور ء بازیں شاعرانی
شعرانی نکر ہم بتل ء رنگ ء کارمرز بونگ ء انت ء دیما ہم بنت۔ سیمی
ایش کہ بلوچی زبان ء تہارم یا نثر ء نویگ چہ شاعری ء درگت ء باز
نوگ ء کم رواج انت، اگان ماں اے جبر ء میں کہ اے بتل دُراہ چہ رم
یا نثر ء جوڑ بونگ انت گڑا بلوچی زبان ء کو نہیں دور ء رم یا نثر ء جند نہ
بونگ، گڑا اے بتل چوں جوڑ بوت انت۔“ (6)

چرے گپاں اے پد بیت کہ بتل گیشتر شاعرانی گپتاراں چہ زورگ
بونگ انت۔ آچہ کو نہیں ء قدیمیں شاعرانی شعران زورگ بونگ انت یا ہما
شاعران چہ ساری موجودیں بتلان ء وتی شعرانی تہا کارمرز کنگ انت۔
بلوچی ء بازیں بتل چہ بلوچی شعر ء شاعری ء چہ درآ تلگیں داد انت۔
اے بتل گیشتر کو اسیں ء زانکارانی و شیں شعرانی ء دوستیں مردمانی لہتے بند ء کڑی
انت ہے وڑا رواج گپتنگ انت۔

راستیں جبر ایش انت کہ کو نہیں یا کلا سیکل بلوچی شاعری بلوچی بتلانی
مستریں کار جاہ انت۔ بلوچی ء بے حسابیں بتل (خاص ہما کہ شعری رنگ ء انت)

کو نہیں شاعرانی گپتاراں چہ زورگ بُوتگ انت۔ چرے شاعر اں باز ۽ نام ۽ نشان زانگ بنت ۽ باز ۽ نہ بنت، انچو کہ مازانیں کہ کو نہیں بلوچی شاعری گیشتر لٹکانی یا قبیلہانی حوالہ ۽ بُوتگ، چو کہ رندانی شاعر، لاشاریانی شاعر، کلمتی آنی شاعر ۽ دگہ دگہ۔۔۔۔۔ دومی اے شعر گیشتر واقعاتانی شعر انت، بزاں کو نہیں زمانگ ۽ ہماوئیل ۽ واقعات ۽ کردگانی پد کردگ چہ ہما دور ۽ بتل پہ مثال ۽ پیش کنگ کہ دیم ۽ مردماں چہ گوست ۽ پیش اتلگیں واقعات ۽ جاورانی مثال دیگ بہ بنت۔ اے واقعات ۽ ماں دو مزین قسمانی تھا بہر کنیں، یکے جنگی واقعات ۽ دومی رومانی یا عشقی واقعات، نیام ۽ دگہ سیاہگ است انت، بلے آہانی حساب سک کم انت، گیشتر کلاسیکی شاعرانی گپتاراں ہے دوئیں قسمانی تھا کاینت۔

جنگی واقعاتاں مستریں واقعہ کہ تاریخ ۽ کتاباں چہ پد انت آ رند ۽ لاشار ۽ نیام ۽ بوؤکیں سی سالی جنگ انت، پمیشا بلوچی ۽ کو نہیں شعرانی مزین بہرے ہے جنگ ۽ بابت ۽ انت۔

دگہ میر حمل ۽ پرتگالیانی جنگ، حالی ڈگار ۽ چاکر اسحاق ۽ جنگ، بالاج گور کچ ۽ بیر گیری، میر کبر ۽ جنگ، میر محراب خان ۽ انگریز ۽ جنگ، گوک پریش ۽ جنگ ۽ دگہ بازیں جنگ ۽ جیرٹانی واقعات است انت۔ بلوچی بتلانی یک مزین بہرے چہ ہے دوئیں قسم ۽ شعر اں جوڑ بُوتگ ۽ مروچی کار مرز بُوتگ ۽ انت۔ جنگی واقعاتانی شعر اں چہ جوڑ بُوتگیں بتل رند ۽ لاشار ۽ جنگ۔

رند ۽ لاشار ۽ سی سالی جنگ ۽ نیام ۽ بے حسایں شعر ماں بلوچی دپتراں است انت۔ اے شعر اں گیشتر شعر انچین انت کہ رند یا لاشار ٹک ۽ سردار ۽

دپء گؤشگ بؤتگ انت۔ چرے شعراں بازیں شعریا کڑی رندا بتل جوڑ بؤتگ
انت چو کہ میر چاکرء گؤہرام لاشاریء بستگیں شعراء بند انت۔

”ہپت در ء پتاد کوہ بہ گوازیں
ڈھاڈر ء جُمپاں گر سرا زیرے
پہ سرگ زریں چیدگے بندے
نیمگ ء آزمان ء پدگ بندے
سربر ء استین ء جن ء تہت ء
پور ء استالاں پہ استرگ سندے
بار ء میران ء پہ گدار گندے“ (7)

بزیاں میر گؤہرام چاکرء شگان جنت ء گؤشیت کہ تو ہرچی کن ء بہ
کن، بلے نوں وتی گؤہارز تک میران ء آئیء آپس ء نہ گندے۔ چیا کہ آجنگ ء
کُشگ ء گارکنگ بؤتگ، ہے شعراء دگہ دو کڑی ہم بتل ء شکل ء کار مرز بنت کہ
چوش انت؛

”چاکر تو رودانی سری سول ء
ماں بُن ء حشک ء ماں سرا ترے“ (8)

(بزیاں ظاہر ء توئے چاکر تمر دء گروناک ء بلے چہ تہا ترادل نیست)
ہے وڑا دگہ شعراء است کہ میر چاکرء جواب انت کہ میر گؤہرام ء
راہ ء دنت۔ آئیء تہا ہم بازیں بند است انت کہ بتل جوڑ بؤتگ انت، چو کہ جہل
ء بند انت۔

عبدالطیف عادل نبشتہ کنت کہ

”ہے شعر ءِ دیم تر ءِ چیزے بند اے ڈول آنت
 شرّ خیال کن او شعر گوشتیں گوہرام
 شرّ خیال کن کہ دور پدا گرد آنت
 مرچی تنوبان انت تئی ملگی بالاد
 گر تنوبان ات گٹ کناں آخر
 دور ترا جلگی چلرین آنت
 لنجویں دریا ءِ بہ پڑین آنت“ (9)

دگہ شعری بندے کہ جاز جاہاں چاکر ءِ نیت ءِ گوشگ بیت ءِ لہتے جاہاں
 حمل ءِ حوالہ ءِ نویسگ بیت۔ جہل ءِ دیگ بوتگ بتل ءِ شکل ءِ کار مرز بیت۔
 ڈاچی گوں سہر چمیں بلوچان انت
 آ مزن پھریں واجہ اش گون انت

حمل جیند ءِ شعر: حمل جیند بلوچ تاریخ ءِ یک نام داریں
 کردارے کہ آئی ءِ گوں پڑتگالیاں جنگ ءِ مڑ کنگ۔ آہانی شور ءِ صلاہ نہ من ات
 ءِ وتی سر زمین ءِ یلہ نہ دات گڑا آ شہید کنگ بوت۔ اے حوالہ ءِ ماں کو ہنیں
 شاعری ءِ دپتراں بازیں شعر است آنت کہ نام داریں گشنده ءِ پہلواناں گوں
 وٹیں طرزاں گوشگ آنت۔ چمے شعر اں بازیں واجہ فقیر شاد ءِ کتاب ”میراث“
 ءِ ہم ہوار آنت۔ چیزے شعر ءِ بند کہ بتل ءِ کار مرز بوتگ ءِ آنت جہل ءِ دیگ
 بوتگ انت؛

شرط ہما شرط آنت کہ حمل ء جیمند بستگ انت
 وعدہ ء تاریخ پہ بدی ایشگ انت (10)

حمل جیمند ء شعراں بہادرّی، جنگولی ء نہ تریسی ء ابیدراج دوستی پدر
 انت۔ حمل ء شعر ء بہ چارے کہ ایشی ء تہا بتل کار مرز کنگ بوتگ؛

”شمبہ ء شانزدہ سر مہ شود بزاتانی گوہار
 شنبہ پہ بزاتاں شوم ء شانزدہ پہ پتاں“ (11)

”جن پرنگانی حمل ء پسند نہ بنت
 وت گوش ء ہوک انت چک گوشے ہوکی گلڑاں
 جن جہود انت ء مرد اش بے دینیں کافر انت
 نئے دیم شود انت ء نئے حداہی نامے گر انت
 پیشک اش لکّ انت، ناپگانی گنڈ اش دراں
 ناہی چانگلاں گوں مگسکاں ایر براں

حمل ء وتی ملک ء کاڑ خمار چمیں دوست باں
 پیشک ء شلوار ء سریگ ء گرد چادر انت
 آستونک اش دزاج انت ء لکنکانی بوگ اش در انت
 دامن اش گر انت چہ زمین ء بہرے گر انت“ (12)

بُرزء اے شعرء بند باز جاگے ہوریء ءء جاگے یک یک ء بتلاں کار مرز
 بنت۔ ہے پیمائیں جیسندء حوالہ ء دگے شعرے ء بندے ہم بتل ء شکل ء رواج
 گپتنگ کہ چوش انت؛

”حمل ء ہمراہ بے دلیل دشتی بوتگ انت
 جان اش چو گزئی اشکر ء بے بزانز بوتگ انت“ (13)

رنداکہ حمل پُر تگالیانی دست ء گرگ بیت تہ شاعر آئی ء زبان ء بے
 وسی ء گمناکی ء بے حسابیں شعر پر بندیت کہ چرہاں چیزے شعر بند مہلوک ء بتل
 ء رنگ ء یات گنگ انت چو کہ

”پہ منی شماں مہلبیں گندیماں مہ دزش
 پہ منی نازشاں گرانڈاں ایرجیگ مہ کن
 پہ منی آپاں شیر ہواریں گنڈاں مہ رو“ (14)

حالی ڈگار ء چاکر سحاق ء جنگ: یک جنین آدمے ء سراپاد آؤکیں جنگ
 کہ تاریخ ء تاکدیماں ”حالی ڈگار ء چاکر سحاق ء جنگ“ ء نام ء زانگ بیت۔ ایسی ء
 تھاچہ دوئیں کرداراں زبان ء بازیں شعر آست انت کہ چریشاں چیزے شعر بند
 بتل ء رنگ ء پشت کپتنگ انت چو کہ

”کد کدیں بیت کہ دور منی بیباہاں
 چاکر تئی بے راہیں چوٹواں ساہاں

گوں بروتان ء بڑ، ہنگیں ریٹاں
 من کمند ء تئی گردن ء پیچاں
 زہراں تئی سانڈیں سینگ ء ریچاں “ (15)

”دیر مہ باتیں ء نوبت منی بیہاں
 کایاں چو بٹی کوکر ء گردناں
 پرچی تو ایر نگلی دئے رندا “ (16)

یا

”گزر ء نہ روپ ء بیگ ء
 کار ات گپ پہ مینگ ء“ (17)

ادا ”گزر ء روپک“ ء معنائیش انت چو کہ گزر ء سرا بستگیں بیگ ء
 گرگ گزان انت ہے وڑا گوں من ء جنگ ء مڑکنگ ہم سک گزان انت چیا کہ
 پدا آئی ء توسگ گزان بیت۔

بیبگر ء شعر: بیبگر ء نام بلوچانی جنگی ء عشقی ہر دو شاعری ء تہا گندگ
 بیت، بلے آئی ء جنگی شعراں بہاوری، نہ تڑسی، مزن جگری، گپ ء بیان شعراں
 زینت انت ء آئی ء لہتیں شعراں بند ء کڑی چو بتل ء رنگ ء رواج گپتنگ انت۔
 عبد الغفار ندیم نیشہ کنت؛

”اُستمانی شاعر بیبگر ء لہتیں گال گند ات کہ نوں بتل جوڑ بوتگ انت۔

سردار کہ زّر ے یار بیت
ناموس ے ننگے گار بیت
جن کئی انت بور ے مزن گندیں
دائم وتی مرد ایش رخنڈیت“ (18)

میر دوداء بالاج ے شعر: میر دودا بلوچ تاریخ ے یک نام داریں کردارے
کہ دژ منانی دست ے کُشک بیت۔ آئی ے کستریں بزات بالاج آ وهد ے کسان بیت،
وهدے بالغ بیت تہ وتی بزات ے بیر ے گرگ ے شپ جاہ ے روج جاہ بیت تہ مقصد ے
سوب مند بیت۔ بازیں قلمکارانی خیال ے بالاج تاریخ ے چیر جنگلی بزوں گوریلا جنگ ے
اولی کردار انت۔ میر دوداء کوش ے بالاج ے بیر گیری ے نیت ے بلوچی شاعری ے امبار
چہ شعراں پُر انت۔

اے حوالہ ے مات ے نیت ے ہم بازیں شعر است انت کہ آئی ے وتی چکان ے
بہادری، بیر گیری ے میار ے ہاتراسک باز سکین دات۔ تا اے حد ے کہ آ وتی چک ے
را شکان جنت۔

عبدالطیف عادل وتی نبشتانک ے چوش گوشتیت؛

”ہے وژادوداء بالاج ے بارو بازیں لچہ پر بندگ بوٹگ انت کہ ماں ایشاں
بلوچانی خاصیں قدر بزوں میار جلی، باہوٹ داری، بہادری ے سرمچاری،
بیر ے بدل گیری ے تزان دیما آرگ بوٹگ انت۔ چرے شعراں بازیں
بتل جوڑ بوٹگ انت چوشک

آ مرد کہ میاراں جلاں
نیم روچاں نہ وپس انت کلاں

یا

آ مُرد کہ زُور اُنّت باہوٹاں
 نیم روچاں نہ ریچ اُنّت وَاہاں
 اے بتل میار جلیء باہوٹ داریء بے دروریں نمونہ اُنّت۔“ (19)

ہے وڑا آیانی مات گوں بازارء جنیناں پہ پہر گوشتیت۔

”نازین اِت منی بچی ء
 بچی چہ دو ء یلے کنت
 عیشی چوٹواں زیان داریت
 یا گوکاں سرجمی ء کاریت“ (20)

دوداء مات ء حوالہ ء چہ گوشتگیں اے دوئیں گال بند رندا بتل جوڑ
 بُوت اُنّت۔

ہے پیم ء بالاچ ء حوالہ ء گوشتگیں شعراں بازیں شعر بند بتل ء رنگ ء
 دزوشم ء کارمرز بُوتگ اُنّت چو کہ

”انچوش کہ کناں گوں دژمنناں
 ہیک ء گنگ گوں ارزناں
 رکش ء گوں کوہیں جنترناں
 گرمیں لوار گوں چلراں
 گرک ء گون سیاہیں موریں بُزاں

بُز گوں کہوری شنگراں
 من انچھیں کارے کنناں
 بانز گوں کپوتی وٹراں
 آسے من گوں داراں لداں“ (21)

دگہ شعرے

”من گنوکان ء لیہہ منی کوریں
 پزشتگیں رودانی سرا گرداں
 رود گرج انت ء ڈیل اوں چیر تڑتیت“ (22)

بالاجء حوالہ ء دگہ سکلیں مشہوریں شعرے ء بازیں بند بتل ء رنگ ء
 کار مرز بونگ ء انت کہ اے پیم انت؛

”آ مرد کہ حوناں گر انت
 انگار چہ زالاں کنت
 بور اش سپیدیں چٹو انت
 آریپ اش گیڈیں اسپر انت
 پتچ اش گچینی گونڈل انت
 پوپ ء بدل سبزیں سک انت
 سرجاہ اش ناراہیں گر انت
 آپ اش زہانی چنگ انت
 آپ وار اش پیشی کونڈہ انت
 کوہ انت بلوچانی کلات

گڈ انت مہر انت چپا ء راست
چہ بان ء باد گیراں گہہ انت“ (23)

اے شعر چو بتل ء رنگ ء ظاہر بیت کہ بتل ء لذت ء داریت ء راج ء تہا
بتل ء رواج گپتنگ یا گوں دومی بزاں چوش بہ گوش کہ بتل جوڑ بوتگ۔

میر کبر ء شعر:

چو بالاج ء پیما میر کبر ہم بلوچانی تاریخ ء بہا دریں ء زحم جنیں بامر دے ء
یات کنگ بیت۔ آگوں سردار مہراب ء جنگ کنت ء ہے جنگ ء کٹ ء سوب ء
واجہہ بیت، بلے گڈی ء جال ء یک تیرے آئی ء را لگیت ء آ بیران بیت۔
کبر ء مات سلطان خاتون ء نسبت ء ہم بازیں انچیں شعر است انت کہ
چراہاں بلوچ دود ء ربیدگ ء جنین آدمانی راج پہریزی ء زانکاری ء ثبوت
ریت۔ یک شعرے ء بندے کہ سک نامدار انت ء بتل ء رنگ ء رواج گپتنگ آ
کبر ء مات ء حوالہ ء گوشگ بیت کہ چوش انت

”میر کبر ء سبزیں سگار
زحم ء جن ء نام ء در آر
قبر پیرگ ء ہمبہو بیت
نام مستزانی نوک بیت“ (24)

دگہ چیزے شعر کہ ہم کبر ء مات ء نسبت ء گوشگ بوتگ انت، آبانی
بازیں شعر بند ہم بتل ء رنگ ء رواج گپتنگ انت۔ اے شعراں آئی ء مات
گوشیت کہ وہدے من ء حال بہ گپت کہ توئے کبر مہراب خان ء دز گپتگیں

بندیک یلہ دیائینگ انت ۽ بلے وت ہے جنگ ۽ کشک بوتگ ۽ تہ من غم نہ کنناں
 بلکیں گل ۽ شات ہاں کہ تو وئی مقصداں سو بین بوتگ ۽۔

”ہر بہ کہ تو جنگ ۽ روئے
 جنگ ۽ جن ۽ واتر کن ۽
 تئی بندیک بیا آنت گر پدا
 نند آنت منی گل ۽ دپ ۽
 دیوان شاہی کاپر ۽
 بندیک گوش ۽ کند کنناں
 تئی کوش ۽ توسپ ۽ کنناں
 من پیراں کہ دوبر ورنہ ہاں
 قبر ۽ پہ ہالو ات براں
 موتک ۽ بدل نازیک جنناں
 دستاں تئی ہی کنناں
 تئی مٹ ۽ دوبر پیداک کنناں“ (25)

اے شعر ہم بتل ۽ رنگ ۽ رواج گپتنگ۔ راج ۽ پُستگ دیواناں ایشاں
 کار مرزکن انت ۽ وئی گپاں تام دارکن انت۔

رومانی یا عشقی واقعاتانی شعرانی بتل:

چو جنگی واقعاتانی وڑا بلوچ تاریخ ء تاک دیمیاں بازیں رومانی عشقی قصہ ء
داستان ہم آست آنت کہ نمیران آنت۔ اے داستاتانی بابت ء بے حسابیں شعر
گوشتگ بوٹگ آنت کہ شاعری ء تکنیک ء زبان ء لہزانی رد بندی ء حساب ء بے
درور آنت۔ ہے شعراں بازیں بند ء کڑی بتل بوٹگ آنت۔

شہداد ء مہناز ء شعر: اے رومانی قصہ ء شہداد ء مہناز وت ماں وت تزوز تک ء
ناکوز تک بنت ء مہناز آئی ء سیمی جن بیت، سور ء رند شہداد ء وتی ساری ء جنینانی
نسبت ء مہناز دوست تربیت۔ اے حبر آئی ء دومی جن شاری ء وٹش نہ بیت ء آ
پلینڈی کنت ء شہداد ء دل ء پہ مہناز ء شک پیدا کنت۔ اے حبر سک بُرز
روٹ ء شہداد آئی ء سہناں دنت، بلے رندا سرپد بیت کہ من ردی ء کنگ۔
اے بابت ء شہداد ء مہناز ء نیام ء کلہہ ء پیغام شاعری ء زبان ء بیت کہ
چرے شعراں بازیں رندا بتل رواج گپتگ آنت۔

”لٹ پرا بے ہز میں جناں شراں
چابک پرا تازیاں ہزاریاں
نیکیہ منی مہنازی گلیں جان ء“ (26)

پدا وتی بے گناہی ء شردانی ء بابت ء شہداد ء سرپد کنت ء گوشتیت؛

”من ہما انجیراں پتن پاکیں
بُرز پما کوبانی سراں رُست اوں
گیشتر پما گٹ ء سر شہاں بوت اوں
من ہما باگ ء بُرز تریں دژچک اوں

سر منی ہچ گوات ء نہ چنڈینتگ
 بشامی ہوراں بُنڈ نہ مِسینتگ “ (27)

انچوش کہ بلوچ چاگرد ء اے داستان نامدار انت ء ہرچ بلوچ چرے
 داستان ء سرپد انت، اے داستان ء شعر اوں پہ دل یات انت۔ بُرزا داتگیں
 شعر پہ بازیں کارمرزی ء بتل ء بستار اش گپتگ۔ راج ء قوم ء رواج گپتگ
 انت ء اے انچیں بتل انت کہ ہر مجلس ء دیواناں گوشگ بنت ء ہر کس چہ
 ایشاں سرپد انت۔

حانی ء شے مُرید ء شعر: حانی ء شے مُرید ء رومانی داستان ہم بلوچ تاریخ
 ء مزنیں ارزشت ء داریت ء اے داستان ء بازیں شعر دست کپتگ انت کہ
 چریشاں لہتیں بتل ء رنگ ء رواج گپتگ انت۔ لاکوشے مُرید ء راشگان جن
 انت ء شعری دروشم ء چوش گوش انت؛

”شے تو دادانی مردے نئے
 داداں ہما مرد دینت
 کہ پیریں پتاں داد داتگ انت
 ما لوٹیں دُنانی حانگ ء
 تئی مسک ء زبادیں بانگ ء “ (28)

ہے شعر ء دگہ جاہے حانی ء ڈول داری ء وش رنگی ء سپت ء کنان ء
 شاعر گوشت کہ؛

” حانی چہ ماہ ء شر تر انت
 ماہ ء گبارے ماں دپ ء

حانی چه شیر ء شیر تر انت
 شیر ء گپ ء گتے پر انت
 انجو سہیل ء بانڈ انت “ (29)

دگہ جاگے حانی وتی حال ء احوال ء کپوت ء دیان ء گوشتیت؛

” من جنینے آل گٹ ء حیران نشنگاں
 زور من مان نیست کہ چاکری کوٹ ء جنگ کناں
 من جنینے آل چه وتی تاوان ء ذراں
 راگیں شانتواں، چاکر ء بانڈل پروشتنگاں “ (30)

ہے رنگ ء بازیں شاعرانی شعر بند ء کڑی بوتگ انت ء رندا بتل ء
 رنگ ء روان گپتگ انت۔

عبدالطیف عادل وتی نبشتانک ء بلوچی بتلانی جو رشت ء پیم ء رہند ء بابت
 ء چوش گوشتیت؛

” شے مرید ء نام ء مشہوریں اے شعر مروچی بے میں بتل ء جوٹ
 پیتگ۔

” رنگ ء موریکاں گپتگ انت منی برچانک ء زبان
 حانی بے حال انت چه منی گم دوستیں سر ء “
 اے پیمے دگہ بازیں شعر است انت کہ رندا بتل بوتگ انت۔ “ (31)

حانی ء مُرید ء بازیں شعر چو بتل ء وڑا گندگ ء کاینٔ۔ دیم ترا
عبدالغفار ندیم وتی نبشتانک ء چوش حیلانی درشانی ء کنت کہ؛

” اے ڈولیں گال ء کڑیان ء پہ دل یات کنگ ء وتی ہم روچی زند ء گپ
ء تزان ء مجلس ء دیوان جنت اش ء گپ ء تزان ء مجلساں تام دار ء براہ
دار کن انت۔ بلوچی ء چہ شعر ء شاعری ء در کپتگیں بتل سک باز انت،
چوش کہ قبیل جت ء شعرے کر دے کڑی انت؛

” مال پہ ہڑ ء مچ نہ بی
ساہ پہ سر ء پہریزگ ء
دوستی پہ ہچ زور نہ بیت
دل کو تلی چیز ء نہ انت
عمر پہ بہا گپت نہ بیت “ (32)

لہ ء گزانا ء شعر:

اے عشقی قصہ ء لہ ء گزانا دو ستیگیں مرد ء جن بنت۔
گزانا ء پت میر باران ء سرا جنگے کپیت ء لہ آئی ہمراہاں گون بیت۔ جنگ ء
گزانا ء پت کُشگ بیت ء بازار ء ہمے حال شنگ بیت کہ لہ شنگ۔ اے جبر آئی ء
جن گزانا ء توریت ء شاعر آئی ء زبان ء پہ شگان ء ٹاکور پُرس شعر بندیت۔
چریشاں لہتیں رندا بتل جوڑ بوتگ انت۔

عبدالطیف عادل وتی نبشتانک ء اے وڑا پد کنت کہ؛

” ہمے شعر ء یک جاہے گزانا لہ ء شگانی کلمہ ء اے پیاروان دنت
کہ بتل جوڑ بوتگ۔

” ہر بہ کہ جنگانی ہلا ہوشاں

دژمن مرداں در گلائیشاں
کیگدیں مہلنجاں پر اموشاں “ (33)

دگہ شعرے ۽ گزانا زچہ مہلوک ۽ شِگان ۽ ٹاکوراں سوکیگ بیت ۽ گوشتیت؛

”لَو تئی ہماہاں من ۽ گوشتگ
کہ لَو چہ جنگ ۽ یا دور ۽ جِسْتگ

یا

لَد منی لاپ ۽ لیٹ جنگ ماری
شیر منی دُکائیں گوراں متگ
پر منی کشیں زانراں رُست ۽
لَد منی سہرانی پت ۽ بزات ۽
داں سلات ۽ ۽ محشر ۽ روج ۽ “ (34)

اے شعرے، لہتیں کڑی بتل ۽ رنگ ۽ دژوشم ۽ گندگ ۽ کاینت۔ ہے
بابت ۽ دیم ترا عبد الطیف عادل وتی نبشتانک ۽ گوشتیت؛

”لَد کہ سگارانی دپ ۽ آت چارده چیروکیں
تیرے ماں جان ۽ مان آت، چہ دل ۽ سوک ۽
لَد گزانا زپسو ۽ چوروان دنت کہ ایش ہم بتل رواں گپتگ؛
”اژ توئے گزانا ز گنٹ گہہ انت گزئی
ہار ایش شہ دُوریں جانباں کار آنت
شر ایش پہ وٹیں مہپلاں زور آنت

بُرز ماں بیٹانی سرا دار آنت
 نئے گوات ایش بارت نئے ہار ایش تیل ات
 بزات ایش پہ جامی کوپگاں زیر آنت
 چو چراگاں روک انت ابد آسان
 گوں منی درداں سُجُ آنت پاساں “ (35)

سماعیل ۽ شعر پہ صدوء:

کیا ۽ صدوء ۽ زاماتی ۽ پد کیا وتی ذراہی ۽ قولانی پدا سیک دیر کنت گڑا
 صدوء مات ۽ پت دگہ دشارے دار آنت۔ آئی ۽ نام سُماعیل بیت۔ کیا ۽ ہے زاماتی
 ۽ حال سر بیت، آصوے شپ ۽ صدوء آوار جنت ۽ بارت، گوں آئی ۽ نکاح کنت۔
 باز دیر ۽ پد صدوء ہدے بیلہ ۽ روٹ گڑا صدوء آہگ ۽ حال میٹگاں شنگ بیت، ہر
 کس آئی ۽ گندگ ۽ روٹ۔ سُماعیل ہم اودا روٹ، گندیت صدو بازیں جنینانی تہا
 نیشنگ۔ و ہدے کہ سُماعیل سلام دنت گڑا سلام ۽ علیک ۽ اے رنگ ۽ دنت و علیکم
 سلام نا کو سُماعیل۔ ہے نا کو ۽ گو شنگ ۽ سُماعیل حجات بیت ۽ ہے جبرانی سرا شعر پر
 بستگ چوش کہ:

”ریش کماشانی ریتگانی دنتان
 زال من ۽ پیری ۽ شگان ۽ جنت
 من سُماعیل آں او صدو لالیں
 منی ریش زبادانی مالکاں چوشاں
 من پہ جِنِکَانی ہاترا مُشتاں

پیری ء چاریگ داشتگ تئی کُل ء
دَنزے ماں پیش بریگاں زباد بوئیں
کندے ماں گرکیاں پیاپیناں “ (36)

دومی دؤرء شاعری ء بتل ء کارمرزی

بلوچی شاعری ء دومی دؤر کہ ایشی ء راملائی دور ہم گوش انت، چه عہدی دؤرء شاعری ء جنتا گندگ بیت۔ اے دؤرء فارسی ء عربی ء بازیں لبز کارمرز کنگ بیت۔ اے دؤرء شاعر گیشتر وانندہ بوتگ انت پمیشا ایشاناں ملا گوشگ بوتگ۔ ہے دؤرء شاعر اں جام دُرک، ملا فاضل، ملا قاسم، جوانسال بگٹی، رحم علی مری، چگھا بزدار، ملا مزار، ملک دینامیر واڑی ء دگر نامدار آنت۔

اے دؤرء گیشتر شاعر اں ماں وتی شعر اں بتل کارمرز کنگ انت، بلے ادا ماں لہتیں شاعرانی گپاں کنیں اے شاعرانی اگاں نام گرگ بہ بیت ء آہانی شعرانی چارء تپاس کنگ بہ بیت تہ یک جنتایں دپترے جوڑ بیت۔ چرے شاعر اں بازیں ء پر بستگیں شعر سرجم یا نیم شلو نگیں بتل بوتگ انت۔

اے تک ء چه دڑستاں زیات ملا فاضل ء نام گرگ کرزیت کہ آئی ء شاعری گوشے بتلانی کار جاہ (فیکٹری) ء ء وڑا انت۔ بازیں شعرانی بند انت کہ آہانی سرجمیں بند یا کڑی بتل آنت ء بازیں انچین آنت کہ آہانی کنگر بتل ء دروشم ء آنت۔

ملا فاضل ء سرجمیں شعر ء گپتار شوہازگ نہ بوتگ انت بلے آئی ء شعرانی تنی وہدی سے کتاب چھاپ بوتگ۔ بشیر احمد بلوچ ء پولیتگیں ”شپ چراگ“، فقیر شاد ء ”دڑپشوکیں سہیل“ ء سید ظہور شاہ ہاشمی ء نبشتہ کتگیں ”سہیلچہ کار“ ء آئی ء سی ء برز شعر آست انت کہ پہازگ بوتگ انت۔ اے پر

بندانی تپاسگ ۽ رند آئی ۽ زبان ۽ پکائی، علم ۽ زانشت، کو اسی ۽ بلند شانی ۽ پکائیں
شون رسیت۔

سید ہاشمی کتاب ”شہلچہ کار“ ۽ نبشتہ کنت کہ

”ملاء کار مرزگر تگیں چوشیں بلوچی بے کچہ ۽ وٹش بزانتیں گال سک باز
انت کہ ہر کس پہ دیم آیانی بزانتاں در گیتک نہ کنت ۽ انجیں گال انت
کہ پہ آیانی زانگ ۽ زبان زانتاں دست ماں سر ۽ انت ۽ نشتنگ انت ۽
زرداش تلویت گڑا آدم کنت انت کہ ملاءفاضل کہ لچہ کارانی سردری
سردار ۽ بادشاہ ۽ بادشاہانی شاہ نہ میت“۔ (37)

زبان زانتی ۽ کو اسی ۽ مستریں ثبوت ۽ ایش انت کہ آئی ۽ نویستگیں
بے حسابیں شعر بند، گال ۽ گال بند بتل انت ۽ باریں چینیچو رندا نویسکاراں
ماں وتی رم ۽ شعراں نویستگ انت۔

غنی پرواز کتاب ”نوکیں راہ“ ۽ چوش نبشتہ کنت؛

”آئی ۽ باز شعر انچو پسند کنگ بوتگ انت کہ مثال ۽ بتل جوڑ بوتگ
انت۔ مثال ۽ جبر ۽

”عاقلیں مرداں شپ اگر ہر چند انت تہار
شپ رو ۽ گردشان انت مات ۽ گوہار

یا

بتگ گوں پولاتیں کڑی ۽ کار نہ کنت
آئی ۽ ودار ۽ سر ۽ اوشنگ سک الی لیکیتگ“ (38)

ہے وڑا غنی پرواز، بڑے دائگیں اے شعر، بابت ء فقیر شاد کتاب
 ”دڑپشوکیں سہیل“ ء وتی لیکہ ء اے رنگ ء درشان کنت؛

”ملا فاضل ء انجیں لچہ آست آنت کہ آ بتل جوڑ بوٹگ انت ء مردم
 ہمیشاں وتی ہمگ روچی گپ ء تزان ء دیواناں کارمرزن آنت ء
 چمیشاں سبق گر آنت۔ پہ درور ء آئی ء اے بتل ء بہ چارات کہ پہ
 شبر ہی ء گردش کنوکیں مردماں گوشتگ ء۔ آگوشت کہ انسان ستر
 مسّت ء کور ماد بیت ء شبر ہی ء ماں دگر ء گندلاں بہ روت ء آ اگاں ستر
 مسّت ء کور ماد انت ء کس ء نہ زانت ء بچہ آرت نہ کنت، بلے وتی جنده
 مات ء گواہار ء زانت ء بچہ ایش کاریت“۔ (39)

”نیکہ چہ خضر ء کاگدے گپتگ مردم ء
 دل پہ پرام کہ مرے روچے الما
 مرد ہما آنت مرگ انت بزاتانی رم ء
 نام ایش مانیت ماں جہان ء چور ستم ء“ (40)

ہے شعر ء دیم ترا جہل ء گال بند ہم بتل جوڑ بوٹگ۔

”گوں دل ء بیلاں کہ بز ء سیاہی باز بیت
 ماں ہزارانی توراں سیاہ مار ساد بیت“ (41)

فقیر شاد کتاب ”دڑپشوکیں سہیل“ ء اے شعر ء اے رنگ ء نبشتہ کنت

”گوری مال ء گنج کس ء نام دار نہ کنت
 آچے مردے کہ جدواں لچ دار نہ کنت
 یک برے سستی ء دو بر وار نہ کنت“ (42)

بشیر احمد بلوچ وتی نبشتانک ء چوش گو شیت که

”سی مه ماناں ء بر سہاں بوشتاں
 پد نہ گرداں وعدے دوستاں
 بزاں من ہمینچو نرور ء عاجز بہ ہیں کہ تچک ء کچی ء اوشات مه کنیں
 چوش کہ کسے ء سزین ہم راہ مه بیت ء پاد دوست ء ہم راہ مه بنت ء لٹ ء
 حک دیگ ء باہوٹ ء واستی بہ بیت۔ فاضل گو شیت من تچکی ء مه کنیں ء
 گوں دوئیں پادانی ہم راہی ء لٹ ء واز مند بہ ہیں پدا ہم چہ وتی عہد ء
 قولوں پر نہ تریں۔ ملاً فاضل ء باز گال مثال ء بتل بوتگ انت۔“

(43)

بستگ گوں پولات ء کڑیاں کار نہ کنت
 اے ملاً فاضل ء یک گال بندے کہ ”بتل“ ء جہت ء انچو نام دار انت کہ
 باز مردم نہ زانت کہ اے فاضل ء پر بند انت۔

”گم حیلے ء عاشقی چاڑے
 اے دگہ کارے شکل ء آ دگہ کارے“ (44)

ملاً فاضل ء بازیں گپتار سوج ء نصیحتانی پیمانہ پمیشا کہ آوت کو اس ء
 عالے بوتگ۔ آئی ء جُہد کنگ کہ انسان دوستی، قوم دوستی ء زندمان ء دگہ سیاہ گانی
 بابت ء بلوچاناں جو انیں سوج بہ دنت۔ اے پیمیں گال بندنوں بتل بوتگ انت۔

”جن اگاں بالاد ء بلند قدر انت
 اگل ء فرمان ء صاحب ء صدر انت

سُورت ۽ رنگ ۽ چار دہی ماہے بدڑ انت“ (45)

جہل ۽ اے دوئیں گال بند ہم بتل ۽ وڑا کار مرز بنت۔

”زیادگیں مٹان ۽ گڑ آنت تلوار

ماہلاں ایرجگ کن انت آس گوار (46)

ہے شعر ۽ ایدگہ چار کڑی چو بتل ۽ رنگ ۽ آنت؛

”پہر مہ بندیت کس پہ چار قوم ۽

اول پہ دابانی گل اندام ۽

دومی پرا گولانی سُبک گام ۽

سیسی پہ زر مُشتیں پلک پام ۽

چاڑی آس گواریں گراب ۽“ (47)

کتاب ”کوئیں شاعری“ ۽ اکبر غمشاد بلوچ نبشتہ کنت کہ

”مُلافاضل پہ لبزانی گچینکاری، پہ مثال ۽ شُبین، پہ شعرانی رتک ۽ رتچ ۽

وتی مٹ ۽ انت۔ آئی ۽ کار مرز گرتگیں لبز نازک، ڈول دار،

شیر کن سادگ ۽ پُر معنا انت۔ آرا لبزانی مہار پورہی ۽ وتی دست ۽

انت۔ تچ مثال ۽ بتل وتی جاگہ ۽ گلگ گندگ ۽ نیت۔“ (48)

ہے پیا دنیا ۽ مکاری ۽ بابت ۽ مُلافاضل ۽ نویستگیں گال بند بتل انت ۽

رندا ماں شعر ۽ نبشتا نکاں ہوار کنگ بوگ انت۔ اے درگت ۽ اکبر غمشاد وتی

کتاب ”کوئیں شاعری“ ۽ چوش گوشت؛

”ملا فاضل گوں وتی بے مٹیں زبان ، نازرک ء ڈولداریں لبز ء پر
معنائیں مثال ء شیناں بلوچی شاعری ء آشوبے آؤرتگ۔ آ
گوں

تشبیہاں دنیا ء مکاری ء دوپوستی ء چوش پد رکت ،
”دنیا مکاریں جنینے داب کنت ہر روج پہ رنگ
یار کنت بیگانہ جنت شوہر ء پر پشت ء ونگ“ (49)

ملا فاضل ء دگہ یک کسانیں پر بندے کہ سرو سوج ء پیما انت ، اے ہم
چو بتل ء کار مرز بیت۔

”کج کجے بیت کہ چاردہی ماہ ء
وت ترا دروہی دنت بیا جاہ ء
دراج مہ کن گام گنج ء پما راہ ء
سر شپ ء یک روچے کپ ء چاہ ء“ (50)

دگہ یک شعرے ء گوشت

” زال ء اُردی ء قید ء بند ء کن
احمقیں بور ء ماں لوند ء کن
تیگ ء ماں ریجانیں کبند ء کن
ساٹواں گل چینے پہ رندا کن“ (51)

فقیر شاد ء کتاب ”دزپشوکیں سہیل“ ء بازیں شعر چو بتل ء انت چوش کہ

”بزاتے گوں بزاتے ء کینگ دار بیت
صاجی عقلے روت ء گار بیت

کاپر ء ساہگے لووار بیت
دُڑ میں مردانی شکار بیت “ (52)

مُلا فاضل وتی دگہ یک شعرے ء چوش گو شیت؛

”کپتگ انت کوہ ء جہہ جنگ بُمپاں
بے نکاحانی جن شَرپ داراں
سوب گُلاماں چہ واجہاں بُرتاں “ (53)

مُلا فاضل ء اے شعر اوں بتلے۔

اے پیم ء ماگندیں کہ مُلا فاضل ء گوں وتی شعر ء بتلاں بلوچی زبان ء
آشوبی بدلی آؤرتگ ء انچو کہ آئی ء شعر ء گپتاراں بلوچی شاعری ء دامن پزاه ء
شاہیگان کنگ۔ ہے وڑا آئی ء گو شتنگیں مُرواردیں گال ء گالبنداں بلوچی بتلانی
امبار مزن ء آزرگار کنگ۔ مُلا فاضل ء ابید دگہ بے حسابیں شاعرانی گو شتنگیں شعر
بتل جوڑ بُوَتگ انت۔ رحم علی مری ہے دور ء شاعر انت ء آئی ء شعرانی لہتیں
بند ء کڑی چو بتل ء رنگ ء انت۔

رحم علی مری ء بابت ء عبدالرحمن غور کتاب ”وٹیں گفتار“ ء گو شیت؛

”رحم علی مری بلوچوں کا عظیم رزمیہ شاعر تھا اس کی شاعری جنگی
خیالات، واقعات سے پُر ہے۔ اس کے بعض اشعار مری قبائل میں
ضرب المثل کے طور پر مشہور ہیں۔ دوران جنگوں میں خود بھی شامل تھا
جو انگریز اور مری قبائل مابین ہوئیں۔ ہڑب کی مشہور جنگ پر رحم علی
مری نے ایک رزمیہ نظم لکھی۔ یہ شعر اسی نظم کا ہے جو ضرب المثل
کے طور پر مستعمل ہے۔

در جنگ ء کھے نندی
کھناں چو کہ جہاں گندی

ترجمہ:

جنگ سے کون ڈرتا ہے
ہم ایسے لڑینگے کہ دنیا دیکھے گی“ (24)

رحم علی مری ء شعراں بتل کارمرز بوتگ، بلکیں اے دور ء گیشتر
شاعراں شعراںی لہنتیں بند ء کڑی بتل ء رنگ ء رواج گپتگ انت۔ رحم علی مری
ء شعراں بتلانی کارمرزی ء بابت ء حاجی عبدالغفار ندیم وتی کتاب ”سکزی“ ء
گوشتیت کہ؛

”اے بند ء اولی کڑی مکران ء یک مشہوریں بتلے رحم علی مری ء اے
گال دی یک بتلے ء ڈول ء رواج گپتگ۔

حیرانی تمن ویران انت
سیت گوں شکلیں جنگان انت
چہ رحم علی مری ء شعراں در اتلگیں دگہ بتلے
”نیم کٹانی سراں نیم ٹلی نیم شپاں
نیم دپی رُنبے نہ گندیت نیم داری نوکراں
نیم گوں شاری مُراداں نیم ناری پہ نماں“ (55)

رحم علی ء آبیڈ ہے دُور ء دگہ شاعر مست توکلی انت۔ مست توکلی وتی
ورنائی ء باریک ء گوں سَمو نامیں جنین آدمے ء گوں عشق ء مہر کنت بلے سَمو ء
عشق مست ء انچو کنت کہ آپہ سَمو ء عشق ء ہزار در گاہ سلام دنت ء آئی ء
شعراںی بازیں بند ء کڑی بتل جوڑ بوتگ انت۔

مست تو کلی ہر وہدء وتی وطن ء مہر ء دوستی کنگ۔ آجنگ ء ہر وڑا خلاف
بوتگ ء ایش آئی ء شعر اں پدرا انت۔

”جو ان نہ انت جنگانی بدیں بولی

کئے وتی دوستیں مردماں رولی“ (56)

”تو کلی مست بلوچوں کے صوفی منشیں شاعر گزرے۔ ان کی شاعری
عشق و مستی کی شاعری ہے لیکن ان کے بعض اشعار ضرب المثل کی
حیثیت رکھتے ہیں۔ ذیل کے شعر بھی کہاوت کے طور پر
سومری بے شیلیں نہ پائیداریں مردماں
رہنے کھشاں، کھلاں گو تھئی نہیں دلاں

ترجمہ:

غیر محرم عورتیں مردوں کے لیے ناپائیدار ہیں۔ ان کی دوستی بے سود
ہوتی ہے یہ حوس کے اونچے پہاڑ پر پہنچا کر وہاں پیاسے دل کے ساتھ
چھوڑ دیتی ہیں۔“ (57)

ہے رنگ ء ملا قاسم ہم بے ہنج نہ انت۔ آئی ء شعر اں بتل ء رنگ
گندگ بیت۔ ملا قاسم گو شیت کہ

”کوڑو ء لیگار نہ بیت پہسکیں اشرفی

تیگ بے جوہر پہ سبگ آب دار نہ بیت

سیم کس ء پادار نہ بیت ماڑی ء کلات

دست کور دیداں بندگ ء ہنج کار نہ بیت“ (58)

چریشاں ابیددومی دورء بازیر شاعرانی گؤرا انجییں شعر در کیت کہ
آہاں بتلء دزوشم گپتنگ۔ چوشیں شاعران ملّا عزّت، ملّا بوہیر، بچار مریء دگہ
ہوار آنت۔

نوکیں دُورِ شاعریءِ بتلِ کارمرزی

گوشتلیں تاکاں ما اے جبر و گوشت کہ بلوچی بتلانی مزینیں بہرے چہ
 بلوچی شعراں خاص کوہنیں شعراں دروشم گپتنگ انت۔ نوں ما اے چاریں کہ
 نوکیں شاعران بلوچی بتلان ء چے پیم وتی شعر ء گپتاراں کارمرزکتگ۔
 اے جبرزانگ بہ بیت کہ بتل یک زبانه ء و ش ترین ء معنا دار ترین
 دانک ء لوز انت پمیشا اے جبر الی انت کہ ایشانی کارمرزی رم ء شعر، دوینانی
 تہا بیت۔

نوں بیات چیزے گچینی شاعرانی گپتاراں تپاسیں ء چاریں کہ آہاں
 بتلاں چے وڑا کارمرزکتگ۔ بلوچی نوکیں دور ء سر شاعر گل خان نصیر ء بازیں
 شعراں بتل ء رنگ ء دزوشم گندگ بیت۔
 محمد یوسف، گل خان نصیر ء بابت ء گوشتیت؛

” نصیر ء وطن دوستی راست ء حقیقیں وطن ء آگوں دل ء حُب ء گوں
 وطن ء مہر گرتگ۔ نصیر ء زند ء وطن دوستی گوں یکے آ دگر ء ہم گزنج
 ء بندوک انت۔ آوتی زند پہ وتی ماتیں وطن ء مہر ء ندر گرت۔ گوں
 وطن ء آئی ء مہر پیک ء پلگاریں، آ بلوچی بتل ”وائے وطن حشکیں
 دار“ مان وتی پر بستگیں چار بندی ء ء اے وڑا پد رکت

ہر چون بہ بیت، و ش دگر ء ٹلک ء دیار
 آ بات ء جہان جل ء مزن نام ء توار

شہد ء بہ تیج آنت جوہ ء لیکن پہ نصیر
شر تر چه جہاں آست وطن ء حشکیں دار“ (59)

ہے وڑا

”نادار ء کس یار نہ بیت
مال ء گنوک سار نہ بیت
سر دار ء میر ء معتبر
کس تئی دل ء کار نہ بیت“ (60)

گل خان نصیر ء بُرز ء شعر چو بتل ء رنگ ء گندگ بنت ء بتل ء تام ء
لڈت ء دار آنت۔ میر گل خان نصیر چه بالاچ ء اثر مند بوتگ، آوتی شاعری ء
بالاچ ء وڑیں شعر کار مرز کنگ ء ادا گل خان ء ہے بتل کہ

”بیر بلوچ ء داں دو صد سال ء
لسہیں آہوگے دو دن تانیں
وتی لبزانی تہا چوش کار مرز کنگ کہ
بے پد ء گیرام نہ بنت سیال ء
دائم ء مرداں کنت شگانی ء“ (61)

دیم ترا ہے بتل ء رنگ ء دگہ شعرے

بلوچ ء نہ بیت ہچ گدی بیر گار

بلوچی ء بتل کہ ”پنڈگی پیتاں لال کمیت پڑور نہ بیت“ بزاں اگاں
کسے لال کمیت (آسپ) ء بہ داریت، تو آئی ء کاہ ء کدیم ء بہ کنت۔ پرچا کہ پنڈگ

ء یتانی اوست ء بستگیں کیت وتی سوار ء دروہیت ء آئی ء دوریں منز لے
ر سینت نہ کنت۔ آ لاگر بیت، بے سکت بیت کنت۔

گل خان نصیر ہے بتل ء وتی شعر ء چوں بیان کنت؛

”پنڈگ ء یتان گوں نہ بیت پرور
لال کیت ہر چنت ء بہ بیت پُر شور
منزل ء مانیت سیاہ شپانی ء “ (62)

دگہ جاہے آہے بتل ء چوش کار مرز کنت؛

”نندگ ء چارگ ء منزل ء راہ گونڈ نہ بیت
پنڈل یتان گوں راہواریں کیت زَنڈ نہ بیت “
(63)

میر گل خان نصیر ء نویستگیں بے حسابیں شعر ء بند بتل ء رنگ ء گندگ
بنت۔ آئی ء شعرانی لہتیں بند چو بتل ء وڑا آنت۔
بلوچی ء بتلے کہ

ہر چوں بہ بیتیں شپ تہار
پیدا اور انت مات ء گوہار

اے بتل کہ پھم ء زانت ء درگت ء بلوچانی مارگ ء احساس ء ظاہر کنت،
ہے وڑا گل خان نصیر ماں وتی پر بندے ء چوش گو شیت؛

”ہر چوں بہ بیتیں شپ تہار
پیدا اور انت مات ء گوہار
چوش ما نہیں بے ہوش ء سار

میش ء مزان آج مزار“ (64)

”گالاں گوں بندی ء مھکمیں
 پہ پگر ء اگل ء واجگاں
 چو گوشته عبداللہ قہار
 سبزیں لڑ ء واجگ کنیں
 کوہنگ ء کوہیں کلات
 کسی پت ء میراث نہ انت
 کوہنگ ء کوہیں کلات
 کسی پت ء میراث نہ انت
 ماں گوں سگاراں گپتگ اوں“ (65)

بُرزء داتگیں شعر چوں عبداللہ خان قہار ء پر بندے ء وڑا انت۔ آئی ء
 پر بند ”کوہنگ ء کوہیں کلات کسی پت ء میراث نہ انت“، اے شعر بتل ء وڑا
 رواج گپتگ۔ گل خان ء ہم ہمے بتل وتی پر بندے ء کار مرز کتگ۔
 ”زانتکارانی گوشگ انت کہ راج ء قوم اگاں بدن انت تہ زانتکار
 (دانشور) ء شاعر آئی چم انت۔ بلوچی ء بتلے کہ

”جان کجا دردے بہ بیت
 ارس آج دوئیں چٹاں رچیت“

بزاں تیوگیس بدن (راج) ء درد ء سکّیانی جہگیری ء درانگازی ء چمانی
 ارس کن انت۔ گل خان نصیر گوشتیت؛

شاعر توئے قوم ء زبان
 بُریں وتی ہند ء بزان
 قوم ء توئے چم ء نظر
 غیب ء چہ گوں تو بیت حبر
 جان ء کجا دردے بہ بیت
 ارس آج دوئیں چماں رچیت
 چمّ چچ بہ بنت رُژنا جہان
 چمّ تر بنت وہم ء گمان “ (66)

بتل وت حکمت ء دانائی ء شیر کن ء ووش زیملیس لبز انت و ہدے کہ
 اے گوں شاعری ء ہوار بیت گڑا البشی ء اثر ء معنائی جہلانکی گیشتر بیت۔ چوش کہ
 بتلے آپ جنتر ء درشگ ء گوات ء ماں مُشت ء گرگ، ہے رنگ ء گل خان نصیر ء
 اے شعر ء بہ چارات؛

”جہمیر ء شمع کُشت نہ بیت
 آپ جنتر ء درشت نہ بیت
 گوات چچ وڑا مُشت نہ بیت
 راج ء را شپ گُشت نہ بیت
 ظلم ء پد ء پُشت نہ بیت “ (67)

بلوچ ۽ انجیپیں بتل آست کہ نوکیں شاعرانی شعرانی لہتیں بند ۽ کڑیاں
گندگ بنت۔ عبدالطیف عادل گوشتیت کہ

”آزات جمال دینی ۽ یک شعرے

رپنگ انت ریش ۽ متنگ انت بد ناسیں بروت
مُرنگ انت غازی زندگ انت نامردیں سروک
جی آر ملا ۽ چیزے گُپتار چوش انت؛
کَلر ۽ نمب ۽ کشار ہرّام نہ بیت
نئے بال کنت نئے دزنگ بیت
شکلیت گوں گوات ۽ شنگاں “(68)

ہے دُور ۽ مز نایں شاعر عطا شاد انت کہ آئی ۽ شعرانی لہتیں بند ۽
کڑی بتل ۽ وڑا انت۔ اے شعر ۽ بہ چارات کہ بتلے

”زند پہ جیرگ ۽ مرگ پہ مودگ ۽ آسان نہ بیت
حشکیں نندگ ۽ زالی زار ہاں گزران نہ بیت“ (69)

عطا شاد ۽ شعر اں بتلانی کار مرزی جو ان گندگ بیت۔ بلوچی شاعری ۽
عطا شاد ہما شاعر انت کہ آئی ۽ شعرانی جمالیات ۽ ڈول داری سک باز انت ۽ پدا
آئی ۽ شعرانی لہتیں بند کڑی چو بتل ۽ رنگ ۽ انت پمیشا آئی ۽ شعر گیشتر ڈول
دار ۽ معنادار انت۔

”شیرگ ء شیر گنگ بیگ ء نوکاپ گنگ
تزانگ ء ترمپے ء عمر آسری زپتاپ گنگ“ (70)

”چمّ اگاں سلطانیں کپیت پہ ہر نیمگ ء
دل بلے ہے منّت ء آوار نہ بیت“ (71)

عطاشاد ء وڑا سید ظہور شاہ ہاشمی ہے دُور ء شاعر انت۔ آئی ء شعرانی ہم
لہتیں بند ء نکر بتل ء رنگ ء دزوشم ء گندگ بنت۔

”منی ہمبلاں تلاہ انت شے سوج، من بے وساں
کہ گوں تکوان بہ داراں چتور پڑشتگیں تاراں“ (72)

بلوچی ء نوکیں شاعرانی چیزے بند ء کڑی کہ آہانی تہا بتل ء دُر ہیں سپت
موجود انت ء بُوت کنت کہ دیم ترا آ بلوچی بتلانی لڑ ء ہوار بہ بنت۔
سید ظہور شاہ ہاشمی وتی کتاب ”بز تلگیں بیر“ ء اے شعر ء نبشتہ کنت؛

”سبز چو اُموہیں کہریگ بوتگاں
نی تڑپ انت ہر روج پٹن ء الماسیں تیر“ (73)

آ کہ پہ اومری قولاً مر انت
ماہو اش پلّیں گورامبازاں گر انت

سیدءِ وتی شعراں بتل کارمرزکتگ۔ اے شعرءِ بہ چارات؛

”وچتگیں مرد ۽ میش ر کاریت
 گوں مزں سوہیں بام ۽ یادا ات
 کم بنت بُن سنگ بے تمکسی ۽
 چو نہ تاہیری ہارگاں جا ات
 اوئے! کہ بُن گپے نہ بیت جو انیں
 لکئی کاکا ۽ چچلی چاچا ات“ (74)

سید ظہور شاہ ہاشمی ۽ وتی شعراں گزان ۽ سنگینیں لبزانی تہا بتلانی
 کارمرزی کتگ۔ آئی ۽ انچیں لبز ۽ جوڑشت جاہ داتگ انت ۽ نوکیں تکنیک ۽ لبز
 یک نوکیں میلے ۽ رواج داتگ انت۔ آئی ۽ بلوچی کوہنیں ۽ گار ۽ گوریں لبزانی
 ہمرائی ۽ ایشانی کارمرزی ۽ ہم دلگوش گورکتگ۔ شعرانی تہا بتلانی کارمرزی ۽ چہ
 آئی ۽ شعر تام دار ۽ شیرکن ۽ معنادار انت۔

”ہچّ وّسی گپے نہ انت من پُتہ سر جناں
 گارکتگ حاکاں پرچی ۽ پٹاں من جلاں“ (75)

بشیر بیدار نوکیں دؤر ۽ مزں نامیں شاعر انت کہ آئی ۽ وتی شعراں بتلانی
 کارمرزی جو انیں رنگے ۽ کتگ۔ آئی ۽ شاعری ۽ بندانی لیکہ بلوچ قوم ۽ تاریخ ۽
 سیاسی جنجال ۽ جبرہ، جُہد ۽ جفا، اندری پزشت ۽ تپاکی ۽ ایدگہ پہناتانی سرا انت،
 بے آئی ۽ شعراں بتلانی کارمرزی شرگندگ بیت۔ اے شعرءِ بہ چارات؛

”ماں بہ بات زہرے ماں تئی کیف ۽ قدحاں
 مئے دل ۽ حوناں پہ وتی عیش ۽ نوش مکن

گور بہ کن دیم ء گوں من ء وت ساچیں کماش
گارنگ حاکاں ء پُراں دزموش مہ کن “ (76)

آئی ء وتی کارمرز کتگیں لبز ء بتل پہ وڑے ء وتی شاعری ء جاہ داتگ
انت۔ بیدار ء شعر چہ بتلانی کارمرزی ء آئی ء شعر پُر معناء پُر اثر گندگ بنت۔
بشیر بیدار کتاب ”ماہیکان“ ء اے شعر ء گوشت کہ؛

”تو بہ جن آوار ء بہ بر بڑاتاں
ماں شہی پاساں چیولیں ماتاں
بیر بلوچانی داں دو صد سال ء
من ترا یک روچے دیاں یاتاں“ (77)

اے شعر ء تہا بتلانی کارمرزی شہر گندگ بیت؛

” تو بہ جن تزن ء بہ بند بھتام
پہ گوٹگ وژنام نہ بیت بٹام
بشیر بیدار ء شعراں بتلانی کارمرزی ء بے مٹیں درور آنت بلے آئی ء
انجیں بند گندے چو بتل آنت؛

”سوچیت لٹاں ء وتا تاوان دنت
دل گنوکیں جوش جنت چو منجل ء“ (78)

بشیر بیدار وتی کتاب ”ماہیکان“ ء اے شعر ء نبشتہ کنت؛

”چو کُتر بر کُت پمیشکا لٹ وارنگ ماں سر ء
نوں کُجا عرض ء بریں مادست بندیں کئی گور ء“ (79)

بشیر بیدار ۽ شعر اں بتلانی کار مرزی گندگ بیت۔ آئی ۽ یک نیمگے بلوچ
راج ۽ آشوبی ۽ گھگیری پکر ۽ شعور داتگ ۽ دومی نیمگ ۽ شعر اں بتلانی کار مرزی ۽
تشن ۽ ملام کنگ۔ وتی شاعری ۽ معنوی ۽ ہندی رنگ ۽ گیش ۽ شاہیگان کنگ۔

”بلوچی بتل و گالوارانی کار مرزی ۽ منیل اوں دستونکاں گندگ بیت۔
بلوچی زبان ہزار سال ۽ وتی جتائیں تارنخے ۽ واہند انت۔ ایشی ۽ تہا بتل
۽ گالوار ۽ چاچانی مزیں مڈی ۽ است انت ۽ موجود انت کہ زبان ۽
بندت ۽ گوں رواج گپتگ ۽ آیان انت۔ اے بتل ۽ گالوار کہ بلوچ
راج ۽ راجمانی، ربیدگی، سیاسی، نفسیاتی، پکری، مالی ۽ چاگردی زندمان ۽
عکس کشی ۽ جو انیں رنگے ۽ کنت۔ شاعری ۽ ایشانی کار مرزگ ۽ ربیت
اوں کوہن انت پیشکا بلوچی دستونک ۽ دیروئی ۽ ایشی ۽ معنای شاہیگانی
۽ گیشی آرگ ۽ خاطر ا بلوچ شاعر اں دستونک ۽ تہا ایشانی کار مرزی ۽
جو انیں ربیت ۽ ایر کنگ کہ ایش یک نیمگے ۽ دستونک ۽ معنای
شاہیگانی ۽ وڈینگ ۽ سوب جوڑ بوتگ انت تہ دومی پلو ۽ دستونک ۽ را
گوں وتی ڈہی رنگ ۽ ہم گرنچ اش ۽ ایشی ۽ بلوچیت ۽ نام ۽ شیر کنی ۽
ودی گرتگ۔“ (80)

مبارک قاضی نوکیں دور ۽ ہما شاعر انت کہ آئی ۽ گیشتر شعر ریکارڈ
بوٹگ انت ۽ کسان ۽ مزن ۽ دپ ۽ انت، بلے آئی ۽ شعرانی تہا ہم بتلانی کار مرزی
جو انیں وڑے ۽ بوٹگ۔ یہ درور ۽ جہل ۽ گالبد چارگ کرز انت۔

”تو	زان	۽	من	اول	سرپداں
کلیں	زمانگ		شاہد	انت	
کبراں	کلمپوگ		مان	نیست	

جن پہ کلہوہ آپس نہ بیت “ (81)

ہے وڑا قاضی ء شعرانی لہتیں بند ء کڑی بتل ء رنگ ء گندگ
کایت۔ مبارک قاضی ء وتی شعراں بتلانی کار مرزی چہ آئی ء شعر معنادار گندگ
بنت۔ دیم ترا اے شعر ء بہ چارے

”گوں ساہگ ء وتی جند ء دغا کنگ لوٹاں
مناں کہ ناخن ء جتا کنگ لوٹاں “ (82)

مبارک قاضی وتی کتاب ”حانی منی ماتیں وطن“ ء اے شعر ء گوشت کہ
کہ آس تڑ بہ سوچ لوگ ء
کہ پڑ خرید انت

حد انت گوادر چہ دژ مناں بہ رکات “ (83)

ہے شعر ء ہے بتل دگہ رہ بندے ء کار مرز کنگ بو تگ چوش کہ
”طلاہ ء قدر نیست ادا، نہ اشرفی، سنج ء سوچ
اے احمقانی نیادی انت ادا کہ پڑ خرید بیت “ (84)

آئی ء شاعری ء تو میں جاورانی در شان جوان گندگ بیت، آوتی پکر ء
حیال ء جذبگ ء مارشت گوں آسان ء سادگیں لبز اں دیما کاریت۔

”قاضی و ہد ء زمانگ ء لوٹاں سر پدیں شاعرے، آئی ء شاعری ء بنگیجی کار
پڑ ہمنکس شاہیگان انت کہ آئی ء گورازند ء گوں ہم گز نچیں ہمک شے ء
در شان گندگ بیت۔ آ دستونک ء تب ء مزاج ء سر پد بیت۔“ (85)

قاضی ء اے شعر ء بہ چارے

میر وء دز رو دیں کشار پاد مال گت انت بے زانگاں

کسے مہ گند ات بالکتر بے ہا جتیں بوراں تئی

ہے وڑا بلوچی ء یک بتلے

آپ مان دپ ء

کو دیک زیر پا

انچو مبارک قاضی ء شعر انت

”آپ رستگ دپ ء

کو دیک انت زیر پا

زار پہ اے وڑیں لچ برو کیں نپ ء“ (86)

بلوچی زبان ء نام داریں شاعر اُستاد عبدالمجید گوادری ء شعر انی چیزے

مثال دیما کاراں۔ آئی ء چیزے انچیں گال ء گزل است انت کہ آہانی ہمک بند

ء تہا بتلانی کار مرزی بوتگ۔ چوش کہ آئی ء کتاب ”المباتیر“ ء ہواریں اے

شعر انت؛

”احمق ہماہاناں گوش انت

بے بانزل ء بال کن انت

آپس ء حر ء میشاں ابید

پگلانی باداں نال کن انت

گواتی ننیت بلے پرنیت

سٹ انت کپ انت دمال کن انت“ (87)

مجید وتی دگہ یک شعرے ۽ میرو ۽ لڑ ۽ بتل ۽ کارمرز کنان ۽ گوشیت؛

”گور دیم ۽ بہشت زیدیں دپار
 نہ گنداں کیلگ ۽ میتاپ ۽ چباں
 لڑ ۽ میرو ۽ بالکتر بوت آدراہ
 گور دیم ہم شتگ زرانی دین ۽“ (88)

اُستاد عبدالمجید گوادری ۽ شعرانی بازیں بند ۽ کڑی بتل جوڑ بوتگ انت۔
 آئی ۽ گیشتر شعر بتل انت۔ دیم ترا اے شعر ۽ بہ چارات؛

”پہ تاسے آپ ۽ بدل ۽
 وفاداری صدسال ۽ سردارانی بزگری ہم کنگ
 بزگری ہم کنگ
 کوہنگ ۽ اے کوہیں کلات
 گسی پت ۽ میراث نہ بیت
 مجید آجونی ۽ دربر جاہ ۽
 بیلاں درونت ہے دربرنگ انت“ (89)

آئی ۽ دگہ شعرے کہ آئی ۽ تہا بتلے کارمرز بوتگ

”دائم و تاگلانے
 پیاز ۽ بوہ تئی دپ کنت“ (90)

عبدالمجید گوادری ء شاعری وتی ڈیہہ ء بلوچ راج ء چاگردی ء بلوچ
رسم ء دودانی چاگرد ء چکریٹ، پیشکا ماں وہدے آئی ء شاعری ء کجام تک ء
چکاسیں گڑا آئی ء ڈراہیں رنگ ء دروشم چہ ڈیہہ چپ زورگ بُو تگ انت۔

مجید گوادری وتی کتاب ”المباتیر“ ء اے شعر ء نبشتہ کنت؛

”نوکیں میروانی مڑائی لوڑاں
گوادر بالکتر کنگ او بیلاں“ (91)

اُستاد عبدالمجید گوادری ء اے شعر ء تہا بتل کارمرز بُو تگ، دیم ترا
اے شعر ء بہ چارات؛

بھنگ ء مہ ور ایمن مہ بے
بیر گوں لگور ء گار نہ بیت
نہ ظلم مانیت دانما
نہ تو مہبتی حاکم بے“ (92)

عبدالمجید وتی شعر اں بتلانی کارمرزی ء بلوچی بتلاں آشوبی آوڑتگ انچو
کہ آئی ء وٹیں بتلانی بند ء کڑی ء بلوچی شاعری ء دامن پڑاہ ء شاہیگان کنگ۔
عبدالمجید گوادری وتی کتاب ”لاس ء الماس“ ء اے شعر ء چوش پدّر
کنت؛

”ہیک“ اگاں پڑویریں لدی چرتگ
آپ ءے چہ بُز کاش ء بُن ء وارنگ
کس ء پہ پڑوری نہ وارت گوشت ء

مئے بلوچانی بے بنیں حاکم
 دژمن ء بد زرد ء لدی ہیک انت
 مئے گلئیں ڈیہہ ء پہک جت اش آوار
 سر مزن نام اش گت انت بے گواہ“ (93)

عبدالمجید گوادری ء شاعری ء وڑا غلام حسین شوہاز ء شاعری ء ہم
 بتلانی رنگ ظاہر بیت۔ غلام حسین شوہاز بلوچی زبان ء دوستی میں شاعران کیے
 کہ آئی ء شعران دود ء ربیدگ ء رواجانی پد رانی سک باز انت۔ آئی ء زبان ء
 وٹھی ء رچوکی ء سبب ء آئی ء گیشتر شعر نامی میں گشندہاں ریکارڈ کتگ ء سر جمیں
 بلوچ ہنداں شنگ انت۔ آئی ء شعرانی یک پستے ہم ایش انت کہ آئی ء بلوچی
 بتلان ء جو انیں پیسے ء وتی گپتاراں بزاہ جوڑ کتگ۔ پہ درور ء جہل ء اے شعر
 بند چارگ کرزیت؛

پہ کس ء پادار نہ بیت بیلاں
 اے دو روچی زند ء کوڑویں امروڑ
 ملگے مرگ ء گوں کناں انچیں
 گیدی ء پشت گیجاں دو بر نامے
 غنی پرواز بلوچی زبان ء باز نویسوکیں قلم کار ء شاعران چہ کیے، آئی ء
 بازیں شعران بتلانی کار مرزی گندگ بیت چوش کہ
 واہگ ء سیہ شپ ء لوٹیت چراگے بانگ
 بیامنی لال کہ یک دستے ء بہہ چاپ نہ بیت
 ہے پیامبجر مجید شعرانی لہتمیں بند ء کڑی بتل ء وڑا گندگ بنت چوکہ
 آوتی کتاب ”گلزین ء توار“ چوش اے ء گوشت؛

”گار گنگ حاکان ء پُراں شوہاز کن ء
 روچ ء رحمانی ڈنگراں امباز کن ء“ (94)

دگہ جاگہ ء ہے کتاب ء تہا اے شعر ء گوشتیت؛

”بزات وتی بزات ء حوناں تئنگ انت
 بالکتر بورانی چراگ جاہ انت“ (95)

میجر مجید ء شاعری راجی انت، آ وتی ڈیہہ ء مسکیں سرزمین ء کوہ ء
 کوچگ ء تیاب، آئی ء سرریچیں ڈن ء ڈگار آئی ء شعر اں پدرا انت۔
 بلوچی ء نوکیں دور ء بازیں شاعرانی شعر اں بتلانی کارمرزی ء جو انیں
 رنگ ء گندگ بیت۔

شوندات:

- 1- ندیم، عبدالغفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی، 1999، تاکدیم 142
- 2- فاروق، غلام، بتل گنج، سید ریفرنس کتاب جاہ، کراچی، 2011، تاکدیم 23
- 3- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی بتلانی جوڑ بوٹنگ ۽ پیمنڈ ہند، ہوار بتل گنج، رد ۽ ہند، غلام فاروق، تاکدیم 99
- 4- فاروق، غلام، نبشتانک، بلوچ بتل، ہوار بلوچی زبان و ادب، بلوچی اکیڈمی، تاکدیم، 396/395
- 5- قحطانی، انور شاہ، نبشتانک، بلوچی زبان ۽ بتل ۽ محاورہ، ہوار بتل گنج، تاکدیم 55
- 6- دیم پہ دیکی تزان، 12 فروری 2017، و ہد 10:30، تربت یونیورسٹی
- 7- شاد، فقیر، میراث، شفق پرنٹنگ پریس، کراچی، 2016، تاکدیم 113
- 8- ہمیش، تاکدیم 115
- 9- عادل، عبدالطیف، بلوچی بتلانی جوڑ بوٹنگ ۽ پیمنڈ ہند، ہوار، بتل گنج، تاکدیم 100
- 10- شاد، فقیر، میراث، تاکدیم 151
- 11- ہمیش، تاکدیم 151
- 12- ہمیش تاکدیم 154 / 155
- 13- ہمیش تاکدیم 156
- 14- ہمیش تاکدیم 157
- 15- ہمیش تاکدیم 163
- 16- ہمیش تاکدیم 164

- 17- ہمیش تا کدیم 168
- 18- ندیم، عبدالغفار، نبشتانک، بتل چے چوں، پرچا، ہوار کشین ردانک، ردء بند، صورت خان مری بلوچی اکیڈمی کوئٹہ 2012ء تا کدیم 243
- 19- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی بتلانی جوڑ بونگ ۽ پیم ۽ ر ہند، ہوار، بتل گنج، تا کدیم 101/100
- 20- شاد، فقیر، میراث، تا کدیم 208
- 21- ہمیش، تا کدیم 228
- 22- ہمیش، تا کدیم 237
- 23- ہمیش، تا کدیم 224
- 24- ہمیش، تا کدیم 269
- 25- ہمیش، تا کدیم 270
- 26- ہمیش، تا کدیم 765
- 27- ہمیش، تا کدیم 765
- 28- ہمیش، تا کدیم 293
- 29- ہمیش، تا کدیم 295
- 30- ہمیش، تا کدیم 313
- 31- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی بتلانی جوڑ بونگ ۽ پیم ۽ ر ہند، ہوار، بتل گنج، تا کدیم 102
- 32- ندیم، عبدالغفار، نبشتانک، بتل چے چوں، پرچا، ہوار کشین ردانک، تا کدیم 242

- 33- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی بتلانی جوڑ بونگ ۽ پیم ۽ ر ہند، ہوار، بتل گنج، تاکدیم 101
- 34- شاد، فقیر، میراث، تاکدیم 452
- 35- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی بتلانی جوڑ بونگ ۽ پیم ۽ ر ہند، ہوار، بتل گنج، تاکدیم 101
- 36- شاد، فقیر، میراث، تاکدیم 485
- 37- ہاشمی، سید ظہور شاہ، شہلچہ کار، سید ہاشمی اکیڈمی گوادر 2013ء تاکدیم 47
- 38- پرواز، غنی، نوکیں راہ، بلوچی اکیڈمی 2013ء تاکدیم 90
- 39- شاد فقیر، درپشوکیں سہیل، شفق پرنٹنگ پریس کراچی 2013ء، تاکدیم 30/31
- 40- ہاشمی، سید، شہلچہ کار، تاکدیم 65
- 41- ہمیش، تاکدیم 67
- 42- شاد، فقیر، درپشوکیں سہیل، تاکدیم 471
- 43- احمد، بشیر، نبشتانک، فاضل، ہوار کشین رانک تاکدیم 37
- 44- ہاشمی، سید، ظہور شاہ، شہلچہ کار، تاکدیم 94
- 45- ہمیش تاکدیم 109
- 46- ہمیش تاکدیم 106
- 47- ہمیش تاکدیم 106
- 48- غمشاد، اکبر، کوہنیں شازی، عزت اکیڈمی پنجگور 1997ء تاکدیم 19/20
- 49- ہمیش تاکدیم 22
- 50- ہاشمی، سید، ظہور شاہ، شہلچہ کار، تاکدیم 129

- 51- ہمیش تا کدمیم 108
- 52- شاد، فقیر، درپشوکیں سہیل، تا کدمیم 442
- 53- ہمیش تا کدمیم 480
- 54- غور، عبدالرحمن، وشیں گیتار، بلوچی اکیڈمی 2014ء تا کدمیم 94/95
- 55- ندیم، عبدالغفار، کنزی، تا کدمیم 142/143
- 56- غمشاد، اکبر، کوہنیں شازی، تا کدمیم 55
- 57- غور، عبدالرحمن، وشیں گیتار، تا کدمیم 96
- 58- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، ہوار، بتل گنج، تا کدمیم 112
- 59- یوسف، محمد، نبشتانک، بلوچی بتل ماں گل خان نصیر ء شازی ء، ہوار، ہسکنین، کوسٹہ، جامعہ بلوچستان 2015ء تا کدمیم 47
- 60- نصیر، گل خان، تیر گال کاریت، بلوچی اکیڈمی 2014ء تا کدمیم 73
- 61- ہمیش تا کدمیم 947
- 62- ہمیش تا کدمیم 947
- 63- ہمیش تا کدمیم 2013
- 64- ہمیش تا کدمیم 333
- 65- ہمیش تا کدمیم 181
- 66- یوسف، محمد، نبشتانک، بلوچی بتل ماں گل خان نصیر ء شاعری ء تا کدمیم 41
- 67- نصیر، خان، تیر گال کاریت، تا کدمیم 1609
- 68- عادل، عبدالطیف، نبشتانک، بلوچی بتلانی جوڑ بونگ ء پیم ء رہند ہوار، بتل گنج تا کدمیم 113

- 69- شاد، عطا، روچگر، بلوچی اکیڈمی 1996ء تا کدیم 39
- 70- شاد، عطا، شپ سحر اندیم، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ 1996ء تا کدیم 17
- 71- ہمیش تا کدیم 88
- 72- ہاشمی، سید ظہور شاہ، برتگلیس بیر، سید ہاشمی اکیڈمی گوادر 2009ء تا کدیم 48
- 73- ہمیش، تا کدیم 71
- 74- ہاشمی، سید شکیل شہجو، تا کدیم 64/65
- 75- ہاشمی، سید، ظہور شاہ، انگر و ترونگل، تا کدیم 23
- 76- مہر، رحیم، بلوچی دستونک (ازم و بنگلپ) بلوچی اکیڈمی، 2014ء تا کدیم 285
- 77- بیدار، بشیر، ماہیکان، گام پہلی کیشنز گوادر 2011ء تا کدیم 94
- 78- ہمیش، تا کدیم 145
- 79- ہمیش، تا کدیم 169
- 80- مہر، رحیم، بلوچی دستونک (ازم و بنگلپ) بلوچی اکیڈمی، 2014ء تا کدیم 63/64
- 81- قاضی، مبارک، حانی منی ماتیں و تن، 2006ء تا کدیم 28
- 82- قاضی، مبارک، سہ ماہی مستاک بلیڈہ اپریل تاجون، 2013ء تا کدیم 116
- 83- قاضی، مبارک، حانی منی ماتیں و تن، تا کدیم 94
- 84- ہمیش، تا کدیم 124
- 85- مہر، رحیم، بلوچی دستونک (ازم و بنگلپ)، تا کدیم 302
- 86- قاضی، مبارک، حانی منی ماتیں و تن، تا کدیم 24
- 87- گوادری، عبدالحمید، المباتیر، میر عبدالغفور کلکتہ 2016ء، تا کدیم 33
- 88- ہمیش، تا کدیم 53

-
- 89- ہمیش، تاکدیم 77
- 90- ہمیش، تاکدیم 56
- 91- ہمیش، تاکدیم 89
- 92- ہمیش، تاکدیم 38
- 93- گوادری، عبدالمجید، لاسء الماس 2010، تاکدیم 51
- 94- مجید، میجر، گلزمینء توار، سنگر پبلی کیشنز 2011، تاکدیم 37
- 95- ہمیش، تاکدیم 39
-

پنجمی در

بتلء باروا نبشتگین کتاب

بتل ۽ بابت ۽ پو لڪاري

شاعري ۽ پڊاگا بلوچا بلز انڪ ۽ يك تهرے ۽ پهازگ ۽ كار كنگ
 گرا آبتل انت پرچا كه چون شاعري ۽ بتل هم سرزباني ۽ دل ۽ مردماں يات كنگ
 انت۔ اے درگت ۽ نبشته كار ۽ پو لڪاراں ماں ماہتاڪ ۽ تاڪبنداں نبشتاڻڪاں ابید
 كتابي دروشم ۽ بتل يا كه آهاني معناء پڙدر نزا آورنگ ۽ چھاپ ۽ شنگ كئائيننگ
 انت۔ گو سنگليں شست ۽ هفتاد سالاں كساس هزاراں بتل نبشته تي رنگ ۽ ديما اتنگ
 انت ۽ اے سلسله انگت ۽ برجان انت۔ بلوچي زبان ۽ چھاپ بو تگليں ماہتاڪاں
 چوشكه اومان، ماہتاڪ بلوچي، ماہتاڪ بلز انڪ ۽ ايدگه ماہتاڪاں بتل چھاپ كنگ
 انت يا بتلاني بابت ۽ نبشتاڪ چھاپ كنگ انت كه پڊا هے نبشتاڪ مان كتاباني
 دروشم ۽ هم ديما اتنگ انت۔

بلوچي اڪيڏمي ۽ بتلاني بابت ۽ بازيں كتاب چھاپ كنگ۔ هے وڙا ماہتاڪ
 بلوچي بلز انڪ ۽ جنوري 1994 ۽ بتل تاڪ ۽ نام ۽ سر جمين تاڪه شنگ كنگ كه
 چر آئي ۽ پڊا پو لڪار ۽ نبشته كاراں بتلاني پهازگ ۽ جھد گيشتر كنگ۔ ايشاں ابید جتاين
 رڊ ۽ بندي تاڪ ۽ كتاباں بتل ۽ بابت ۽ جوانين نبشتاڪ چھاپ ۽ شنگ بوتگ
 انت۔

من وتي اے پو لڪاري كار ۽ دوران ۽ بازيں نبشتاڪ ۽ كتاب درگيتنگ
 انت كه ايشاں مني پو لڪاري ۽ من ۽ را بازگمك كنگ۔ اے در ۽ من ايوڪاها كتاباني
 بابت ۽ گپ جئاں كه آيوڪا بتل ۽ باروانبشته كنگ بوتگ انت۔

۱۔ بتل ۽ گالوار۔۔۔ غوث بخش صابر

بتل ۽ بابت ۽ اولی کتاب انت کہ غوث بخش ۽ نبشته کتگ۔ آئی ۽ اے کتاب ۽ بتلانی اُردو معنائ آہانی کارمرزی ۽ باروا سرپدی داتگ۔ بتل ۽ گالوار 303 تاک ۽ کتاب انت کہ بلوچی اکیڈمی ۽ اولی رند ۱979 ۽ ۲012 ۽ دوار چھاپ کتگ۔ اے کتاب ۽ کساس کم ۽ گیش ہزار ۽ بزر بتل ۽ آہانی معنادیگ بو تگ انت۔

۲۔ گوشتن۔۔۔ گلزار خان مری

بلوچی زبان ۽ گالبند ۽ گوشتنانی بابت ۽ گلزار خان مری ۽ کتاب بلوچی اکیڈمی ۽ اولی رند ۱982 ۽ چھاپ ۽ شنگ کنائینگ۔ مری ۽ کساس پنج صد ۽ گیش گوشتانی بلوچی ۽ اُردو معنائنبشته کتگ انت۔ اے کتاب ۶2 تاکدیم انت۔ بلوچی اکیڈمی ۽ 2005 ۽ ایشی ۽ دوار چھاپ کتگ۔

۳۔ بلوچی بتل و گالوار۔ 2۔۔۔ محمد اسحاق ساجد بزدار

اے کتاب بلوچی اکیڈمیء 1997ء چھاپ کتگ۔ 282 تاک ء کتاب ء بلوچی ء بتلانی پڑدری قصہ یا واقعہ دیما آرگ بوتگ انت۔ اشیر عبدالقادر شاہوانی کتاب ء پیش لبرز ء نبشتہ کنت؛

”بلوچی بتل ء گالوارانی اے کتاب جوانیں مجموعہ ء کہ واجہ اسحاق ساجد بزدار ء نر آرنگ ء یکجا کتگ انت، ستار کرزیت۔ چد ء ساری اے ردا واجہ گلزار خان مری ء ’گوشتن‘ ء غوث بخش صابر ء کتاب ’بتل و گالوار‘ چھاپ بوتگ انت کہ آہانی تہا اردو بدل ہم گون انت، بلے اے کتاب ء تہا بتل ء آیانی تشریح بلوچی زبان ء انت۔“

۴۔ بلوچی پرو و رب (Balochi Proverb)۔۔۔۔ نادر محمد

بلوچی بتلانی گون رومن زبان ء معنہانی کتاب نادر محمد ء سال 2000ء چھاپ کنائینگ۔ بلوچی اکیڈمی ء دومی برء 2018ء چھاپ کتگ۔ اے کتاب ء کساس ہزار بتلانی رومن زبان ء معنادیگ بوتگ انت۔

۵۔ گرم --- عبد الغفار ندیم

گرم بلوچی بتل ۽ آہانی تہرانی بابت ۽ نبشتنگیں کتاب انت کہ بلوچی اکیڈمی ۽ 2010 ۽ چھاپ کتگ۔ عبد الغفار ندیم ۽ جتائیں سر حالانی بابت ۽ بتلانی کارمرزی ۽ باروا پولکاری کتگ۔ بتل (چے، چوں ۽ پرچہ) ۽ بتل ۽ جند ۽ بابت ۽ سرپدی ۽ داتگ ۽ پیدا سیاد ۽ وارث، مہر ۽ دوستی، ذات ۽ زریات، لج ۽ میار، بہادری ۽ لگوری ۽ وڑیں سر حالانی بابت ۽ بتل نبشتہ کتگ انت۔

۶۔ بتل، گشتن، پڑانک، گھنٹ --- رشید خان

بتل، گشتن، پڑانک ۽ گھنٹ رشید خان ۽ پولکاری کتاب انت کہ سال 2010 ۽ وفا لبز انکی مجلس تمپ ۽ چھاپ کتگ۔ اے کتاب ۽ بتل ۽ گوشتن یا پڑانک (محوارہ) چی انت، ایشانی بابت ۽ سرپدی دیگ بوتگ۔ بتل، گوشتن ۽ پڑانک گوں آہانی پڑدری قصہاں نبشتہ کتگ انت۔ اے کتاب ۽ یک ارزشت ۽ ایش انت کہ بلوچی بازیں چاگردی گالبدانی معناہم داتگ انت۔ کساس چار صد تاک ۽ اے کتاب ۽ صداں گیش بتل، گوشتن ۽ پڑانک ہو ار انت۔

۷۔ بتل (ربیدگ ۽ بُزہ)۔۔۔ قدیر لقمان

قدیر لقمان ۽ پو لکاري ڪتاب ”بتل (ربیدگ ۽ بُزہ) اولي برء 2010 ۽ ڇھاپ ڪنگ بوتگ۔ اے ڪتاب ۽ بلوچي ۽ بتلاني انگريزي ۽ ڪارمرزي ۽ بابت ۽ سرپدي ديگ بوتگ۔ ايشي ۽ سيمي ايڊيشن ۽ قدیر لقمان ۽ بتل ۽ بابت ۽ نوشتانک، بلوچي ۽ انگريزي ۽ هم معنائين بتل (Proverbs) ۽ ڪساس پنج صد بتل هو ارڪنگ انت۔ بتلاني سرحال ۽ ردا تهراني باروا هم سرپدي داتگ ۽۔

۸۔ بتل گنج۔۔۔ غلام فاروق بلوچ

غلام فاروق ۽ رڊ ۽ بند داتگين ڪتاب ’بتل گنج‘ 2011 ۽ سيد هاشمي ريفرنس ڪتابجا ه ۽ ڇھاپ ڪنگ۔ اے ڪتاب ۽ بتل ۽ بابت ۽ جتائين نبشته ڪاراني نبشتانک هو ار انت۔ ماھتاڪ بلوچي لبز انک ۽ جنوري 1994 ۽ بتل تاڪ شنگ ڪنگ ڪه آئي ۽ نبشتانک ۽ بتلاني جند (گوں معناء پڙدر ۽) نبشته ڪنگ بوتگ انت۔ اے تاڪ ۽ پد بازين نبشته ڪاراں چشماڪي ۽ پو لکاري نبشتانک ماں تاڪ ۽ ماھتاڪاں ڇھاپ ۽ شنگ ڪنائيننگ انت۔ غلام فاروق ۽ اے دراھين نبشتانک چنگ ۽ نزا آرنگ انت ڪه ”بتل گنج“ ۽ نام ۽ ڇھاپ ڪنائيننگ انت۔

۹۔ بتل، گوشتن ۽ گالبنڊ۔۔۔ شے رگام

جان محمد دشتي ۽ شے رگام ۽ نام ۽ ڪتاب ”بتل، گوشتن ۽ گالبنڊ“ ردءِ
 بند داتگ ڪه بتلاني بابت ۽ جوانين پوڪاري جُهدے۔ ڪتاب ۽ سرلوز ۽ بتل ۽
 بابت ۽ نبشتگين گال بتل ۽ معناء آهاني ارزشت ۽ سرجمي ۽ بيان ڪن انت۔ اے
 ڪتاب ۽ ڪساس سئے هزار ۽ گيش بتل ۽ گوشتن ۽ آهاني معناهوار انت۔ 544
 تاڪ ۽ ڪتاب ۽ بلوچي اڪيڏمي ۽ اولي وار 2012 ۽ چھاپ ڪتگ ۽ دومي برءِ
 2017 ۽ چھاپ ڪتگ۔

۱۰۔ بلوچي بتل۔۔۔ اسحاق رحيم

پوڪاري ۽ نبشته ڪار اسحاق رحيم ۽ پوڪاري ڪتاب ”بلوچي بتل“ ڪي
 مزنيں جُهدے ڪه آئي ۽ بتلاني معناهاں ابيد بتلاني پڙدري واقعہ بيان ڪتگ انت۔
 اے ڪتاب ۽ ڪساس پنج هزار ۽ گيش بتل نزآرتگ ۽ آهاني معناپوليتگ انت۔ اگاں
 ڪسے به گوشتيت ڪه تنيگت ڪه هر ڪس ۽ بتلاني بابت ۽ پوڪاري ڪتگ چر اهاں ارزشتي
 عين ڪتاب هميش انت ڪه اسحاق رحيم ۽ چه ابا بگر ڪلتی اڪيڏمي پليري، گودر ۽ سال
 2017 ۽ چھاپ ۽ شنگ ڪنانيگ۔ اے ڪتاب ۽ ڪساس 683 تاڪ انت ڪه اولي
 بهر ۽ بتل ۽ آهاني پڙدرداتگ انت ۽ دومي بهر ۽ بتل ۽ آهاني معنا نبشته ڪتگ انت۔

۱۱۔ گنج گوہر۔۔۔ رمضان بامری

رمضان بامری ء فارسی ء بلوچی بتلانی بابت ء پولکاری کارئے کہ سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ ء 2008 میلادی ء چھاپ کنائینگ۔ اے کتاب ء فارسی ء بتلانی گوں بلوچی بتل ء آہانی معنائشہ کنگ بوتگ انت۔ یک زبانے ء بتلانی گوں دومی زبان ء ہم دپی یا ہم دزوشی اجہی گئے نہ انت پرچا کہ بتل پیشی مردمانی اگل ء زانت ء برورد انت ء یک زبان ء یا قومے ء دومی زبان ء بتل یا علم دُر برتگ انت۔ ہے وڑا بامری ء فارسی ء بتلاناں گوں بلوچی بتلان ہم دپ کتگ ء آہانی معنا درگیتنگ انت۔ اے کتاب فارسی ء بلوچی زبان ء نبشہ کنگ بوتگ۔

۱۲۔ گالرتیج ء بتل۔۔۔ نور محمد نورل

گالرتیج ء بتل بلوچی ء گشنده نور محمد نورل ء پولکاری کارئے کہ آئی ء اے کتاب ء دو ہزار بتل یکجا ء چھاپ کنائینگ انت۔ اے کتاب چہ از مکار لبز انکی گل پسنی ء سال 2019 ء چھاپ کنائینگ بوتگ۔ کتاب ء بتلانی معنا یا پزدر ہوار نہ انت۔ حُر فانی رد ء بتل نبشہ کنگ بوتگ انت۔

۱۳۔ بلوچی بتل۔۔۔ خدا بخش بزدار

بلوچی بتل (بلوچی ضرب الامثال و محاورات مع اردو ترجمہ و تفصیل) خدا بخش بزدار، ردء بند دا تگس کتاب انت کہ بلوچی اکیڈمی، سال 2023ء چھاپ کنا نینگ۔ اے کتاب، کساس پنج صد، گیش بتلانی اُردو معنا دیگ بوتگ انت۔ اے کتاب، گیشتر رودراتکی بلوچستان، ڈیرہ غازی خان، دمگانی بتل ہوار انت۔

ششمی در

آسر

آسر

(Conclusion)

بتل لبزانک ۽ جلوانا کيس بهرے ۽ زبان ۽ قديمي همراه انت۔ بتل ماں
ردانک ۽ شاعري هر دک تهر اں دست کپيت۔ ايشي ۽ روم چه هما وهد ۽ بوتيگ که
زبان ۽ چند جوڑ بوتيگ۔ بتل کسان کسانين زيبا ۽ شير کنين لبز اں گوں جوڑ بوتيگين
گوشتن انت، اے در اچين سر حالاني معناباني گيشينگ ۽ گونڊين لبزاني کار مرزي
۽ بتل گوش انت۔ اگاں چوش به گوشه که بتل ۽ بندري معناملال ديگ انت گرا
ردنه انت۔

بتل هما وهد يگين گال ۽ گوشتن انت که وهد ۽ حساب ۽ زانت کار ۽
کوا سين مردماں به شرمي، شرمي ۽ ديما آرگ يا ستا ۽ نگد ۽ نيٽ ۽ گوشنگ انت۔
آهاں هر چيز که ديستگ ۽ مارينگ يا که اشنگ آهاں چه وتي زانت ۽ كيلو ۽ آهااں
بتلاني دروشم ۽ بيان گنگ۔

بتل سينگ در سينگ سفر جنان ۽ پيدا ک انت۔ اے بتل که په ما سر
بوتيگ انت، آدرستاني سيادي گوں يک واقعات ۽ لازم است انت۔ بتل چو
شاعري ۽ وڑا خاصين مردم ۽ ناھيننگ انت ۽ ناں بتل ۽ باروا ايش زانگ بيت
که ايشي ۽ ساچو کين شاعر کنے انت۔ ايشي ۽ ساچوک لس مهلوک انت۔ اے
راج، قوم ۽ ڏيهاني دودمان ۽ ربيدگ ۽ بن حشت انت۔ اے راج ۽ پت ۽ پيروکي
ميراث انت ۽ ايشاني رده بند زورگ ۽ هزاراں سال جنگ۔

بلوچی بتلانی پشت ء یک نہ پیمے قصہ ء داستان آست انت۔ یک گونڈیں
بتلے ء پُشد رء مز نہیں واقعہ ء قصہسے بیت انت کہ یا و سک د راج بیت یاسک کسان،
بلے ایشانی تھا سبق ء الم بیت۔ پہ د رور اے بتل ء بہ چارات؛

بے وفا کوہ ء سورگیں پیش انت

مردم ء نیم راہ ء مدام ڈروہیت

اے بتل ء پُشد ر اے و ڈ انت کہ بلوچ راج ء تھا اگاں کسے وتی ہمراہ ء
سنگت ء نیم راہ ء ڈوہگ یا یلہ کنگ یک عیسے زانگ بیت۔ پمیشا اے بتل ء بے
وفائیں مردم ء را گوں کوہ ء سورگیں پیش ء درور دیگ بوتگ کہ کوہ ء سورگیں
پیش ء را آپ مان نیست ء زیات دیر نہ جنت۔ پدا چریشی ء جوڑ بونگیں چیلک نیم
راہ ء سدیت، مردم ء ڈروہیت ء سک جنجال کنت۔ سورگیں پیش ء سواس ہم
مردم ء را منزل ء سرکنگ ء ء ساری ڈروہیت۔ ہے اگاں مروچی کسے بد وفائی بہ
کنت ء نیم راہ ء بہ ڈروہیت گڑا پرائی ء ہے بتل گونگ بیت۔

بتل دنیا ء کلّیں زبانوں است انت ء ایش بنی آدم ء تجربت، سرگوست ء
احساسانی مجگ انت۔ بتل کرنانی دور ء زمانگانی تجربتاں پد جوڑ بوتگ انت۔ راج ء
قومانی سراہرچ وڑیں دؤر کاینٹ ء گوز آنت، ناتپاکی ء جیرہ، مہر ء دوستی، ہو ر ء
توپان، وٹھی ء غمی یا دگہ بازیں مارگانی آسر ء جبر گونگ بیت، آہانی بنیاد راستی،
تجربت ء راجی سائیکی ء سراہنت کہ ایشاناں بتل گوش انت۔

اے پٹ ء پول ء چہ ہے گپ دیما اتلگ کہ بلوچی بتلانی ہر دؤر ء ہر وہد
ء وتی خاصیں ارزشتے بوتگ ء روج ء مروچی آست انت۔

اے ہے گپّ ء ظاہر کنت کہ بلوچی کو نہیں زبانی ء ایشی ء، بتل گنج
سک مزن انت۔ انوگیں سائنس ء ٹیکنالوجی ء دؤر ء ہم بتل ء ارزشت کم نہ
بوتگ بلکن ء زیات انت۔

بلوچی ء ہرچ بُن گپّ ء حساب ء دست کپیت ء یکیس بُن گپّ ء بابت ء
چار ء پنج بتل ہم آست انت۔ اے ہے گپّ ء ظاہر کنت کہ بلوچی چینچوک
کوہن انت ء بتل گنج مزن انت۔ ذات ء زریات، لُج ء میار ء بتل، دژمن ء
بیرگیری، بہادری ء مہر ء دوستی، شِگانی، بے بیم ء ترس ء ڈروگ ء راست ء دگہ
بازیں بُن گپانی سرا بتل آست بزاں کہ ہر وڑیں بُن گپّ ء ہچ وڑیں پابندی
نیست، ایشی ء بُن گپّ ء کار پڑ مزن ء شاہیگان انت۔

بلوچی ء بازیں بتل بلوچی شعرانی بازیں بند ء نکر رند ء بتل جوڑ بوتگ
انت۔ ہما جنگی واقعات ء دومی رومانی یا عشقی واقعات گیشتر کلاسیکی شاعرانی
گپتاراں زورگ بوتگ انت۔ بتل کوہنیں شاعری ء وتی سر ڈگار ء وتی چاگرد ء
بے مٹیں سیادی داریت۔ اگاں ماں بلوچی کوہنیں شاعری ء۔ بتلانی کارمرزی
جو انیں رنگ ء گندگ بیت۔

منی اے پٹ ء پولی وانشت ء ہے جبردیما آتلگ کہ بتلانی کارمرزی گیشتر
بلوچی شاعری ء شتریں وڑے ء بوتگ۔ شاعری ء کجام ہم تہر بہ بیت آئی ء تپاس
ارزان نہ انت بلے خاص کہ شاعری ء کارمرزی چد ء گزارن انت۔ اے پٹ ء
پولی وانش ء من وتی علمی ء لہز انکی حُب، زانت ء بساط ء رد ء کنگ۔

کوہنیں شاعری ء بتل وٹیں دُروشم ء کارمرز کنگ بوتگ۔ چوشکہ چاکر
رند، گوہرام، میر حمل، بالاج، میر کبر ء دگہ بازیں جنگ ء جیر ہانی واقعات آست

آنت۔ بلوچی بتلانی یک مزنیں بہرے چہ شاعرانی شعر اں جوڑ بونگ ء روج ء
 مروچی کار مرز بونگ ء آنت۔ پہ درور اے شعر ء بہ چارات؛

ہیت در ء پتاد کوہ بہ گوازین ء

ڈھاڈر ء جُمپاں گر سرازیر ء

پہ سرگ زریں چیدگے بند ء

نیمگ ء ارمان ء جن ء تحت ء

پور ء استاراں پہ استرگ سند ء

بار ء میزان ء پہ گدار گند ء

اے شعر ء بتل کار مرز کنگ بونگ۔ عہدی دؤر ء بازیں شعر اں بتل ء
 رنگ ء دوشم گندگ بیت، حمل جیہند ء شعر نام دار آنت۔ آئی ء شعرانی لہتیں
 بند ء کڑی بتل جوڑ بونگ آنت۔ چوشک

شرط ہما شرط آنت کہ حمل ء جیہند بستگ آنت

وعدہ ء تاریخ پہ بدی مرداں اشتگ آنت

ہے وڑا رومانی عشقی شعر اں ہم بازیں شعر آست آنت بتل جوڑ بونگ

آنت۔ اے داستانی بابت ء بے حسا میں شعر گوشتگ بونگ آنت۔ انچو کہ شہداد ء

مہناز، حانی ء شے مرید، کیا ء صدو، لند ء گزانا کہ ایشانی لہتیں بند ء نکر رند ء بتل

جوڑ بونگ آنت۔ پہ درور ء اے شعر ء بہ چار ء؛

لٹ پرا بے ہز میں جاناں شراں

چابک پرا تازیاں ہزار یگاں

نئے کہ منی مہنازی گلےیں جان ء

ہے وڑا شے مرید ء نام ء اے شعر بے میں بتلے جوڑ بونگ۔ پہ درور؛

رنگ ۽ مودیگاں گپتنگ منی برچانک ۽ زبان
 حانی بے حال انت چہ منی گم دوستیں سر ۽
 ہسے وڑا میر کبیر ۽ شعر اں بہاڈری ۽ دلیری آئی ۽ قربانی تو صیف ۽ ساڑا
 گنگ۔ آئی ۽ شعر اں ہم بتل کار مرز بوتگ۔

اے کبیر انت دریا دلیں

بنت ۽ دہانی واجہ انت

لاشار ۽ پولاتیں نر انت

دومی دؤر ۽ شاعرانی شعر اں بند ۽ کڑی بتل جوڑ بوتگ انت۔ اے
 تک ۽ دزستاں چہ زیات ملّا فاضل ۽ گرگ کرزیت۔ آئی ۽ بازیں انچیں شعر بند
 انت کہ پورہیں بند یا کڑی بتل جوڑ بوتگ انت ۽ باز انچیں بندانی لکر بتل
 جوڑ بوتگ انت۔

پہ دَرور ملّا فاضل ۽ اے شعر ۽ بہ چارے؛

غم حیلے ۽ عاشقی جاڑے

اے دگہ شکل ۽ آدگہ کارے

ملّا فاضل ۽ آبیڈ اے دؤر ۽ دگہ بازیں شاعر بوتگ انت کہ آیاں وتی
 شعر اں بتل کار مرز گنگ۔

نوکیں دؤر ۽ اے جبر زانگ لوٹیت کہ بتل یک زبانی ۽ وٹس تریں اور
 معنادار تریں دانک ۽ کبز انت پمیشا اے جبر الہی انت کہ ایشانی کار مرزی رم ۽
 شعر دوینانی تہا بیت۔ اے دؤر ۽ انچیں شاعر است انت کہ آیاں وتی شعرانی
 لہتیں بند ۽ کڑی بتل ۽ رنگ ۽ دروشم ۽ پر بستگ انت چوش کہ گل خان نصیر، محمد
 حسین عنقا، آرات جمال دینی، سید ظہور شاہ ہاشمی، عطا شاد ۽ چہ ایشاں ابید مبارک

قاضی، استاد عبدالمجید گوادری ء ایدگہ شاعران وتی شعرانی لہنتیں بند ء نکرانی تہا
بتل کار مرز کنگ۔

پہ درور گل خان نصیر ء شعر ء اے بند ء بہ چار ات؛

حون بلوچانی دو صد سال ء
بے پد ء گیرام نہ بنت سیال ء
دانما مرداں کنت شگانی ء

ہے دؤر ء دگہ مز ن نامیں شاعر واجہ عطا شاد انت کہ آئی ء شعران
بتلانی کار مرزی جو انیں رنگ ء گندگ بیت۔ بلوچی شاعری ء عطا شاد ہما شاعر
انت کہ آئی ء شعرانی جمالیات ء ڈؤل داری سک باز انت ء پدا آئی ء شعرانی
لہنتیں بند ء کڑی چو بتل ء رنگ ء انت گڑا آئی ء شعر گیشتر ڈؤل دار ء معنادار
گندگ بنت۔ پہ درور

زند پہ جیڑگ ء مرک پہ مودگ ء آسان نہ بیت

حشکلیں نندگ ء زالی زارہاں گزران نہ بیت

اے شعر ء بتل ء رنگ ء دزوشم گندگ بیت۔ زکیں شاعران بہ گر
داں مرچکیں عہد ء شاعران بیا دڑستاں وتی شعرانی تہا بتل کار مرز کنگ۔ ہے
چیزوت ہے گپ ء گواہ انت کہ بتل چینچوک ارزشت داریت ء بتل ء کُک ء
وتی گپ شتر تِردیم ء مردم ء سرکنگ بوت کنت۔ گو شگ ء مول ء مراد ایش
انت کہ رسانک ء کار ء بتل شتر ترین وڑے ء کنت۔

رہشونی کتاب

- 1- شے رگام، بتل، گوشتن ۽ گالبند، بلوچی اکیڈمی 2012
- 2- صباء دشتیاری، بلوچی زبان ۽ لہزنانک، سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ 2003
- 3- مبارک، قاضی، شاگ ماں سبزیں ساوڑ ۽، پہلی کیشنز گوادر 2003
- 4- فقیر شاد، دُرج، زیڈ ایس پرنٹرز 2003
- 5- غوث، بخش صابر، بتل و گالوار، بلوچی اکیڈمی، 1979
- 6- صباء دشتیاری، گلکار ۽ چکنکار، سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ 2015
- 7- شاد، غفور، اہدی رنگ، بلوچستان اکیڈمی تربت، 2010
- 8- خاموش، اسحاق، بلوچی زبان ۽ سیاہگ، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ 2015
- 9- ناگمان، نگدانک، سچکان پہلی کیشنز گوادر 2013
- 10- اے، آرداد، درکھی لہزنانک، ازم شنگکار کولواہ 2016
- 11- لقمان، قدیر، بتل ریدگ ۽ بُزہ، بلوچستان اکیڈمی تربت، 2012
- 12- ندیم، عبدالغفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی 1999
- 13- گلزار، مری، گشتن، بلوچی اکیڈمی 2005
- 14- ندیم، عبدالغفار، کنزی، بلوچی اکیڈمی 2010
- 15- خاموش، اسحاق، شبین، آتار پہلی کیشنز کراچی، 2010
- 16- خان، رشید، بتل، گشتن، پڑدانک گھنٹ، وفا لہزنانکی مجلس تمپ 2010

- 17- استاد عبدالمجید، گوادری، لاس ۽ الماس، میر عبد الغفور کلمتی گوادر 2010
- 18- مبارک، قاضی، زرنوشت، بلوچی دود ۽ ربیدگی انجمن کراچی، 1990
- 19- یار جان ۽ طاہر حکیم، ماپہ وطن دیوانگیں، زنداکیڈمی نوشکی، 2014
- 20- غلام فاروق، بتل گنج، سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ 2011
- 21- عبد الصبور، شرک ۽ پال، بلوچی اکیڈمی 2014
- 22- عبدالمجید گوادری، اجام، میر عبد الغفور کلمتی گوادر 2017
- 23- فقیر شاد، درپشوکیں سہیل، شفق پرنٹنگ پریس کراچی 2013
- 24- بشیر بیدار، ہزام، دود ۽ ربیدگی پٹ ۽ پولی انجمن کراچی 1990
- 25- غوث بخش صابر، چاچ بند، بلوچی اکیڈمی 2013
- 26- فقیر شاد، میراث، شفق پرنٹنگ پریس کراچی 2016
- 27- میجر مجید، گلزمین ۽ توار، سنگر پبلی کیشنز 2011
- 28- قدیر مجید، چاچ گنج، سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ 2013
- 29- عبد القادر شاہوانی، بلوچی زبان ۽ ادب، بلوچی اکیڈمی 2012
- 30- صورت خان مری، گشین (ردانک) بلوچی اکیڈمی 2012
- 31- یعقوب عامل، چکار، دیدگ پبلی کیشنز پنجگور 2011
- 32- غفور شاد، بلوچی کلاسیکل شاعری، بلوچستان اکیڈمی 2014
- 33- رحیم مہر، موسمی ساچان، بلوچستان اکیڈمی تربت 2016
- 34- واحد بزدار، ڈبھی دروشم، بلوچی اکیڈمی 2001
- 35- سید ہاشمی، سید گنج، سید ہاشمی اکیڈمی کراچی 2000

- 36- عبدالصبور بلوچ، کوہنیں بلوچی شائری (بگنچ ۽ ڊيمروي) ٻائير ايجو ڪميشن
اسلام آباد، 2006
- 37- اسحاق رحيم، بلوچی بتل، ابا بگر ڪلتي اڪيڏمي پليري گواڊر 2017
- 38- سيد ظهور شاهه هاشمي، سچڪا نيس سنا، سيد هاشمي اڪيڏمي ڪراچي 1985
- 39- غوث بخش صابر، زهم ۽ زمير، بلوچی اڪيڏمي 1976
- 40- استاد عبدالمجيد گواڊري، زيچان، عذراقبال البلوشي مشڪت اومان 2013
- 41- غني پرواز، نوکيس راه، بلوچی اڪيڏمي 2014
- 42- اے آرداد، پتن تائيس انجير، بلوچی ادبي جهد ڪاربحرين، 2014
- 43- گل خان نصير، تير گال ڪاريت، بلوچی اڪيڏمي 2014
- 44- بشير بيدار، ماهيڪان، گام پيلي ڪيشنز گواڊر 2011
- 45- واحد بزدار، شاهجهيم، بلوچی اڪيڏمي 1997
- 46- اڪبر باز ڪرني، روج ۽ ڪنڪن ڪشت ڪنت، آزات جمالدين اڪيڏمي ڪراچي 1986
- 47- عطاشاد، گشمين شائري، بلوچی اڪيڏمي 1976
- 48- شے گام، بادشاهه صداوندوت ات، بلوچی اڪيڏمي 2015
- 49- غلام فاروق، نوکيس تام، بلوچی اڪيڏمي 1981
- 50- محمد حسين عنقا، روکيس پل، بلوچی اڪيڏمي 2007
- 51- مراد ساحر، چيهال، سيد هاشمي اڪيڏمي ڪراچي 1987
- 52- غلام حسين شوهاز، جالبار، بلوچ ڪلب بحرين 1994
- 53- استاد عبدالمجيد گواڊري، نپتيس سگار، سيد هاشمي اڪيڏمي ڪراچي 2001
- 54- گل خان نصير، پرنگ، بلوچی اڪيڏمي 1977

- 55- سید ظہور شاہ ہاشمی، بر تلگلیں بیر، سید ہاشمی اکیڈمی گوادر 2009
- 56- گل خان نصیر، گزند، قلات پہلی کیشنز قلات 1971
- 57- مراد ساحر، زرء مر وارد، پروگریسور انٹرنیشنل ایڈیشن کوئٹہ 1995
- 58- طاہر حکیم بلوچ، تلاہیں بامسار، بلوچ لبرائنکی دیوان کوئٹہ 2016
- 59- گرو کی شہم، عاصم زہیر، سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ ملیر کراچی 2015
- 60- طاہر حکیم بلوچ، بلوچی ردانک ء نوکیں سفر، بلوچی لبرائنکی دیوان کوئٹہ 2013
- 61- علی گوہر، ایسوپ ء گیدی کتبہ، سچکان پہلی کیشنز گوادر 2015
- 62- عطاشاد، گلزمین (کلیات) بلوچی اکیڈمی 2015
- 63- ڈاکٹر فضل خالق، بتلگ آنت سنج، بلوچی اکیڈمی 2007
- 64- رمضان بامری، گنج گوہر، سید ہاشمی اکیڈمی کراچی 2008
- 65- واحد بزدار، بلوچی گال ء گالبند بلوچی اکیڈمی 2004
- 66- سید ہاشمی، سستگلیں دستونک، سید ہاشمی اکیڈمی 1957
- 67- ناصر بشیر، آدینک، بلوچی اکیڈمی 2013
- 68- محمد اسحاق، ساجد بزدار، بلوچی بتل و گالوار، قلات پرنٹنگ پریس کوئٹہ 1997
- 69- سید ہاشمی، شہلچہکار، سید ہاشمی اکیڈمی گوادر 2013
- 70- استاد عبدالمجید گوادری، المباتیر، میر عبدالغفور کلکتی 2016
- 71- سید ہاشمی، گسد گوہار، سید ہاشمی اکیڈمی 2005
- 72- عطاشاد، روچگر، بلوچی اکیڈمی 1996
- 73- اکبر گمشاد، کونہیں شائری، دلجم پہلی کیشنز پنجگور 1997
- 74- سید ہاشمی، بر تلگلیں بیر، سید ہاشمی اکیڈمی گوادر 2009

-
- 75- مبارک قاضی، حانی منی ماتیں وطن، سچکان پہلی کیشنز 2006
- 76- عطا شاد، شپ سحر اندیم، بلوچی اکیڈمی 1996
- 77- شیر محمد مری، بلوچی کوہنیں شائری، بلوچی اکیڈمی 1970
- 78- گلزار خان مری، گشتن، بلوچی اکیڈمی 2005
-

اُردو کتابیات

- 1- گل خان نصیر، بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبانی، بلوچی اکیڈمی 2013
- 2- میر گل خان نصیر، بلوچی عشقیہ شاعری، بلوچی اکیڈمی 1976
- 3- سید ظہور شاہ ہاشمی، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، سید ہاشمی اکیڈمی 1986
- 4- عبدالرحمن غور، وشین گفتار، بلوچی اکیڈمی 2014
- 5- واحد بزدار، جدید بلوچی شاعری کا آغاز و ارتقاء، بلوچی اکیڈمی 2005
- 6- عبدالصبور بلوچ، ورثہ نصیریات، بلوچی اکیڈمی 2005
- 7- ڈاکٹر زینت ثناء، بلوچی ادب میں تنقید نگاری، بلوچی اکیڈمی 2007
- 8- واحد بزدار، فکر و فن، بلوچی اکیڈمی 2006
- 9- غوث بخش صابر، بلوچی لوک داستانیں، بلوچی اکیڈمی 1996
- 10- پروفیسر محمد عزیز بگٹی، بلوچستان سیاسی کلچر اور قبائلی نظام، فکشن ہاؤس لاہور 1995
- 11- مٹھا خان مری، سموبیلی مست، بلوچی اکیڈمی 1991
- 12- واحد بزدار، میر گل خان نصیر، شخصیت و فن، ادبیات اکادمی اسلام آباد 2006
- 13- ڈاکٹر خوشنود نیلوفر، اردو محاورے، زاہد بشیر پرنٹر لاہور 2015
- 14- زبیر رانا، داستان ثقافت، مصباح نر پبلشر لاہور 1988
- 15- ملک محمد سعید، بلوچستان ما قبل تاریخ، بلوچی اکیڈمی 1971

- 16- اشیر عبدالقادر، آئینہ خاران، بلوچی اکیڈمی 1978
- 17- غوث بخش صابر، حانی شے مرید کی منظوم داستان، ادبیات اکادمی اسلام آباد
- 1980
- 18- میر نصیر خان احمد زئی، بلوچی گرائمر، بلوچی اکیڈمی 1981
- 19- پناہ بلوچ، بلوچی ادب ایک تاریخ ایک تسلسل، بلوچی اکیڈمی 2016
- 20- واحد بزدار، قدیم بلوچی شاعری کا تنقیدی جائزہ، قائد اعظم یونیورسٹی اسلام آباد، 1996
- 21- گل خان نصیر، بلوچستان قدیم و جدید تاریخ کی روشنی، نساء ٹریڈرس کوئٹہ 1882
- 22- گل خان نصیر، تاریخ بلوچستان، بلوچی اکیڈمی 1971
- 23- ابو اعجاز حفیظ صدیقی، کشف تنقیدی اصطلاحات 1985
- 24- پروفیسر انور رومان، ادبی اصطلاحات 2014
- 25- ڈاکٹر ارشد جہاں ہاشمی، اردو محاورات کا تندرہبی مطالعہ، 2015
- 26- اشیر عبدالقادر شاہوانی، بلوچی زبان گرائمر بول چال، بلوچی اکیڈمی 2008
- 27- محمد اللہ داد خان نیازی، اردو قواعد و انشاء فہد پبلشنگ کوئٹہ 2015
- 28- ڈاکٹر صلاح الدین، ضرب الامثال اور محاورات، اظہر پبلشرز لاہور

تاڪ ۽ تاڪبند

- 1- ماھتاڪ، بلوچي لبرز انڪ، جون 1994
- 2- ماھتاڪ، بلوچي، مئي، 2015
- 3- ماھتاڪ، بلوچي لبرز انڪ، فروري 1995
- 4- ماھتاڪ، بلوچي لبرز انڪ، جنوري، 1994
- 5- ماھتاڪ، بلوچي لبرز انڪ، 1994
- 6- ماھتاڪ، بلوچي لبرز انڪ، اڪٽوبر 1994
- 7- ماھتاڪ، االس، ستمبر، 2006
- 8- ماھتاڪ، بلوچي، جنوري، 2017
- 9- ماھتاڪ، بلوچي، مارچ، 2016
- 10- ماھتاڪ، بلوچي، اپريل، 2007
- 11- ماھتاڪ، بلوچي، جون، 2016
- 12- سه ماھي، سنج گوادرد، جون، 2016
- 13- سه ماھي، سڪلين، ستمبر تا نومبر، 2009
- 14- سه ماھي، دزد گوادرد، دسمبر تا فروري 2002
- 15- ماھتاڪ، بلوچي زند، نوشهڪي، مارچ 2000
- 16- ماھتاڪ، بلوچي، جنوري 2014